

Αντόνιο Γκράμσι

# Οι Θέσεις της Λυών

*Η ιταλική κατάσταση και τα καθήκοντα  
του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας*



μαρξιστικό  
βιβλιοπωλείο

Ο Γκράμσι  
για το  
επαναστατικό  
κόμμα

Αντόνιο Γκράμσι

## **Οι Θέσεις της Λυών**

**Η ιταλική κατάσταση και τα καθήκοντα  
του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας**

Αντόνιο Γκράμσι  
Οι Θέσεις της Λυών  
Η ιταλική κατάσταση και τα καθήκοντα  
του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας  
1η έκδοση, Σεπτέμβρης 2011

ISBN: 978-960-7967-62-6

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΑΘΗΝΑ: ΤΘ 8161, 100 10, Αθήνα

ΛΕΥΚΩΣΙΑ: ΤΚ 7280, Λευκωσία

Τυπώθηκε τον Σεπτέμβρη του 2011

σε 1000 αντίτυπα

Μετάφραση από τα αγγλικά: Δήμητρα Περίσιου, Θανάσης Καμπαγιάννης

Πρόλογος, Επιμέλεια: Θανάσης Καμπαγιάννης

Διόρθωση κειμένου: Κολοβός Ηλίας

Εξώφυλλο, σελιδοποίηση: Παντελής Γαβριηλίδης

Εκτύπωση: Δ.Γ. Παππάς ΟΕ, Παπαρηγοπούλου 6, Περιστέρι

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Φειδίου 14-16, Τ.Κ.10678, τηλ.: 210 5247584

[www.marxistiko.gr](http://www.marxistiko.gr) [marxistiko@yahoo.gr](mailto:marxistiko@yahoo.gr)

# ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Πρόλογος</i>	5
<b>Οι Θέσεις της Λυών</b> <b>Η παγκόσμια κατάσταση και τα καθήκοντα</b> <b>του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας</b>	13
Ανάλυση της Κοινωνικής Δομής της Ιταλίας	
Η Πολιτική της Ιταλικής Αστικής Τάξης	
Ο φασισμός και οι πολιτικές του	
Οι Κινητήριες Δυνάμεις και οι Προοπτικές της Επανάστασης	
Θεμελιώδη Καθήκοντα του Κομμουνιστικού Κόμματος	
Η οικοδόμηση του Κομμουνιστικού Κόμματος ως ενός "Μπολσεβίκικου" Κόμματος	
Η ιδεολογία του Κόμματος	
Η βάση της Κομματικής Οργάνωσης	
Σταθερότητα της Κομματικής Οργάνωσης. Φραξιονισμός.	
Η Λειτουργία της Κομματικής Οργάνωσης	
Στρατηγική και Τακτικές του Κόμματος	
<b>Πρακτικά της πολιτικής ομάδας εργασίας που ορίστηκε</b> <b>από την Κεντρική Επιτροπή για την οριστικοποίηση</b> <b>των κεμένων του Συνεδρίου της Λυών</b>	61
<b>ΕΠΙΜΕΤΡΟ: Πώς να διαβάσουμε τον Αντόνιο Γκράμσι;</b>	97
<i>Σημειώσεις</i>	107



## Πρόλογος

Η κυκλοφορία των *Θέσεων της Λυών* στα ελληνικά αποτελεί ένα σημαντικό εκδοτικό και πολιτικό γεγονός. Η δήλωση αυτή μπορεί να μοιάζει μεγαλόστομη. Ποιά μπορεί εξάλλου να είναι η επικαιρότητα των θέσεων ενός κομματικού συνεδρίου, συγκεκριμένα του Γ' Συνεδρίου του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας στη γαλλική πόλη Λυών (εξαιτίας της φασιστικής καταστολής) στις 20-26 Γενάρη του 1926, ογδόντα πέντε χρόνια μετά την πραγματοποίησή του; Αξίζει να απαντήσουμε σ' αυτό το ερώτημα απαριθμώντας τρεις λόγους.

Ο πρώτος λόγος είναι ιστορικός. Οι *Θέσεις της Λυών* αποτελούν ένα σημαντικό ντοκουμέντο της ιστορίας του διεθνούς εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος. Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ιταλίας προέκυψε από τη διάσπαση ενός μειοψηφικού κομματιού αγωνιστών του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ιταλίας, το οποίο απέτυχε να αντεπεξέλθει στη μεγαλύτερη δοκιμασία της ιστορίας του: στη νικηφόρα καθοδήγηση της «κόκκινης διατίας» του 1919-1920. Οι εργάτες και οι αγρότες της Ιταλίας, εμπνευσμένοι από την Ρώσικη Επανάσταση του 1917 και ριζοσπαστικοποιημένοι μετά το τέλος του Πολέμου, έφτασαν στα πρόθυρα της ανατροπής της εξουσίας των καπιταλιστών και των γαιοκτημόνων. Όμως, οι ρεφορμιστές ηγέτες του Σοσιαλιστικού Κόμματος και των συνδικαλιστικών Ομοσπονδιών ήταν παντελώς ανέτοιμοι να ανταποκριθούν σ' ένα τέτοιο καθήκον. Έτσι, στο Συνέδριο του Σοσιαλιστικού Κόμματος στο Λιβόρνο,

το 1921, τα πιο πρωτοπόρα κομμάτια του Κόμματος αποχώρησαν και συγκρότησαν ένα νέο Κομμουνιστικό Κόμμα, στα χνάρια των Μπολσεβίκων και της Τρίτης Κομμουνιστικής Διεθνούς. Πέντε χρόνια μετά την απόφασή αυτή, οι *Θέσεις της Λυών* αποτελούν ένα κείμενο αποτίμησης τόσο της ιστορίας του ιταλικού εργατικού κινήματος πριν τη συγκρότηση του ΚΚ όσο και της πεντάχρονης εμπειρίας του νεαρού Κόμματος. Μάλιστα, οι συγγραφείς των *Θέσεων* σπεύδουν να δηλώσουν εξαρχής τη διεθνή διάσταση αυτής της πορείας: τόσο η ανάπτυξη του καπιταλισμού και συνακόλουθα του εργατικού κινήματος, όσο και η πάλη για την ανατροπή του είναι μια διεθνής διαδικασία. Γι' αυτό και στην ιστορία του ιταλικού εργατικού κινήματος διαβάζουμε κάτι γνώριμο και χρήσιμο για την ιστορία του δικού μας εργατικού κινήματος.

Ο δεύτερος λόγος είναι βιβλιογραφικός. Έχει να κάνει με τον συγγραφέα των *Θέσεων της Λυών*, τον Αντόνιο Γκράμσι. Ο Γκράμσι είναι ίσως από τους ελάχιστους επαναστάτες που έχει «ευτυχήσει» να απολαμβάνει μια τόσο πλατιά αναγνώριση του διανοητικού του ταλέντου. Εκατοντάδες βιβλία έχουν γραφτεί με θέμα τα *Τετράδια της Φυλακής*, τα κείμενα που έγραψε στη διάρκεια της πολύχρονης κράτησής του. Έννοιες όπως η «ηγεμονία» ή οι «οργανικοί διανοούμενοι» διδάσκονται σε ακαδημαϊκές αίθουσες και χρησιμοποιούνται πλατιά σε κύκλους μακράν της επαναστατικής Αριστεράς στην οποία ο Γκράμσι ήταν ενταγμένος. Για λόγους που αναπτύσσονται στο Επίμετρο αυτού του βιβλίου, ο Γκράμσι αναγνώστηκε ως «παρεκκλίνων» από το κομμουνιστικό κίνημα του Λένιν, του Τρότσκι και της Λούξεμπουργκ. Η δημοσίευση των *Θέσεων της Λυών* είναι μια καλή απάντηση σε όλη αυτή τη φιλολογία. Εδώ βρίσκουμε τον Γκράμσι που θα έκανε κάθε «αξιοπρεπή» ακαδημαϊκό να κοκκινίζει: τον υποστηρικτή της διάσπασης της Αριστεράς με στόχο την οικοδόμηση χωριστού Κομμουνιστικού Κόμματος, τον κήρυκα της επαναστατικής ανατροπής του αστικού Κράτους κόντρα σε «δημοκρατικές» κοινοβουλευτικές ουτοπίες, τον υπερασπιστή της εργατικής τάξης ως της μοναδικής πραγματικά επαναστατικής τάξης και γι' αυτό ηγέτιδας του πλατύτερου αντικαπιταλιστικού μετώπου. Και βέβαια τον Γκράμσι που ως βασικό και κύριο καθήκον της πολιτικής του δράσης έθετε το κτίσιμο του επαναστατικού κόμματος είτε παρεμβαίνοντας στα εργοστασιακά συμβούλια του Τορίνο με το *Ordine Nuovo* είτε αργότερα ως ηγέτης του ΚΚ. Οι ανα-

λυτές του έργου του συνήθως ομονοούν ότι μετά την φυλάκισή του ο Γκράμσι οπισθοχώρησε από τις ιδέες αυτές και μετεξελίχθηκε σε ένα είδος εξημερωμένου σοσιαλδημοκράτη. Κι όμως, μια εικονική και αμερόληπτη ανάγνωση των *Θέσεων* όχι μόνο δεν επιβεβαιώνει αυτή την εικόνα, αλλά ενισχύει την πεποίθηση ότι υπάρχει μια βαθιά και αδιάσπαστη συνέχεια ανάμεσα στον Γκράμσι της ενεργής πολιτικής δράσης και τον Γκράμσι των *Τετραδίων της Φυλακής*. Πολλές από τις θεωρητικοποιήσεις των *Τετραδίων*, όπως ο «πόλεμος κινήσεων» και ο «πόλεμος θέσεων», ο «σύγχρονος ηγεμόνας», η «παθητική επανάσταση», διαμορφώνονται μέσα στην επαναστατική πρακτική του Γκράμσι και υπάρχουν στη σκέψη του σαν σπόροι, που θα ανθίσουν μέσα στο πιο αφιλόξενο και άνυδρο τοπίο: στις φασιστικές φυλακές του Μουσολίνι από τον χειμώνα του 1926 έως τη βιολογική του εξόντωση την άνοιξη του 1937.

Ο τρίτος λόγος είναι τέλος πολιτικός. Οι αγωνιστές που συγκρότησαν το Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας επέλεξαν τη στρατηγική της εργατικής επανάστασης για την αλλαγή της κοινωνίας. Αλλά δεν κατάφεραν να πείσουν παρά μόνο μία μικρή μειοψηφία των οργανωμένων σοσιαλιστών της εποχής. Ακόμα και υποστηρικτές της Ρώσικης Επανάστασης και της Κομιντέρν (η φράξια των λεγόμενων Τριτοδιεθνιστών με ηγέτη τον Σεράτι) εξακολουθούσαν να είναι οργανωμένοι στο Σοσιαλιστικό Κόμμα και μετά τη συγκρότηση του ΚΚ. Η πλειοψηφία της εργατικής τάξης παρέμενε πιστή στις παλιές της πολιτικές και συνδικαλιστικές ηγεσίες. Και αντί για συνέχιση της επαναστατικής αναταραχής, αυτό που ακολούθησε το 1921 ήταν μια περίοδος αντεπανάστασης, μάλιστα με έναν ιστορικά πρωτότυπο τρόπο: με την άνοδο στην εξουσία ενός μαζικού αντιδραστικού κινήματος, του Ιταλικού φασισμού τον Οκτώβρη του 1922 υπό την ηγεσία του Μπενίτο Μουσολίνι. Οι επαναστάτες βρέθηκαν έτσι αναγκασμένοι να δράσουν σε μια αντικειμενικά μη-επαναστατική κατάσταση. Είναι σ' αυτές τις περιόδους που το ζήτημα της πολιτικής αποκτά κεφαλαιώδη σημασία. Για να χρησιμοποιήσουμε τη διατύπωση του Λένιν, αν και η συγκρότηση Κομμουνιστικού Κόμματος αποτελεί το άλφα και το ωμέγα της επαναστατικής αλφαβήτας, ωστόσο η αλφαβήτα δεν έχει μονάχα δύο γράμματα. Και οι επαναστάτες, αν θέλουν να βοηθήσουν την εργατική τάξη στην κατάκτηση της εξουσίας, θα πρέπει να μάθουν όλα τα γράμματα της αλφαβήτας.



Μια πρώτη αντίδραση στην αλλαγή της αντικειμενικής κατάστασης (σ' αυτό που η Κομιντέρν αποκαλούσε "προσωρινή σταθεροποίηση του καπιταλισμού") ήταν ο αναχωρητισμός, η απόσυρση στις γενικές ιδεολογικές αρχές του Κόμματος. Η πτέρυγα του Κομμουνιστικού Κόμματος που προωθούσε αυτή την άποψη δεν ήταν χθεσινή: ηγέτης της ήταν ο Αμαντέο Μπορντίγκα, παλιός αγωνιστής του κινήματος και βασικός εκφραστής της αριστερής πτέρυγας του Σοσιαλιστικού Κόμματος σε όλες τις κρίσιμες καμπές του (στήριξη ή όχι του πολέμου, κόκκινη διетία, κοκ). Ο Μπορντίγκα ηγήθηκε του Κομμουνιστικού Κόμματος από το 1921 έως το 1924. Οι αρχές του ήταν χωρίς αμφιβολία αδιάλλακτα επαναστατικές. Αλλά, στην αλήθεια, το ΚΚ απείχε από τις πραγματικές μάχες που έδινε η εργατική τάξη. Όταν οι φασίστες έπαιρναν την εξουσία, ο Μπορντίγκα αντιμετώπιζε την αλλαγή ως λίγο-πολύ μια εσωτερική υπόθεση της αστικής τάξης για το ποια πτέρυγα θα πάρει το πάνω χέρι. Οποιαδήποτε κοινή δράση με τα υπόλοιπα εργατικά κόμματα και οργανώσεις ξορκιζόταν ως διασπορά "δημοκρατικών αυταπατών" στην εργατική τάξη. Το επαναστατικό κόμμα προβαλλόταν αντιπαραθετικά σε κάθε οργανωμένη μορφή που έπαιρνε η αυθόρμητη δράση των μαζών, είτε αυτή ήταν αντιφασιστική είτε συνδικαλιστική είτε άλλη. Αν και από το 1924, ένας νέος ηγετικός πυρήνας υπό τον Αντόνιο Γκράμσι διαμορφώθηκε στο ΚΚ και ανέλαβε την διεύθυνσή του, οι απόψεις αυτές συνέχισαν να απολαμβάνουν μια πλατιά επιρροή και να προωθούνται από την πτέρυγα της "άκρας αριστεράς" μέσα στο Κόμμα.

Ταυτόχρονα, η άνοδος του φασισμού απειλούσε σε τέτοιο βαθμό την οργάνωση και τις κατακτήσεις της εργατικής τάξης που δημιουργούσε και την αντίστροφη πίεση: την εγκατάλειψη των ιδεολογικών διαχωρισμών για ένα πλατύ μέτωπο με μίνιμουμ στόχο την ανατροπή του φασισμού, ακόμα και αν αυτό σήμαινε την αποδοχή μιας περιορισμένης αστικής δημοκρατίας. Οι απόψεις αυτές δεν περιορίζονταν μόνο στα αστικά στρώματα που δεν είχαν προσχωρήσει στον φασισμό, αλλά επηρέαζαν ευρύτερες μάζες αγροτών και εργατών. Στο εσωτερικό του ΚΚ, εκφράζονταν από την "δεξιά πτέρυγα" του Γκρατσιαντέι και του Τάσκα, που φλέτταναν με την προοπτική μιας "αριστερής κυβέρνησης" στο έδαφος του καπιταλισμού, αλλά σε σύγκρουση με τον φασισμό. Η διάθεση των εργατών και των αγροτών να αντιπαλέψουν τον φασισμό (όπως φάνηκε ιδιαί-

τερα το 1924 όταν οι φασίστες δολοφόνησαν τον σοσιαλιστή βουλευτή Ματεότι) ευνοούσε φαινομενικά αυτές τις απόψεις. Αλλά, ο κίνδυνος ήταν ορατός: το Κομμουνιστικό Κόμμα να πισωγυρίσει στην παλιά δοκιμασμένη συμβιβαστική πολιτική του Σοσιαλιστικού Κόμματος που παλεύοντας για τα “δημοκρατικά” και τα “συνδικαλιστικά” αιτήματα πρόσδεσε την επανάσταση της Κόκκινης Διετίας.

Οι *Θέσεις της Λυών* αποτελούν την προσπάθεια της νέας ηγεσίας του κόμματος υπό την καθοδήγηση του Γκράμσι να συνδυάσει την επαναστατική στρατηγική με μια μάχιμη πολιτική παρέμβαση. Απ’ αυτή την άποψη οι *Θέσεις της Λυών* συνιστούν την ωριμότερη στιγμή τόσο του επαναστατικού ΚΚ Ιταλίας όσο και του ίδιου του Γκράμσι. Οι αποφάσεις της Κομιντέρν για το ενιαίο μέτωπο αποτελούν πολύτιμο εργαλείο σ’ αυτή την προσπάθεια. Έτσι, η δράση του Κομμουνιστικού Κόμματος στη διάρκεια της κρίσης Ματεότι είναι αισθητά διαφοροποιημένη από την περίοδο Μπορντιόγκα: το ΚΚ συνδέεται με τις αντιφασιστικές μάζες που επηρεάζονται από τα αστικοδημοκρατικά και ρεφορμιστικά κόμματα κάνοντας πολιτικές προτάσεις κοινής δράσης, με αποτέλεσμα να ξεσκεπάζεται στην πράξη η αδράνεια και η ατολμία των ηγεσιών αυτών των κομμάτων. Την ίδια στιγμή, το Κομμουνιστικό Κόμμα προσπαθεί να κερδίσει το πιο μαχητικό και συνειδητό κομμάτι των αγωνιστών αυτών στις ιδέες της επαναστατικής στρατηγικής. Η δράση αυτή είχε άμεσα αποτελέσματα, οδηγώντας στον τριπλασιασμό των μελών του λίγο πριν το Συνέδριο της Λυών.

Η πολιτική αυτή στροφή παρήγαγε και θεωρητικά ξεκαθαρίσματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ανάλυση του φασισμού που ως νέο φαινόμενο είχε προκαλέσει αντιπαραθέσεις και αρκετή σύγχυση στους κόλπους της Κομιντέρν. Ο Γκράμσι σωστά εντοπίζει ότι το βασικό στοιχείο που διαφοροποιεί τον φασισμό ως μορφή αστικής κυριαρχίας δεν είναι τόσο η στήριξή του από κάποιο εναλλακτικό κομμάτι της αστικής τάξης. Είναι κύρια η δυνατότητά του να οργανώνει με κορμό τους μικροαστούς των πόλεων ένα μαζικό αντεπαναστατικό κίνημα στο δρόμο, που καταφέρνει να διαλύσει τις οργανώσεις και τη συλλογικότητα της εργατικής τάξης, προσφέροντας έτσι μια ριζική εναλλακτική λύση στη μεγαλοαστική τάξη για τη διάσωση του συστήματός της. Αυτό δεν σημαίνει ότι στις *Θέσεις* δεν είναι εμφανής η μακρά περίοδος σύγχυσης που σημάδε-

ψε την ιστορία του ΚΚ: η συζήτηση για το αν η σοσιαλδημοκρατία είναι η “δεξιά πτέρυγα του εργατικού κινήματος” ή “η αριστερή πτέρυγα της αστικής τάξης” είναι ενδεικτική. Ο Λένιν και οι μπολσεβίκοι, ήδη πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση, είχαν ξεκαθαρίσει ότι η σοσιαλδημοκρατία μπορεί να έχει την ταξική της βάση στην εργατική τάξη (και μάλιστα στα πιο οργανωμένα κομμάτια της), αλλά η ηγεσία της μετά την προδοσία του 1914 είχε γίνει αμετάκλητα αστική. Αυτό το θεωρητικό ξεκαθάρισμα αποδείχτηκε κρίσιμο στη διάρκεια της Ρώσικης Επανάστασης από τον Φλεβάρη στον Οκτώβρη, και ιδιαίτερα σε στιγμές όπως το πραξικόπημα του αντιδραστικού στρατηγού Κορνίλοφ κατά της κυβέρνησης Κερένσκι. Οι Ιταλοί επαναστάτες πάλευαν ακόμα μέχρι το 1926 για να ξεκαθαρίσουν σε τέτοιου τύπου ζητήματα.

Δυστυχώς ο χρόνος που είχαν στη διάθεσή τους θα ήταν πλέον πολύ λίγος. Στα τέλη του 1926, το φασιστικό καθεστώς κάνει το οριστικό βήμα για το τσάκισμα κάθε ανεξάρτητης οργάνωσης της εργατικής τάξης και την καταστολή κάθε πολιτικής ελευθερίας για τους αντιπάλους του. Ο Γκράμσι συλλαμβάνεται τον Νοέμβρη (αν και βουλευτής) και καταδικάζεται σε εικοσαετή φυλάκιση. Εν τω μεταξύ στη Σοβιετική Ένωση, το 1927, η σταλινική γραφειοκρατία καταφέρνει το τελειωτικό χτύπημα στην Ενωμένη Αντιπολίτευση των Τρότσκι, Ζηνόβιεφ και Κάμενεφ και καταργεί τα τελευταία υπολείμματα εργατικής δημοκρατίας και κοινωνικών κατακτήσεων με τα “πεντάχρονα πλάνα”. Ο Γκράμσι μπορεί λανθασμένα να έθεσε ως προτεραιότητα τη διατήρηση της ενότητας του Κομμουνιστικού Κόμματος Σοβιετικής Ένωσης, στηρίζοντας τη γραφειοκρατία στη μάχη αυτή. Ωστόσο, είναι σίγουρο ότι διαφώνησε με την πολιτική της Κομιντέρν μετά την επικράτηση του Στάλιν. Η πολιτική της “Τρίτης Περιόδου” (1928-1934) ήταν μια φαρσική επανάληψη της αριστεριστικής πολιτικής του Μπορντίγκα, αυτή τη φορά σε διεθνή κλίμακα και με την κάλυψη της Μόσχας, αλλά με τα ίδια τραγικά αποτελέσματα. Πολλά από τα αποσπάσματα των *Τετραδίων της Φυλακής* πρέπει να διαβαστούν ως μια συγκαλυμμένη κριτική σ’ αυτή τη στροφή. Το απότομο γύρισμα προς τα “Λαϊκά Μέτωπα” μετά το 1934 ήταν αντίθετα ο μακρινός απόηχος της πολιτικής πρότασης του Τάσκα, και μάλιστα σε ακόμα πιο δεξιά βάση. Ο Γκράμσι ήταν ήδη εξουθενωμένος από την πολύχρονη φυλάκισή του και την φυσική κατάρρευση της υγείας του. Τίποτα, ωστόσο, στα κείμενα,

στην πρακτική ή στη δράση του δεν υπονοεί την αποδοχή από πλευράς του αυτής της "λαϊκομετωπικής" πολιτικής. Κάθε τέτοια υπόνοια είναι αποτέλεσμα μεθοδικής κατασκευής των επιγόνων του (ιδίως του Τολιάτι που ανέλαβε την ηγεσία του ΚΚ ακολουθώντας ευλαβικά όλες τις στροφές και τα αλλοπρόσαλλα γυρίσματα της σταλινικής Κομιντέρν. Είναι ειρωνεία της ιστορίας ότι ο Τολιάτι είχε γράψει τμήμα των *Θέσεων της Λυών* μαζί με τον Γκράμσι.)

Στην παρούσα έκδοση θεωρήσαμε σκόπιμο να συμπεριλάβουμε και τα πρακτικά της πολιτικής ομάδας εργασίας που διαμόρφωσε και ψήφισε τις *Θέσεις της Λυών* λίγο πριν την έναρξη του Συνεδρίου. Επιδιώχθηκε ακόμα να διευκολυνθεί ο αναγνώστης με κάποιες σημειώσεις – ιστορικού κυρίως περιεχομένου – στο τέλος του βιβλίου. Είναι πάντως σκόπιμο για όποιον ενδιαφέρεται να εμβαθύνει τις γνώσεις του για την περίοδο να διαβάσει εισαγωγικά δύο τουλάχιστον βιβλία: αυτό των Chris Harman και Chris Bambery που κυκλοφορεί από το Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο με τίτλο *Αντόνιο Γκράμσι: Η Ζωή και οι Ιδέες Ενός Επαναστάτη*. Και το βιβλίο των Κουίντιν Χόαρ και Τζέφρι Νόουελ Σμιθ με τίτλο *Για το Γκράμσι*, από τις εκδόσεις Στοχαστής.

Από τους τρεις λόγους που αναφέρθηκαν για τη σημασία της παρούσας έκδοσης, χωρίς αμφιβολία ο σημαντικότερος είναι ο τρίτος. Η κρίση που βιώνουμε σήμερα βάζει με τον πιο emphaticό τρόπο στην ημερήσια διάταξη την ανατροπή του καπιταλισμού. Αλλά η ανατροπή αυτή δεν θα είναι ζήτημα ούτε μιας μεγάλης νύχτας, ούτε μιας διαρκούς πλατείας, ούτε καν των καλών προθέσεων των επαναστατών. Η συγκέντρωση των πιο πρωτοπόρων κομματιών της εργατικής τάξης και η συγκρότησή τους σε επαναστατικό κόμμα αποτελούν και σήμερα το κυρίαρχο καθήκον όσων θέλουν να αλλάξουν ριζικά τον κόσμο. Το με ποια στρατηγική, ποιες τακτικές και ποια πολιτική θα είναι αυτοί οργανωμένοι δεν μπορεί να αφηθεί για τις στιγμές της μεγάλης έκρηξης. Πρέπει μεθοδικά να προετοιμαστεί στη διάρκεια του "πολέμου των θέσεων" πριν τις αποφασιστικές κινήσεις των στρατευμάτων. Οι *Θέσεις της Λυών* αποτελούν ένα εγχειρίδιο για τη νικηφόρα προετοιμασία του αντικαπιταλιστικού στρατοπέδου.

*Θανάσης Καμπαγιάννης*  
*Σεπτέμβρης 2011*



# Οι Θέσεις της Λυών<sup>1</sup>

## Η ιταλική κατάσταση και τα καθήκοντα του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας

1. Η μεταμόρφωση των κομμουνιστικών κομμάτων, στα οποία είναι συγκεντρωμένη η πρωτοπορία της εργατικής τάξης, σε Μπολσεβίκικα κόμματα μπορεί να θεωρηθεί την παρούσα στιγμή ως το θεμελιώδες καθήκον της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Αυτό το καθήκον πρέπει να συσχετιστεί με την ιστορική ανάπτυξη του διεθνούς εργατικού κινήματος, και συγκεκριμένα με τη διαμάχη που έλαβε χώρα μέσα σ' αυτό μεταξύ Μαρξισμού και ρευμάτων που αντιπροσώπευαν μια παρέκκλιση από τις αρχές και τις πρακτικές της επαναστατικής ταξικής πάλης. --

Στην Ιταλία, το έργο της δημιουργίας ενός Μπολσεβίκικου κόμματος παίρνει τις πλήρεις διαστάσεις του μόνο αν κάποιος έχει κατά νου τις διακυμάνσεις του εργατικού κινήματος από τις απαρχές του, και τις θεμελιώδεις ανεπάρκειες που αποκαλύφθηκαν μέσα σ' αυτό.

2. Η γέννηση του κινήματος της εργατικής τάξης έλαβε διαφορετικές μορφές σε κάθε χώρα. Αυτό που ήταν κοινό παντού ήταν η αυθόρμητη εξέγερση του προλεταριάτου ενάντια στον καπιταλισμό. Αυτή η εξέγερση, ωστόσο, πήρε μια ιδιαίτερη μορφή σε κάθε έθνος, κάτι που ήταν αντανάκλαση και συνέπεια των συγκεκριμένων εθνικών χαρακτηριστικών των στοιχείων εκείνων που, προερχόμενα από τις τάξεις των μικροαστών και των αγροτών, συνεισέφεραν στη διαμόρφωση του κύριου όγ-

κου του βιομηχανικού προλεταριάτου.

Ο Μαρξισμός αντιπροσώπευσε το συνειδητό, επιστημονικό στοιχείο, που είναι ανώτερο από την ιδιαιτερότητα των διαφόρων τάσεων λόγω εθνικού χαρακτήρα και καταγωγής· και διεξήγαγε πάλη εναντίον τους, τόσο στο θεωρητικό πεδίο, όσο και στο πεδίο της οργάνωσης. Ολόκληρη η διαδικασία διαμόρφωσης της 1ης Διεθνούς περιστράφηκε γύρω απ' αυτή την πάλη, η οποία ολοκληρώθηκε με την αποβολή του Μπακουνισμού από την Διεθνή. Όταν η 1η Διεθνής έπαψε να υπάρχει, ο Μαρξισμός είχε ήδη θριαμβεύσει στο κίνημα της εργατικής τάξης. Η 2η Διεθνής ήταν, πράγματι, διαμορφωμένη από κόμματα που όλα αυτοχαρακτηρίζονταν ως Μαρξιστικά και χρησιμοποιούσαν τον Μαρξισμό ως βάση της τακτικής τους σε όλα τα θεμελιώδη ζητήματα.

Μετά τη νίκη του Μαρξισμού, οι τάσεις εθνικού χαρακτήρα, εναντίον των οποίων αυτός είχε θριαμβεύσει, επιδίωξαν να εκδηλωθούν με άλλους τρόπους, επανεμφανιζόμενες μέσα στον ίδιο τον Μαρξισμό ως μορφές αναθεωρητισμού. Αυτή η διαδικασία ενθαρρυνόταν από την ανάπτυξη της ιμπεριαλιστικής φάσης του καπιταλισμού. Τα τρία ακόλουθα γεγονότα συνδέονται στενά με αυτό το φαινόμενο: η εξαφάνιση από τους κόλπους του εργατικού κινήματος της κριτικής ενάντια στο Κράτος, ενός θεμελιώδους στοιχείου της Μαρξιστικής θεωρίας, και η αντικατάσταση της από δημοκρατικές ουτοπίες· η διαμόρφωση μιας εργατικής αριστοκρατίας· και μια νέα μαζική είσοδος μικροαστών και αγροτών στην εργατική τάξη, και ως εκ τούτου μια εκ νέου διάδοση μέσα στο προλεταριάτο ιδεολογικών ρευμάτων εθνικού χαρακτήρα, αντίθετων με τον Μαρξισμό. Έτσι η διαδικασία εκφυλισμού της 2ης Διεθνούς πήρε τη μορφή μιας πάλης ενάντια στον Μαρξισμό που ξεδιπλώθηκε μέσα στον ίδιο τον Μαρξισμό. Κορυφώθηκε με την κατάρρευση που προκλήθηκε από τον Πόλεμο.

Το μόνο κόμμα που διέφυγε τον εκφυλισμό ήταν το Μπολσεβίκικο Κόμμα, το οποίο κατάφερε να διατηρήσει τον εαυτό του στην κεφαλή του εργατικού κινήματος στη χώρα του, απέβαλε τις αντι-Μαρξιστικές τάσεις από τις τάξεις του, και μέσα από τη διαδικασία τριών επαναστάσεων διαμόρφωσε τον Λενινισμό, ο οποίος είναι ο Μαρξισμός της εποχής του καπιταλισμού των μονοπωλίων, των ιμπεριαλιστικών πολέμων και της προλεταριακής επανάστασης. Έτσι, η τοποθέτηση του Μπολσε-

βίικου Κόμματος στα θεμέλια και στην κεφαλή της Τρίτης Διεθνούς ήταν ιστορικά καθορισμένη, και οι όροι του προβλήματος της δημιουργίας Μπολσεβίκικων κομμάτων σε κάθε χώρα προσδιορίστηκαν: είναι το πρόβλημα της επαναφοράς της προλεταριακής πρωτοπορίας στη θεωρία και την πρακτική του επαναστατικού Μαρξισμού, ξεπερνώντας και διαλύοντας ολοκληρωτικά κάθε αντι-Μαρξιστικό ρεύμα.

3. Στην Ιταλία, οι καταβολές και οι διακυμάνσεις του εργατικού κινήματος ήταν τέτοιες, ώστε πριν τον Πόλεμο δεν είχε ποτέ συγκροτηθεί ένα Μαρξιστικό αριστερό ρεύμα με κάποια μόνιμα ή διαρκή χαρακτηριστικά. Τα αρχικά χαρακτηριστικά του ιταλικού εργατικού κινήματος ήταν πολύ συγκεχυμένα. Ποικίλες τάσεις συγκεντρώνονταν μέσα σε αυτό, από τον Μαντσιανιανό ιδεαλισμό<sup>2</sup> μέχρι τον γενικό ουμανισμό των συνεργατιστών και υποστηρικτών της αλληλοβοήθειας· και τον Μπακουνισμό, που υποστήριζε ότι οι συνθήκες στην Ιταλία ήταν ώριμες – ακόμα και πριν την ανάπτυξη του καπιταλισμού – για να περάσει απευθείας στον σοσιαλισμό. Η αργοπορημένη και αδύναμη εκβιομηχάνιση σήμανε ότι έλειπε εκείνο το στοιχείο καθαρότητας που παρέχει η ύπαρξη ενός ισχυρού προλεταριάτου. Συνέπεια αυτού ήταν ότι ακόμα και η διάσπαση των αναρχικών από τους σοσιαλιστές συνέβη με καθυστέρηση 20 ετών (1892, Συνέδριο της Γένοβας).

Στο Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα όπως αυτό προέκυψε από το Συνέδριο της Γένοβας, υπήρχαν δύο κυρίαρχα ρεύματα. Αφενός υπήρχε μια ομάδα διανοούμενων που δεν αντιπροσώπευαν τίποτα περισσότερο από μια τάση προς μια δημοκρατική μεταρρύθμιση του Κράτους: ο Μαρξισμός τους δεν ξεπερνούσε το στόχο της κινητοποίησης και της οργάνωσης των δυνάμεων του προλεταριάτου προκειμένου να εξυπηρετήσουν το σκοπό της καθιέρωσης της δημοκρατίας (Τουράτι, Μπισολάτι, κτλ). Αφετέρου, υπήρχε μια ομάδα πιο άμεσα συνδεδεμένη με το προλεταριακό κίνημα, εκπροσωπώντας μια εργατική τάση, χωρίς όμως επαρκή θεωρητική συνείδηση (Λάτσαρι). Μέχρι το 1900, το Κόμμα δεν έθετε στον εαυτό του άλλους στόχους πέρα από αυτούς που είχαν δημοκρατικό χαρακτήρα. Μετά το 1900, αφότου κερδήθηκε η ελευθερία της οργάνωσης και μια δημοκρατική φάση είχε ξεκινήσει, ήταν πρόδηλη η ανικανότητα όλων των ομάδων που απάρτιζαν το κόμμα, να του



δώσουν τη φυσιογνωμία ενός Μαρξιστικού κόμματος του προλεταριάτου.

Τα στοιχεία της διανόησης πράγματι αποκόβονταν ολοένα και περισσότερο από την εργατική τάξη. Τίποτα, εξάλλου, δεν βγήκε από την απόπειρα ενός άλλου στρώματος διανοούμενων και μικροαστών να δημιουργήσουν μια Μαρξιστική αριστερά με τη μορφή του Συνδικαλισμού. Σαν αντίδραση σε αυτή την τελευταία απόπειρα, το κόμμα κυριαρχήθηκε από τη φράξια των ιντεγκραλιστών.<sup>3</sup> Ο κενός συμβιβαστικός βερμπαλισμός της ήταν η έκφραση ενός θεμελιώδους χαρακτηριστικού του ιταλικού εργατικού κινήματος – που πρέπει να εξηγηθεί επίσης από την αδυναμία εκβιομηχάνισης και την ελλιπή κριτική συνείδηση του προλεταριάτου. Ο επαναστατισμός των χρόνων που προηγήθηκαν του πολέμου διατήρησε ανέπαφο αυτό το χαρακτηριστικό, χωρίς να καταφέρει ποτέ να ξεπεράσει τα όρια ενός αόριστου λαϊκισμού ή να χτίσει ένα κόμμα της εργατικής τάξης και να εφαρμόσει τη μέθοδο της πάλης των τάξεων.

Μέσα σ' αυτό το επαναστατικό ρεύμα, ακόμα και πριν τον πόλεμο, μια «ακραία αριστερή» ομάδα άρχισε να διαχωρίζει τον εαυτό της· αυτή υποστήριζε τις θέσεις του επαναστατικού Μαρξισμού, αλλά με ένα σπασμωδικό τρόπο και χωρίς να καταφέρνει να ασκήσει πραγματική επιρροή στην ανάπτυξη του εργατικού κινήματος.

Αυτό εξηγεί τον αρνητικό και διφορούμενο χαρακτήρα που έλαβε η αντίθεση του Σοσιαλιστικού Κόμματος στον Πόλεμο· επίσης εξηγεί πώς το Σοσιαλιστικό Κόμμα μετά τον Πόλεμο βρέθηκε αντιμέτωπο με μια άμεσα επαναστατική κατάσταση, χωρίς να έχει λύσει ή να έχει πάρει καν θέση για οποιοδήποτε από τα θεμελιώδη προβλήματα που η πολιτική οργάνωση του προλεταριάτου πρέπει να λύσει προκειμένου να πραγματοποιήσει τα καθήκοντα της· πρώτα απ' όλα, το πρόβλημα της «ταξικής επιλογής» και την κατάλληλη γι' αυτήν οργανωτική μορφή· ύστερα, τα προβλήματα του κομματικού προγράμματος και της ιδεολογίας· και τέλος τα προβλήματα στρατηγικής και τακτικής, των οποίων η λύση θα μπορούσε να συσπειρώσει γύρω από το προλεταριάτο τις δυνάμεις εκείνες που είναι οι φυσικοί του σύμμαχοι στη μάχη κατά του Κράτους, με αποτέλεσμα την κατάκτηση της εξουσίας.

Η συστηματική συσσώρευση εμπειρίας που θα μπορούσε να συνει-

σφέρει με έναν θετικό τρόπο στη λύση αυτών των προβλημάτων ξεκίνησε στην Ιταλία μόνο μετά τον Πόλεμο. Μόνο με το Συνέδριο του Λιβόρνο τέθηκαν οι βάσεις συγκρότησης του ταξικού κόμματος του προλεταριάτου, το οποίο, αν πρόκειται να γίνει Μπλοσεβίκικο κόμμα και να επιτελέσει πλήρως τα καθήκοντά του, πρέπει να διαλύσει όλες τις αντι-Μαρξιστικές τάσεις που παραδοσιακά χαρακτηρίζουν το κίνημα της εργατικής τάξης.

## Ανάλυση της Κοινωνικής Δομής της Ιταλίας

4. Ο καπιταλισμός είναι το κυρίαρχο στοιχείο της ιταλικής κοινωνίας, και η αποφασιστική δύναμη που καθορίζει την εξέλιξή της. Αυτό το θεμελιώδες γεγονός σημαίνει ότι δεν υπάρχει η πιθανότητα για μια επανάσταση στην Ιταλία άλλη από τη σοσιαλιστική επανάσταση. Στις καπιταλιστικές χώρες, η μόνη τάξη που μπορεί να πετύχει μια πραγματική, βαθιά κοινωνική μεταμόρφωση είναι η εργατική τάξη. Μόνο η εργατική τάξη είναι ικανή να μεταφράσει σε πράξη τις αλλαγές οικονομικού και πολιτικού χαρακτήρα που είναι απαραίτητες, προκειμένου οι ενεργητικές δυνάμεις της χώρας μας να αποκτήσουν πλήρη ελευθερία και δυνατότητα ανάπτυξης. Ο τρόπος με τον οποίο (η εργατική τάξη) θα επιτύχει αυτή την επαναστατική της λειτουργία σχετίζεται με το βαθμό ανάπτυξης του καπιταλισμού στην Ιταλία και την κοινωνική δομή που αντιστοιχεί σε αυτόν.

5. Η βιομηχανία, η οποία είναι ουσιαστικά κομμάτι του καπιταλισμού, είναι πολύ αδύναμη στην Ιταλία. Οι δυνατότητες της για ανάπτυξη είναι περιορισμένες, τόσο λόγω της γεωγραφικής θέσης όσο και λόγω έλλειψης πρώτων υλών. Ως εκ τούτου δεν επιτυγχάνει να απορροφήσει την πλειοψηφία του ιταλικού πληθυσμού (4 εκατομμύρια βιομηχανικοί εργάτες συνυπάρχουν δίπλα-δίπλα με 3,5 εκατομμύρια εργάτες γης και 4 εκατομμύρια αγρότες). Στην βιομηχανία, αντιπαρατίθεται μια γεωργία που όπως είναι φυσικό παρουσιάζεται ως η βάση της οικονομίας της χώρας. Ωστόσο, οι εξαιρετικά ποικίλες συνθήκες του εδάφους, και οι διαφορές που προκύπτουν στην καλλιέργεια και στα συστήματα μίσθω-

σης, προκαλούν ένα μεγάλο βαθμό διαφοροποίησης ανάμεσα στα αγροτικά στρώματα, με μια επικράτηση των φτωχότερων στρωμάτων, πιο κοντινών στις συνθήκες του προλεταριάτου, και πιο πιθανών να επηρεαστούν από αυτό και να δεχτούν την ηγεσία του. Μεταξύ της βιομηχανικής και της αγροτικής τάξης, υπάρχει μια αρκετά εκτεταμένη μικροαστική τάξη των πόλεων, η οποία είναι πολύ μεγάλης σημασίας. Απαρτίζεται κυρίως από τεχνίτες, επαγγελματίες και κρατικούς υπάλληλους.

6. Η εγγενής αδυναμία του καπιταλισμού εξωθεί την βιομηχανική τάξη να υιοθετήσει τεχνάσματα που της εγγυώνται τον έλεγχο στην οικονομία της χώρας. Αυτά τα τεχνάσματα δεν είναι βασικά τίποτα παραπάνω από ένα σύστημα οικονομικών συμβιβασμών μεταξύ ενός μέρους των βιομηχάνων και ενός μέρους των αγροτικών τάξεων, ιδίως των μεγαλοκτηματιών. Ως εκ τούτου, δεν συναντά κανείς την παραδοσιακή οικονομική πάλη μεταξύ βιομηχάνων και γαιοκτημόνων, ούτε την εναλλαγή των κυβερνητικών ομάδων που αυτή προκαλεί σε άλλες χώρες. Οι βιομήχανοι, σε κάθε περίπτωση, δεν έχουν ανάγκη να υπερασπιστούν ενάντια στους γαιοκτήμονες μια οικονομική πολιτική που θα διασφαλίζει τη συνεχή ροή εργατικού δυναμικού από την ύπαιθρο προς τα εργοστάσια, μιας και αυτή η ροή είναι εγγυημένη από τον άφθονο φτωχό αγροτικό πληθυσμό, που είναι χαρακτηριστικό της Ιταλίας. Η βιομηχανική-αγροτική συμφωνία βασίζεται στην αλληλεγγύη των συμφερόντων μεταξύ συγκεκριμένων προνομιούχων ομάδων, σε βάρος των γενικών συμφερόντων της παραγωγής και της πλειοψηφίας αυτών που δουλεύουν. Αυτό παράγει μια συσσώρευση πλούτου στα χέρια των μεγάλων βιομηχάνων, κάτι που είναι το αποτέλεσμα μιας συστηματικής λεηλασίας ολόκληρων κατηγοριών του πληθυσμού και ολόκληρων περιοχών της χώρας. Τα αποτελέσματα αυτής της οικονομικής πολιτικής στην πραγματικότητα είναι: η δημιουργία ελλείμματος στον οικονομικό προϋπολογισμό· το σταμάτημα της οικονομικής ανάπτυξης σε ολόκληρες περιοχές (Νότος, Νησιά)· το μπλοκάρισμα της εμφάνισης και ανάπτυξης μιας οικονομίας καλύτερα προσαρμοσμένης στη δομή και τους πόρους της χώρας· η αυξανόμενη φτώχεια του εργαζόμενου πληθυσμού· και η ύπαρξη ενός συνεχούς ρεύματος μετανάστευσης, με την συνεπα-

γόμενη δημογραφική εξαθλίωση.

7.1 Η βιομηχανική τάξη, όπως δεν ελέγχει φυσικά ολόκληρη την οικονομία, έτσι επίσης δεν επιτυγχάνει στο να οργανώσει μόνη της ολόκληρη την κοινωνία και το Κράτος. Η δημιουργία ενός εθνικού Κράτους γι' αυτήν είναι δυνατή μόνο με την εκμετάλλευση παραγόντων της διεθνούς πολιτικής (το αποκαλούμενο *Risorgimento*).<sup>4</sup> Η ενίσχυση και η άμυνά της απαιτούν έναν συμβιβασμό με τις τάξεις πάνω στις οποίες η βιομηχανία εξασκεί μια περιορισμένη ηγεμονία: συγκεκριμένα τους γαιοκτήμονες και τους μικροαστούς. Από εκεί προκύπτει μια ετερογένεια και αδυναμία ολόκληρης της κοινωνικής δομής, και του Κράτους που αποτελεί την έκφρασή της.

7.2 Υπήρξε μια τυπική αντανάκλαση αυτής της αδυναμίας στην κοινωνική δομή, πριν τον Πόλεμο, στο Στρατό. Ένας περιορισμένος κύκλος αξιωματικών, από τους οποίους έλειπε το κύρος των ηγετών (παλιές άρχουσες αγροτικές τάξεις, νέες βιομηχανικές τάξεις), είχε από κάτω του μια γραφειοκρατική κάστα κατώτερων αξιωματικών (μικροαστική τάξη), η οποία ήταν ανίκανη να λειτουργήσει σαν σύνδεσμος με τη μεγάλη μάζα των στρατιωτών, που ήταν απείθαρχοι και εγκαταλελειμμένοι στην τύχη τους. Κατά τη διάρκεια του Πολέμου, ο Στρατός αναγκάστηκε να αναδιοργανωθεί από τα κάτω προς τα πάνω, με την εξάλειψη των ανώτερων βαθμών και τον μετασχηματισμό της οργανωτικής δομής η οποία ανταποκρινόταν στην εμφάνιση μιας νέας κατηγορίας κατώτερων αξιωματικών. Αυτό το φαινόμενο προανήγγειλε την ανάλογη ανατροπή την οποία θα επιτύχανε ο φασισμός σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα αναφορικά με το Κράτος.

8. Οι σχέσεις μεταξύ βιομηχανίας και γεωργίας, που είναι ουσιώδεις για την οικονομική ζωή μιας χώρας και τον καθορισμό του πολιτικού της εποικοδομηματος, έχουν εδαφική βάση στην Ιταλία. Στο Βορρά, η αγροτική παραγωγή και ο αγροτικός πληθυσμός είναι συγκεντρωμένα σε μερικά μεγάλα κέντρα. Σαν αποτέλεσμα, όλες οι διαμάχες που είναι σύμφυτες με την κοινωνική δομή της χώρας εμπεριέχουν ένα στοιχείο που επηρεάζει την ενότητα του Κράτους και το θέτουν σε κίνδυνο. Η λύση του προβλήματος αναζητείται από τις αστικές και αγροτικές κυ-

ρίαρχες ομάδες μέσα από συμβιβασμό. Καμία από αυτές τις ομάδες δεν κατέχει φύσει ενοποιητικό χαρακτήρα ή ενοποιητικές λειτουργίες. Ο συμβιβασμός με τον οποίο διατηρείται η ενότητα, εξάλλου, είναι τέτοιος που κάνει την κατάσταση ακόμα πιο σοβαρή. Δίνει στις εργαζόμενες μάζες του Νότου μια θέση ανάλογη με αυτή ενός αποικιακού πληθυσμού. Η μεγάλη βιομηχανία του Βορρά παίζει κατ' αναλογίαν το ρόλο των καπιταλιστικών μητροπόλεων. Οι μεγάλοι γαιοκτήμονες ακόμα και οι μεσοαστοί του Νότου, από τη μεριά τους, παίζουν το ρόλο εκείνων των κατηγοριών στις αποικίες, οι οποίες συμμαχούν με τις μητροπόλεις προκειμένου να κρατήσουν τη μάζα του εργαζόμενου λαού υποταγμένη. Έτσι η οικονομική εκμετάλλευση και η πολιτική καταπίεση συμβάλλουν ώστε οι εργαζόμενοι του Νότου να μετατρέπονται σε μια δύναμη διαρκώς κινητοποιούμενη κατά του Κράτους.

9. Το προλεταριάτο έχει μεγαλύτερη σπουδαιότητα στην Ιταλία από ό,τι σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, ακόμα και πιο ανεπτυγμένες καπιταλιστικά· συγκρίνεται μόνο με αυτό που υπήρξε στη Ρωσία πριν την Επανάσταση. Αυτό πάνω από όλα έχει να κάνει με το γεγονός ότι η βιομηχανία, εξαιτίας της έλλειψης πρώτων υλών, βασίζεται κατά προτίμηση στην εργατική δύναμη (στρώματα εξειδικευμένων εργατών). Επίσης έχει να κάνει με την ετερογένεια και τις συγκρούσεις των συμφερόντων που αποδυναμώνουν τις άρχουσες τάξεις. Απέναντι σε αυτή την ετερογένεια, το προλεταριάτο φαίνεται να είναι το μόνο στοιχείο που από τη φύση του έχει μια ενοποιητική λειτουργία, ικανή να οργανώσει ολόκληρη την κοινωνία. Το πρόγραμμα της τάξης του είναι το μόνο «ενωτικό» πρόγραμμα: με άλλα λόγια, είναι το μόνο του οποίου η εφαρμογή δεν οδηγεί στο βάθεμα των συγκρούσεων μεταξύ των διαφόρων στοιχείων της οικονομίας και της κοινωνίας, ή στη διάλυση της ενότητας του Κράτους. Παράλληλα με το βιομηχανικό προλεταριάτο, υπάρχει επίσης μια μεγάλη μάζα αγροτών προλετάριων, που συγκεντρώνονται κυρίως στην κοιλάδα του Πάδου· αυτοί επηρεάζονται εύκολα από τους βιομηχανικούς εργάτες, και ως εκ τούτου εύκολα κινητοποιούνται στην πάλη κατά του καπιταλισμού και του Κράτους.

Στην Ιταλία, υπάρχει η επιβεβαίωση της θέσης ότι οι πιο ευνοϊκές συνθήκες για την προλεταριακή επανάσταση δεν συναντώνται απαραι-

τητα πάντα σε εκείνες τις χώρες όπου ο καπιταλισμός και η εκβιομηχάνιση έχουν φτάσει στο μέγιστο σημείο ανάπτυξης, αλλά αντίθετα ανακλύπουν εκεί όπου το οικοδόμημα του καπιταλιστικού συστήματος προβάλλει τη μικρότερη αντίσταση, εξαιτίας της δομικής του αδυναμίας, σε μια επίθεση από την επαναστατική τάξη και τους συμμάχους της.

## Η Πολιτική της Ιταλικής Αστικής Τάξης

**10.** Ο στόχος που οι Ιταλικές άρχουσες τάξεις έθεσαν στον εαυτό τους από την αρχή του ενιαίου Κράτους και μετά, ήταν να κρατήσουν τη μεγάλη μάζα του εργαζόμενου λαού υποταγμένη και να την εμποδίσουν να γίνει – οργανωμένη γύρω από το βιομηχανικό και αγροτικό προλεταριάτο – μια επαναστατική δύναμη ικανή να πραγματοποιήσει έναν πλήρη κοινωνικό και πολιτικό μετασχηματισμό, και να γεννήσει ένα προλεταριακό Κράτος. Η εγγενής αδυναμία του καπιταλισμού, ωστόσο, τις ανάγκασε να βασίσουν την οικονομική εξουσία του αστικού Κράτους σε μια ενότητα που επιτεύχθηκε με συμβιβασμούς μεταξύ μη ομοιογενών ομάδων. Σε μια μακρά ιστορική προοπτική, αυτό το σύστημα είναι ξεκάθαρα ανεπαρκές για τον σκοπό του. Κάθε μορφής συμβιβασμός μεταξύ διαφορετικών ομάδων που κυριαρχούν στην Ιταλική κοινωνία στην πραγματικότητα μετατρέπεται σε εμπόδιο τοποθετημένο στο δρόμο της ανάπτυξης του ενός ή του άλλου μέρους της οικονομίας της χώρας. Ως εκ τούτου δημιουργούνται νέες διαμάχες και νέες αντιδράσεις από την πλειοψηφία του πληθυσμού· γίνεται απαραίτητο να εντατικοποιηθεί η πίεση πάνω στις μάζες· και το αποτέλεσμα είναι μια όλο και αποφασιστικότερη τάση από τη μεριά τους να κινητοποιούνται σε μια εξέγερση εναντίον του Κράτους.

**11.** Η πρώτη περίοδος της ζωής του Ιταλικού Κράτους (1870-1890) ήταν και αυτή της μεγαλύτερης αδυναμίας του. Τα δύο στοιχεία που συνέθεταν την άρχουσα τάξη, οι αστοί διανοούμενοι από τη μια και οι καπιταλιστές από την άλλη, ήταν ενωμένοι στον στόχο τους να διατηρήσουν την ενότητα, αλλά διασπασμένοι στο ζήτημα της μορφής που θα

έπαιρνε το ενιαίο Κράτος. Δεν υπήρχε καμιά θετική ομοιογένεια μεταξύ τους. Τα προβλήματα που διαχειρίστηκε το Κράτος ήταν περιορισμένα: αφορούσαν περισσότερο τη μορφή παρά την ουσία της πολιτικής διακυβέρνησης της αστικής τάξης. Τα πάντα κυριαρχούνταν από το πρόβλημα τις εξισορρόπησης του προϋπολογισμού, που είναι καθαρά ένα πρόβλημα συντήρησης. Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για διεύρυνση της βάσης των τάξεων που κυβερνούν το Κράτος εμφανίστηκε μόνο με τις απαρχές του «μεταμορφισμού».<sup>5</sup>

Η μεγαλύτερη αδυναμία του Κράτους σε εκείνη την περίοδο, συνίστατο στο γεγονός ότι έξω από αυτό, το Βατικανό συσπείρωσε γύρω από τον εαυτό του ένα αντιδραστικό και αντι-κρατικό μπλοκ που απαρτιζόταν από γαιοκτήμονες και τη μεγάλη μάζα των οπισθοδρομικών αγροτών, ελεγχόμενων και καθοδηγούμενων από τους πλούσιους κτηματίες και τους παπάδες. Το πρόγραμμα του Βατικανού είχε δύο στοιχεία: επεδίωκε να παλέψει ενάντια στο ενιαίο, "φιλελεύθερο" αστικό Κράτος και την ίδια στιγμή, στόχευε στο να συγκροτήσει τους αγρότες σε έναν εφεδρικό στρατό ενάντια στην άνοδο του σοσιαλιστικού προλεταριάτου, που δυνάμωνε με την ανάπτυξη της βιομηχανίας. Το Κράτος αντέδρασε στο σαμποτάζ που διενεργούσε το Βατικανό σε βάρος του, με μια μεγάλη ποσότητα νομοθεσίας που ήταν αντι-κληρική σε περιεχόμενο και στόχο.

12. Στην περίοδο από το 1890 μέχρι το 1900, η αστική τάξη θαρραλέα αντιμετώπισε το πρόβλημα της οργάνωσης της δικής της δικτατορίας, και το έλυσε μέσα από μία σειρά πολιτικών και οικονομικών μέτρων που καθόρισαν τη μεταγενέστερη ιστορία της Ιταλίας.

Πρώτα από όλα, η διαμάχη μεταξύ των διανοούμενων αστών και των βιομηχάνων λύθηκε: η άνοδος του Κρίσπι στην εξουσία ήταν ένα δείγμα.<sup>6</sup> Έτσι, η αστική τάξη, δυναμωμένη, έλυσε το ζήτημα των διεθνών σχέσεων (Τριπλή συμμαχία)<sup>7</sup> και κέρδισε την απαραίτητη ασφάλεια προκειμένου να προσπαθήσει να εισχωρήσει στο πεδίο του διεθνούς ανταγωνισμού για αποικιακές αγορές. Εντός των συνόρων, η δικτατορία της αστικής τάξης καθιερώθηκε πολιτικά με τον περιορισμό του δικαιώματος στην ψήφο, μειώνοντας έτσι το εκλογικό σώμα σε κάτι παραπάνω από ένα εκατομμύριο ψηφοφόρους από ένα σύνολο πληθυ-

σμού 30 εκατομμυρίων. Στο οικονομικό πεδίο, η εισαγωγή του βιομηχανικού-αγροτικού προστατευτισμού ανταποκρινόταν στο στόχο του καπιταλισμού να αποκτήσει τον έλεγχο ολόκληρου του εθνικού πλούτου. Μέσα από αυτόν, σφουρηλατήθηκε μια συμμαχία μεταξύ βιομηχάνων και γαιοκτημόνων. Αυτή η συμμαχία απογύμνωσε το Βατικανό από ένα μέρος των δυνάμεων που είχε συσπειρώσει γύρω του, ειδικά μεταξύ των γαιοκτημόνων του Νότου, τις οποίες έφερε στο πλαίσιο του αστικού Κράτους. Το ίδιο το Βατικανό, εξάλλου, διέβλεψε την ανάγκη να υπερτονίσει το κομμάτι του αντιδραστικού του προγράμματός που σχετιζόταν με την αντίσταση εναντίον του εργατικού κινήματος, και πήρε θέση ενάντια στον σοσιαλισμό στην εγκύκλιο *Regum Novarum*.<sup>8</sup> Οι άρχουσες τάξεις, ωστόσο, αντέδρασαν στον κίνδυνο που το Βατικανό συνέχιζε να αντιπροσωπεύει για το Κράτος δίνοντας στον εαυτό τους μια ενωτική οργάνωση με αντι-κληρικό πρόγραμμα, με τη μορφή του ελευθεροτεκτονισμού.<sup>9</sup>

Η πρώτη πραγματική πρόοδος του εργατικού κινήματος έλαβε χώρα μέσα σ' αυτή την περίοδο. Η καθιέρωση της βιομηχανικής-αγροτικής δικτατορίας έθεσε το ζήτημα της επανάστασης με τους πραγματικούς της όρους, καθορίζοντας τις ιστορικές της συνθήκες. Στο Βορρά, αναδύθηκε ένα βιομηχανικό και αγροτικό προλεταριάτο, ενώ στο Νότο ο αγροτικός πληθυσμός, που υποβαλλόταν σε ένα «αποικιακό» σύστημα εκμετάλλευσης, έπρεπε να κατασταλεί πολιτικά με όλο και περισσότερα καταπιεστικά μέτρα. Οι όροι του «ζητήματος του Νότου» τέθηκαν ξεκάθαρα σε εκείνη την περίοδο.<sup>10</sup> Και αυθόρμητα – χωρίς την παρέμβαση κάποιου συνειδητού παράγοντα, και χωρίς καν το Σοσιαλιστικό Κόμμα να αντλήσει οποιοδήποτε δίδαγμα από αυτό το γεγονός για τη στρατηγική του ως κόμματος της εργατικής τάξης – για πρώτη φορά σ' αυτήν την περίοδο συνέβη μια σύγκλιση επαναστατικών προσπαθειών του προλεταριάτου του Βορρά με μια εξέγερση αγροτών του Νότου (*Σικελόι Fasci*).<sup>11</sup>

13. Αφότου είχε διαλύσει τις πρώτες απόπειρες του προλεταριάτου και των αγροτών να ξεσηκωθούν εναντίον του Κράτους, η δυναμωμένη Ιταλική αστική τάξη ήταν ικανή να υιοθετήσει τις εξωτερικές μεθόδους της δημοκρατίας, για να εμποδίσει την πρόοδο του κινήματος της εργατικής



τάξης. Η αστική τάξη χρησιμοποίησε επίσης την διαφθορά των πιο προχωρημένων κομματιών του εργατικού πληθυσμού (εργατική αριστοκρατία), προκειμένου να τα κάνει συνένοχα στην αντιδραστική δικτατορία την οποία συνέχισε να ασκεί, και για να το αποτρέψει από το να γίνει το κέντρο της λαϊκής εξέγερσης ενάντια στο Κράτος (Τζιολιτισμός).<sup>12</sup> Ωστόσο, μεταξύ 1900 και 1910 υπήρξε μια φάση βιομηχανικής και αγροτικής συγκέντρωσης. Το αγροτικό προλεταριάτο αυξήθηκε κατά 50% σε βάρος εκείνων των κατηγοριών των αγροτών που ήταν δεμένοι με τη γη τους, των αγροτών που δουλεύουν με μερίσματα και των ενοικιαστών αγροτών.

Το αποτέλεσμα ήταν ένα κύμα αγροτικής αναταραχής και ένας νέος προσανατολισμός των αγροτών που ανάγκασε το ίδιο το Βατικανό να αντιδράσει, με την ίδρυση της Καθολικής Δράσης και με ένα «κοινωνικό» κίνημα το οποίο στις πιο προχωρημένες εκδοχές του στην πραγματικότητα πήρε τη μορφή μιας θρησκευτικής μεταρρύθμισης (Μοντερνισμός). Αυτή η αντίδραση από τη μεριά του Βατικανού, που στόχευε στη διατήρηση του ερείσματός του στις μάζες, συμπληρώθηκε από μια συμφωνία μεταξύ των Καθολικών και των αρχουσών τάξεων για να δοθεί στο Κράτος μια πιο σταθερή βάση (κατάργηση του *non expedit*, συμφωνία Τζεντιλόνι).<sup>13</sup> Και πάλι προς το τέλος αυτής της τρίτης περιόδου (1914), τα διάφορα μεμονωμένα κινήματα του προλεταριάτου και της αγροτιάς κορυφώθηκαν σε μια νέα μη-συνειδητή απόπειρα να συγκολληθούν οι διάφορες μαζικές αντι-κρατικές δυνάμεις σε μια εξέγερση ενάντια στο αντιδραστικό Κράτος. Αυτή η απόπειρα ήδη έθετε με μεγάλη σαφήνεια το πρόβλημα το οποίο θα εμφανιζόταν στις πλήρεις διαστάσεις του μετά τον Πόλεμο: δηλαδή το πρόβλημα της ανάγκης του προλεταριάτου να οργανώσει μέσα στις ίδιες τις γραμμές του ένα ταξικό κόμμα το οποίο θα μπορούσε να του δώσει την ικανότητα να τοποθετεί τον εαυτό του στην κεφαλή της εξέγερσης και να της παρέχει ηγεσία.

14. Η μεγαλύτερη οικονομική συγκέντρωση στο βιομηχανικό πεδίο συνέβη στην μεταπολεμική περίοδο. Το προλεταριάτο έφτασε στο υψηλότερο επίπεδο της οργάνωσής του: και αυτό ανταποκρινόταν στη μέγιστη διάσπαση των αρχουσών τάξεων και του Κράτους. Όλες οι σύμφυ-

τες αντιφάσεις του ιταλικού κοινωνικού οργανισμού ήρθαν στην επιφάνεια με εξαιρετική βιαιότητα, σαν αποτέλεσμα της αναγέννησης της πολιτικής ζωής ακόμα και των πιο οπισθοδρομικών μαζών, που προκλήθηκε από τον Πόλεμο και τις άμεσες συνέπειές του. Όπως πάντα, η πρόοδος των βιομηχανικών εργατών και των εργατών γης συνοδεύτηκε από μια μαζική αναταραχή στις μάζες των αγροτών, τόσο στο Νότο όσο και σε άλλες περιοχές. Οι μεγάλες απεργίες και οι καταλήψεις των εργοστασίων έγιναν ταυτόχρονα με τις καταλήψεις γης.

Η αντίσταση των αντιδραστικών δυνάμεων κινήθηκε για μια ακόμη φορά σε παραδοσιακές γραμμές. Το Βατικανό επέτρεψε τη δημιουργία ενός πραγματικού κόμματος, παράλληλα με την Καθολική Δράση, που είχε σαν στόχο να ενσωματώσει τις μάζες των αγροτών στο πλαίσιο του αστικού Κράτους, προφανώς ικανοποιώντας τις φιλοδοξίες τους για οικονομική λύτρωση και πολιτική δημοκρατία.<sup>14</sup> Οι άρχουσες τάξεις με τη σειρά τους εφάρμοζαν παντοιοτρόπως το σχέδιό τους να διαφθείρουν το κίνημα της εργατικής τάξης και να το καταστρέψουν από τα μέσα, κουνώντας μπροστά στα μάτια των ομορτουμιστών ηγετών την πιθανότητα μια εργατική αριστοκρατία να συνεργαστεί στην κυβέρνηση, σε μια προσπάθεια «ρεφορμιστικής» επίλυσης του προβλήματος του Κράτους (αριστερή κυβέρνηση). Αλλά σε μια φτωχή και διχασμένη χώρα σαν την Ιταλία, η εμφάνιση μιας «ρεφορμιστικής» λύσης στο πρόβλημα του Κράτους αναπόφευκτα προκαλεί μια διάλυση της συνοχής του Κράτους και της κοινωνίας· γιατί αυτό δεν μπορεί να αντέξει στο σοκ των πολυάριθμων ομάδων στις οποίες οι ίδιες οι άρχουσες τάξεις και οι ενδιάμεσες τάξεις τεμαχίζονται. Κάθε ομάδα έχει τη δική της ανάγκη για οικονομική προστασία και πολιτική αυτονομία· και με την απουσία ενός ομοιογενούς ταξικού πυρήνα ικανού να επιβάλει – μέσω της δικτατορίας του – μια πειθαρχία στη δουλειά και την παραγωγή ολόκληρης της χώρας, χτυπώντας και εξαλείφοντας τους καπιταλιστές και γαιοκτήμονες εκμεταλλευτές, η διακυβέρνηση είναι αδύνατη και η κρίση της εξουσίας είναι διαρκώς ανοιχτή.

Η ήττα του επαναστατικού προλεταριάτου στην αποφασιστική περίοδο συνέβη εξαιτίας των πολιτικών, οργανωτικών, τακτικών και στρατηγικών ελλειμμάτων του εργατικού κόμματος. Σαν συνέπεια αυτών των ελλειμμάτων, το προλεταριάτο απέτυχε να τεθεί επικεφαλής της εξέγερ-

σης της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού και να τη διοχετεύσει στη δημιουργία ενός εργατικού Κράτους. Αντίθετα, ήταν αυτό που επηρεάστηκε από άλλες κοινωνικές τάξεις, κάτι το οποίο παρέλυσε τη δραστηριότητα του. Η νίκη του φασισμού το 1922 πρέπει να ειδωθεί, συνεπώς, όχι σαν μια νίκη κερδισμένη εις βάρος της επανάστασης, αλλά σαν μια συνέπεια της ήττας που υπέστησαν οι επαναστατικές δυνάμεις μέσα από τις ίδιες τους τις εγγενείς αδυναμίες.

## Ο φασισμός και οι πολιτικές του

15. Ο φασισμός, ως κίνημα ένοπλης αντίδρασης που θέτει στον εαυτό του το καθήκον να θρυμματίσει και να αποδιοργανώσει την εργατική τάξη με σκοπό να την ακινητοποιήσει, ταίριαζε στα πλαίσια της πολιτικής της παραδοσιακής ιταλικής άρχουσας τάξης, καθώς και στον πόλεμο του καπιταλισμού εναντίον της εργατικής τάξης. Ως εκ τούτου, ευνοήθηκε στη γέννησή του, την οργάνωσή του και την ανάπτυξή του από όλες τις παλιές κυβερνώσες ομάδες ανεξαιρέτως – αλλά κυρίως από τους γαιοκτήμονες που ένιωθαν πιο απειλούμενοι από την πίεση του πληθυσμού της υπαίθρου. Κοινωνικά, ωστόσο, ο φασισμός βρήκε τη βάση του στη μικροαστική τάξη των πόλεων και σε μια νέα αστική τάξη της υπαίθρου που δημιουργήθηκε από τον μετασχηματισμό της αγροτικής ιδιοκτησίας σε ορισμένες περιοχές (φαινόμενα αγροτικού καπιταλισμού στην Εμίλια· καταγωγή μιας κατηγορίας μεσοαστών από την ύπαιθρο· “παραχωρήσεις γης”· νέες διαιρέσεις των γαιών).

Αυτές οι περιστάσεις – μαζί με το γεγονός ότι βρήκε μια ιδεολογική και οργανωτική ενότητα στους στρατιωτικούς σχηματισμούς στους οποίους αναβιώνει η πολεμική παράδοση (*arditismo*), και που αξιοποιούνται σε αντάρτικες ενέργειες εναντίον των εργατών – επέτρεψαν στον φασισμό να συλλάβει και να υλοποιήσει ένα σχέδιο κατάκτησης του Κράτους, εναντίον των παλιών κυβερνώντων στρωμάτων. Θα ήταν παράλογο να το αποκαλούσαμε αυτό επανάσταση. Ωστόσο, οι νέες κατηγορίες που ομαδοποιούνται γύρω από το φασισμό έλκουν από την καταγωγή τους μία ομοιογένεια και μια κοινή νοοτροπία ενός “καπιταλισμού εν τη γενέσει του”. Αυτό εξηγεί πώς ήταν δυνατό να πολεμήσουν

κατά των πολιτικών του παρελθόντος, και πώς μπόρεσαν να το δικαιολογήσουν αυτό με μια ιδεολογική κατασκευή που έρχεται σε σύγκρουση με τις παραδοσιακές θεωρίες για το Κράτος και τις σχέσεις του με τους πολίτες. Στην ουσία, ο φασισμός απλώς τροποποιεί το πρόγραμμα της συντήρησης και της αντίδρασης που πάντοτε κυριαρχούσε στην Ιταλική πολιτική σκηνή, συλλαμβάνοντας με διαφορετικό τρόπο την ενοποίηση των αντιδραστικών δυνάμεων. Αντικαθιστά τη μέθοδο των συμφωνιών και των συμβιβασμών με το σχέδιο της επίτευξης μιας οργανικής ενότητας όλων των δυνάμεων της αστικής τάξης σε έναν μοναδικό πολιτικό οργανισμό κάτω από τον έλεγχο ενός μοναδικού κέντρου, που θα διευθύνει ταυτόχρονα το κόμμα, την κυβέρνηση και το Κράτος. Αυτό το σχέδιο ανταποκρίνεται στην αποφασιστικότητα να αντισταθεί μέχρι τέλους σε κάθε επαναστατική επίθεση. Έτσι επιτρέπει στο φασισμό να κερδίσει την υποστήριξη του πιο αποφασιστικά αντιδραστικού κομματιού της βιομηχανικής αστικής τάξης και των γαιοκτημόνων.

16. Η φασιστική μέθοδος υπεράσπισης της τάξης, της παρουσίας και του Κράτους τείνει, ακόμα περισσότερο απ' ό,τι το παραδοσιακό σύστημα των συμβιβασμών και της αριστερής πολιτικής, να διαλύει την κοινωνική συνοχή και τα πολιτικά εποικοδομήματα που τη συνοδεύουν. Οι αντιδράσεις που προκαλεί πρέπει να εξεταστούν σε σχέση με την εφαρμογή της τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό πεδίο.

Στο πολιτικό πεδίο, πρώτα απ' όλα, η οργανική ενότητα της αστικής τάξης στο φασισμό δεν επιτεύχθηκε άμεσα μετά την κατάκτηση της εξουσίας. Κέντρα αστικής αντιπολίτευσης στο καθεστώς παραμένουν εκτός του φασισμού. Από τη μία, η ομάδα που παραμένει πιστή στη λύση Τζιολίτι όσον αφορά το πρόβλημα του Κράτους δεν έχει απορροφηθεί. Αυτή η ομάδα συνδέεται με ένα τμήμα της βιομηχανικής αστικής τάξης και, με ένα πρόγραμμα «εργατικού» ρεφορμισμού, ασκεί επιρροή σε τμήματα των εργατών και των μικροαστών. Από την άλλη, το πρόγραμμα τού να βασιστεί το Κράτος πάνω σε μια αγροτική δημοκρατία στον Νότο και πάνω στο «υγιές» τμήμα της Βόρειας βιομηχανίας (*Corriere Della Sera*, ελεύθεροι έμποροι, Nitti), τείνει να γίνει το πρόγραμμα μιας πολιτικής οργάνωσης αντιπολίτευσης στο φασισμό με μια μαζική βάση στον Νότο (Εθνική Ένωση).<sup>15</sup>

Ο φασισμός αναγκάζεται να πολεμήσει λυσσαλέα αυτές τις ακόμα ζωντανές ομάδες, και να πολεμήσει ακόμα πιο λυσσαλέα ενάντια στον ελευθεροτεκτονισμό, που δίκαια τον θεωρεί ως το οργανωτικό κέντρο όλων των παραδοσιακών δυνάμεων που υποστηρίζουν το Κράτος. Αυτός ο πόλεμος, που είναι δείγμα διάσπασης στο μπλοκ των συντηρητικών και αντι-προλεταριακών δυνάμεων, ηθελημένα ή αθέλητα, μπορεί σε ορισμένες περιστάσεις να ευνοήσει την ανάπτυξη και την επιβολή του προλεταριάτου ως του τρίτου και αποφασιστικού παράγοντα της πολιτικής κατάστασης.

Στο οικονομικό πεδίο, ο φασισμός δρα ως όργανο της βιομηχανικής και αγροτικής ολιγαρχίας, για να συγκεντρώσει τον έλεγχο πάνω σε ολόκληρο τον πλούτο της υπαίθρου στα χέρια του καπιταλισμού. Αυτό δεν μπορεί παρά να προκαλεί δυσaréσκεια στην μικροαστική τάξη, που πίστευε ότι με την άφιξη του φασισμού η ώρα της εξουσίας της είχε σημάνει.

Μια ολόκληρη σειρά μέτρων υιοθετούνται από το φασισμό για να ενθαρρυνθεί μια νέα βιομηχανική συγκέντρωση (κατάργηση των φόρων κληρονομιάς-οικονομική και δημοσιονομική πολιτική-άνοδος του προστατευτισμού), και σ' αυτά αντιστοιχούν και άλλα μέτρα που ευνοούν τους γαιοκτήμονες και απευθύνονται στους μικρούς και μεσαίους αγρότες (φόροι, δασμοί στο σιτάρι, «η μάχη του σιταριού»). Η συσσώρευση που αυτά τα μέτρα επιτυγχάνουν δεν συνίσταται σε μια αύξηση του εθνικού πλούτου, αλλά στη λεηλάτηση μιας τάξης υπέρ μιας άλλης. Με άλλα λόγια, στη λεηλάτηση της εργατικής τάξης και των μεσαίων τάξεων προς όφελος της πλουτοκρατίας. Η πρόθεση εύνοιας προς την πλουτοκρατία αποκαλύπτεται ανενδοίαστα στο σχέδιο για νομιμοποίηση του συστήματος προτίμησης στο νέο εμπορικό κώδικα. Μια μικρή χούφτα χρηματιστών θα μπορεί έτσι, χωρίς κανέναν περιορισμό, να διαθέτει ατελείωτα ποσά καταθέσεων που ανήκουν στην μεσαία και μικροαστική τάξη, με αποτέλεσμα αυτές οι κατηγορίες να στερηθούν το δικαίωμά τους να διαθέτουν τον πλούτο τους.

Στο ίδιο επίπεδο, αλλά με πολύ μεγαλύτερες πολιτικές συνέπειες, πρέπει να τεθεί το σχέδιο ενοποίησης των τραπεζών που εκδίδουν χρήμα, δηλαδή στην πράξη να εκλείψουν οι δύο μεγάλες τράπεζες του Νότου. Αυτές οι δύο τράπεζες σήμερα εκπληρώνουν τη λειτουργία να

απορροφούν τις αποταμιεύσεις του Νότου και τα εμβάσματα των μεταναστών (600 εκατομμύρια). Με άλλα λόγια, τη λειτουργία που στο παρελθόν επιτελούταν από το Κράτος μέσω της έκδοσης κρατικών ομολόγων, και από την *Banca di Sconto* προς όφελος ενός τμήματος της βαριάς βιομηχανίας του Βορρά. Οι τράπεζες του Νότου ελέγχονταν μέχρι τώρα από τις ίδιες τις άρχουσες τάξεις του Νότου, που έβρισκαν σ' αυτόν τον έλεγχο μια πραγματική βάση για την πολιτική τους κυριαρχία. Η εξαφάνιση των τραπεζών του Νότου ως τραπεζών που εκδίδουν χρήμα θα μεταφέρει αυτή τη λειτουργία στη μεγάλη βιομηχανία του Βορρά που ελέγχει μέσω της *Banca Commerciale* την Τράπεζα της Ιταλίας. Έτσι, θα δούμε την «αποικιακή» οικονομική εκμετάλλευση και φτωχοποίηση του Νότου να αυξάνεται, και την αργή διαδικασία της αποκόλλησης της μικροαστικής τάξης του Νότου από το Κράτος να επιταχύνεται.

Η οικονομική πολιτική του φασισμού ολοκληρώνεται από τα μέτρα που στοχεύουν στο δυνάμωμα της λίρας, σταθεροποιώντας το εμπορικό ισοζύγιο, πληρώνοντας τα πολεμικά χρέη και ενθαρρύνοντας την επέμβαση του Αγγλο-Αμερικάνικου κεφαλαίου στην Ιταλία. Σε όλα αυτά τα πεδία, ο φασισμός υλοποιεί το πρόγραμμα της πλουτοκρατίας (Nitti) και μιας βιομηχανικής γαιοκτημονικής μειοψηφίας, σε βάρος της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού, που οι συνθήκες της ζωής του ολοένα και χειροτερεύουν.

Όλη η ιδεολογική προπαγάνδα και η πολιτική και οικονομική δραστηριότητα του φασισμού έχουν ως κορωνίδα την τάση του προς τον «ιμπεριαλισμό». Αυτή η τάση εκφράζει την ανάγκη που νιώθουν οι βιομηχανικές και γαιοκτημονικές άρχουσες τάξεις να βρουν έξω από το εθνικό πεδίο τα στοιχεία εκείνα που θα επιλύσουν την κρίση της Ιταλικής κοινωνίας. Περιέχει τα μικρόβια του πολέμου που φαινομενικά θα διεξαχθεί για την Ιταλική επέκταση, αλλά στον οποία η φασιστική Ιταλία δεν θα είναι πραγματικά παρά ένα εργαλείο στα χέρια μιας από τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις που παλεύουν για παγκόσμια κυριαρχία.

17. Οι πολιτικές του φασισμού έχουν ως συνέπεια βαθιές αντιδράσεις μέσα στις μάζες. Το πιο σοβαρό φαινόμενο είναι η ολοένα και οξύτερη αποκόλληση του αγροτικού πληθυσμού του Νότου και των Νησιών από

το σύστημα των δυνάμεων που κυβερνούν το Κράτος. Η παλιά τοπική άρχουσα τάξη (Orlando, Di Cesaro, De Nicola, κα) δεν εξασκεί πλέον με συστηματικό τρόπο την λειτουργία της ως συνδεδεμένου κρίκου με το Κράτος. Η μικροαστική τάξη τείνει έτσι να πλησιάζει την αγροτιά. Το σύστημα εκμετάλλευσης και καταπίεσης των μαζών του Νότου ωθείται μέχρι τα άκρα του από το φασισμό: αυτό διευκολύνει τη ριζοσπαστικοποίηση των ενδιάμεσων κατηγοριών και θέτει το πρόβλημα του Νότου στην πραγματική του βάση, ως ένα πρόβλημα που θα επιλυθεί μονάχα από την εξέγερση των αγροτών σε συμμαχία με το προλεταριάτο, σε έναν αγώνα ενάντια τόσο στους καπιταλιστές όσο και στους γαιοκτήμονες.

Οι μεσαίοι και φτωχοί αγρότες της υπόλοιπης Ιταλίας παίρνουν επίσης έναν επαναστατικό χαρακτήρα, αν και σε βραδύτερο ρυθμό. Το Βατικανό – του οποίου η αντιδραστική λειτουργία αντικαταστάθηκε από το φασισμό – δεν ελέγχει πια τους αγροτικούς πληθυσμούς ολοκληρωτικά μέσω των ιερέων, της Καθολικής Δράσης και του Λαϊκού Κόμματος. Υπάρχει ένα κομμάτι της αγροτιάς που αφυπνίστηκε ξανά και παλεύει για να υπερασπιστεί τα συμφέροντά του, ακριβώς μέσω των οργανώσεων που εξουσιάζονται και κατευθύνονται από τις εκκλησιαστικές αρχές. Τώρα, κάτω από την οικονομική και πολιτική πίεση του φασισμού, αυτό το στοιχείο ενισχύει τον ταξικό του προσανατολισμό και αρχίζει να νιώθει ότι η τύχη του δεν μπορεί να διαχωριστεί από αυτή της εργατικής τάξης. Σημάδι αυτής της τάσης είναι το φαινόμενο Μιλιόλι.<sup>16</sup> Ένα πολύ ενδιαφέρον σύμπτωμα του ίδιου πράγματος είναι το γεγονός ότι οι Λευκές Οργανώσεις – που καθώς είναι τμήμα της Καθολικής Δράσης ελέγχονται απευθείας από το Βατικανό – αναγκάστηκαν να μπουκνίσουν στις διασωματειακές επιτροπές μαζί με τις Ενώσεις των Κόκκινων Αγροτών: η έκφραση αυτής της προλεταριακής περιόδου που οι καθολικοί επέδειξαν από το 1870 και μετά ήταν σύμφυτη στην ιταλική κοινωνία.

Όσο για το προλεταριάτο, η δράση για να τσακιστούν οι δυνάμεις του βρίσκει ένα όριο στην ενεργητική αντίσταση της επαναστατικής πρωτοπορίας, καθώς και στην παθητική αντίσταση των πλατιών μαζών, που παραμένουν θεμελιακά ταξικά συνειδητές και δίνουν σημάδια ότι θα αρχίσουν να ξανακινούνται, μόλις η άμεση καταστολή του φασισμού

χαλαρώσει και τα ερεθίσματα του ταξικού συμφέροντος γίνουν ξανά αισθητά. Η προσπάθεια μέσω των φασιστικών σωματείων να διασπάσουν τις γραμμές των εργατών μπορεί να θεωρηθεί αποτυχημένη. Τα φασιστικά σωματεία, αλλάζοντας το πρόγραμμά τους, μετατρέπονται τώρα σε άμεσα εργαλεία της αντιδραστικής καταστολής στην υπηρεσία του Κράτους.

18. Ο φασισμός αντιδρά στις επικίνδυνες γι' αυτόν μετακινήσεις και στη στρατολόγηση νέων δυνάμεων που προκαλούν οι πολιτικές του, με το να υποβάλλει ολόκληρη την κοινωνία στο βάρος της στρατιωτικής του δύναμης και του κατασταλτικού του συστήματος που κρατούν τον πληθυσμό καθηλωμένο στη μηχανή παραγωγής – χωρίς καμία πιθανότητα να έχει [ο πληθυσμός] μια ζωή δική του, να εκφράζει την ίδια του τη θέληση ή να οργανώνεται για να υπερασπίζεται τα συμφέροντά του.

Η αποκαλούμενη φασιστική νομοθεσία δεν έχει άλλο σκοπό από το να αποκρυσταλλώσει αυτό το σύστημα και να το κάνει μόνιμο. Ο νέος πολιτικός εκλογικός νόμος, οι αλλαγές στην διοικητική δομή με την εισαγωγή της *podesta*<sup>17</sup> στις αγροτικές κοινότητες, κλπ, είναι όλα σχεδιασμένα για να σηματοδοτήσουν το τέρμα οποιασδήποτε συμμετοχής των μαζών στην πολιτική και διοικητική ζωή της χώρας. Ο έλεγχος πάνω στις ενώσεις εμποδίζει κάθε μόνιμη «νομική» μορφή οργάνωσης των μαζών. Η νέα συνδικαλιστική πολιτική απογυμνώνει την Εργατική Συνομοσπονδία και τα ταξικά σωματεία από κάθε δυνατότητα συμφωνιών διαπραγμάτευσης, ώστε να τα αποκλείσει από την οποιαδήποτε επαφή με τις μάζες που ήταν οργανωμένες σ' αυτά. Ο προλεταριακός τύπος καταστέλλεται. Το ταξικό κόμμα του προλεταριάτου περιορίζεται αποκλειστικά σε κατάσταση παρανομίας. Η φυσική βία και η αστυνομική καταδίωξη χρησιμοποιούνται συστηματικά, ιδίως στην ύπαιθρο, για να προκαλέσουν τρόμο και να παρατείνουν μια κατάσταση εκτάκτου ανάγκης.

Το αποτέλεσμα αυτής της σύνθετης δραστηριότητας αντίδρασης και καταστολής είναι μια ανισορροπία ανάμεσα στον πραγματικό συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων και το συσχετισμό των οργανωμένων δυνάμεων, με αποτέλεσμα μια προφανής επιστροφή στην κανονικότητα και τη σταθεροποίηση, στην πράξη να αντιστοιχεί με μια όξυνση



των αντιθέσεων, έτοιμων να εκραγούν σε κάθε στιγμή με καινούργιους τρόπους.

**18.2** Η κρίση που ακολούθησε τη δολοφονία του Ματεότι έδωσε ένα παράδειγμα της πιθανότητας η φαινομενική σταθερότητα του φασιστικού καθεστώτος να μπορεί να ταρακουνηθεί συθέμελα, από το ξαφνικό ξέσπασμα των οικονομικών και πολιτικών συγκρούσεων που έχουν οξυνθεί χωρίς να γίνονται ορατές. Την ίδια στιγμή, ήταν μια απόδειξη της ανικανότητας της μικροαστικής τάξης στην παρούσα ιστορική περίοδο να ηγηθεί ενός αποτελεσματικού αγώνα ενάντια στην αντίδραση των βιομηχάνων και των γαιοκτημόνων.

## **Οι Κινητήριες Δυνάμεις και οι Προοπτικές της Επανάστασης**

**19.** Οι κινητήριες δυνάμεις της Ιταλικής Επανάστασης, όπως είναι πλέον καθαρό από την ανάλυσή μας, είναι κατά σειρά σημασίας οι ακόλουθες:

α) η εργατική τάξη και το αγροτικό προλεταριάτο

β) η αγροτιά του Νότου και των Νησιών και η αγροτιά της υπόλοιπης Ιταλίας.

Η ανάπτυξη και ταχύτητα της επαναστατικής διαδικασίας δεν μπορεί να προβλεφθεί χωρίς μία εκτίμηση των υποκειμενικών στοιχείων: για παράδειγμα, το βαθμό στον οποίο η εργατική τάξη πετυχαίνει να αποκτήσει το δικό της πολιτικό προφίλ, μία συγκεκριμένη ταξική συνείδηση και μία ανεξαρτησία από όλες τις υπόλοιπες τάξεις, καθώς και το πόσο αυτή πετυχαίνει στο να οργανώνει τις δικές της δυνάμεις, για παράδειγμα να δίνει *de facto* την ηγεσία στα υπόλοιπα στοιχεία και πάνω απ' όλα να συγκεκριμενοποιεί πολιτικά τη συμμαχία της με την αγροτιά.

Μπορεί κανείς γενικά να ισχυριστεί, βασιζόμενος περισσότερο στην Ιταλική εμπειρία, ότι θα υπάρξει ένα πέρασμα από μια περίοδο επαναστατικής προετοιμασίας σε μια "άμεσα" επαναστατική περίοδο όπου το βιομηχανικό και αγροτικό προλεταριάτο του Βορρά θα έχει πέτυχει να επανακτήσει – μέσα από την εξέλιξη της αντικειμενικής κατά-

στασης και μέσα από μια σειρά συγκεκριμένων και άμεσων αγώνων – ένα υψηλό επίπεδο οργάνωσης και μαχητικότητας.

Όσο για την αγροτιά, αυτή του Νότου και των Νησιών, θα πρέπει να περιληφθεί στην εμπροσθοφυλακή εκείνων των δυνάμεων στις οποίες θα βασιστεί η εξέγερση ενάντια στη δικτατορία των βιομηχάνων και των γαιοκτημόνων, αν και δεν πρέπει να της αποδίδει κανείς αποφασιστική σημασία αν δεν έχει συμμαχήσει με το προλεταριάτο. Η συμμαχία ανάμεσα σ' αυτή και το προλεταριάτο είναι το αποτέλεσμα μιας φυσικής και βαθιάς ιστορικής διαδικασίας, που ενθαρρύνεται από όλη την παρελθούσα εμπειρία του Ιταλικού κράτους. Για τους αγρότες της υπόλοιπης Ιταλίας, η διαδικασία του προσανατολισμού προς τη συμμαχία με το προλεταριάτο είναι πιο βραδεία και θα πρέπει να ενθαρρυνθεί μέσα από προσεκτική πολιτική δραστηριότητα από πλευράς του προλεταριακού κόμματος. Οι επιτυχίες που έχουν ήδη υπάρξει στην Ιταλία σε αυτό το πεδίο δείχνουν επιπλέον ότι το πρόβλημα της διάρρηξης της συμμαχίας της αγροτιάς με τις αντιδραστικές δυνάμεις πρέπει να τεθεί, σε μεγάλο βαθμό, και στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες, ως το πρόβλημα της εξάλειψης της επιρροής που ασκούν οι καθολικές οργανώσεις στις αγροτικές μάζες.

20. Τα εμπόδια για την εξέλιξη της επανάστασης δεν πηγάζουν μόνο από τη φασιστική πίεση, αλλά συνδέονται ακόμα με την ποικιλία των ομάδων στις οποίες η αστική τάξη είναι μοιρασμένη. Κάθε μια από αυτές τις ομάδες επιχειρεί να ασκήσει επιρροή πάνω σε ένα τμήμα του εργαζόμενου πληθυσμού, να εμποδίσει την επέκταση της επιρροής του προλεταριάτου· ή πάνω στο ίδιο το προλεταριάτο, για να το κάνει να χάσει το προφίλ και την αυτονομία του σαν επαναστατική τάξη. Μ' αυτόν τον τρόπο, μια αλυσίδα αντεπαναστατικών δυνάμεων δημιουργείται, ξεκινώντας από το φασισμό και περιλαμβάνοντας: αντιφασιστικές ομάδες που δεν έχουν μεγάλη μαζική βάση (φιλελεύθεροι)· αυτές που έχουν μια βάση ανάμεσα στους αγρότες και τους μικροαστούς (δημοκράτες, βετεράνοι του πολέμου, Λαϊκό Κόμμα, ρεπουμπλικάνοι) και εν μέρει ακόμα και ανάμεσα στους εργάτες (Ρεφορμιστικό Κόμμα)· και αυτές που έχουν μια προλεταριακή βάση, και τείνουν να συγκρατούν την εργατική τάξη σε μια κατάσταση παθητικότητας και να την ωθούν να

ακολουθεί την πολιτική των άλλων τάξεων (Μαξιμαλιστικό Κόμμα). Η ομάδα που ηγείται της Εργατικής Συνομοσπονδίας θα πρέπει επίσης να ειδωθεί από αυτή την πλευρά, δηλαδή ως το όχημα της αποδιαρθρωτικής επιρροής των άλλων τάξεων πάνω στους εργάτες. Κάθε μία από τις ομάδες που αναφέραμε κρατάει ένα κομμάτι του Ιταλικού εργαζόμενου πληθυσμού κάτω από τον έλεγχό της. Η αλλαγή αυτής της κατάστασης πραγμάτων μπορεί μόνο να επιτευχθεί ως αποτέλεσμα μιας συστηματικής και αδιάκοπης πολιτικής δραστηριότητας της προλεταριακής πρωτοπορίας οργανωμένης στο Κομμουνιστικό Κόμμα.

Ειδική προσοχή πρέπει να δοθεί στις ομάδες και τα κόμματα που έχουν μια μαζική βάση ή προσπαθούν να αποκτήσουν τέτοια είτε ως κόμματα δημοκρατικά είτε ως τοπικά κόμματα ανάμεσα στον αγροτικό πληθυσμό του Νότου και των Νησιών (Εθνική Ένωση, Σαρδηνικό Κόμμα Δράσης, Κόμματα Δράσης της Molise, της Irpinia, κα). Αυτά τα κόμματα δεν ασκούν κάποια επιρροή στο προλεταριάτο· αλλά συνιστούν εμπόδιο στην πραγματοποίηση της συμμαχίας ανάμεσα στους εργάτες και τους αγρότες. Προσανατολιζόμενες οι αγροτικές μάζες του Νότου προς μία αγροτική δημοκρατία και προς περιφερειακές δημοκρατικές λύσεις, διασπάται η ενότητα της απελευθερωτικής διαδικασίας του Ιταλικού εργαζόμενου λαού· εμποδίζονται οι αγρότες να ολοκληρώσουν με επιτυχία τον αγώνα τους ενάντια στην οικονομική και πολιτική εκμετάλλευση της αστικής τάξης και των γαιοκτημόνων και προετοιμάζεται η μετατροπή τους σε λευκοφρουρούς της αντίδρασης. Η πολιτική επιτυχία της εργατικής τάξης και σε αυτό το πεδίο εξαρτάται από την πολιτική δράση του κόμματος του προλεταριάτου.

21. Η πιθανότητα ότι η δράση των αποκαλούμενων δημοκρατικών αντιφασιστικών ομάδων θα ανατρέψει το φασιστικό καθεστώς θα υπήρχε μόνον αν αυτές οι ομάδες πετύχαιναν να αδρανοποιήσουν τη δραστηριότητα του προλεταριάτου και να ελέγξουν το μαζικό κίνημα, βάζοντας έτσι φρένο στην ανάπτυξή του. Η λειτουργία της δημοκρατικής αστικής αντιπολίτευσης είναι περισσότερο να συνεργάζεται με το φασισμό, προκειμένου να εμποδιστεί η αναδιοργάνωση της εργατικής τάξης και η πραγματοποίηση του προγράμματός της. Μ' αυτή την έννοια, ένας συμβιβασμός ανάμεσα στο φασισμό και την αστική αντιπολίτευση

είναι καθ' οδόν και θα εμπνεύσει την πολιτική κάθε "κεντρώου" σχηματισμού που θα αναδυθεί από τα ερείπια του Αβεντίνου.<sup>18</sup> Η αντιπολίτευση θα είναι μονάχα ικανή να ξαναγίνει ο πρωταγωνιστής της υπεράσπισης του καπιταλιστικού καθεστώτος, όταν η φασιστική καταστολή δεν θα μπορεί πια να εμποδίζει το ξέσπασμα της ταξικής σύγκρουσης, και όταν ο κίνδυνος μιας προλεταριακής εξέγερσης, μαζί με έναν αγροτικό πόλεμο, θα είναι σοβαρός και άμεσος. Η πιθανότητα ότι η αστική τάξη και ο ίδιος ο φασισμός μπορεί να καταφύγουν στο σύστημα της αντίδρασης κρυμμένο κάτω από τον μανδύα μιας "αριστερής κυβέρνησης" πρέπει, συνεπώς, να είναι μόνιμα παρούσα στη στρατηγική μας (καταμερισμός λειτουργιών ανάμεσα στο φασισμό και τη δημοκρατία, *Θέσεις του Πέμπτου Παγκόσμιου Συνεδρίου*).

**22.** Από την ανάλυση των παραγόντων της επανάστασης και των προοπτικών της, μπορούν να συναχθούν τα καθήκοντα του Κομμουνιστικού Κόμματος. Τα κριτήρια για την οργανωτική και πολιτική δραστηριότητα του Κόμματος πρέπει να συνδεθούν με την ανάλυση, από την οποία προκύπτουν οι βασικές αρχές του προγράμματός του.

## **Θεμελιώδη Καθήκοντα του Κομμουνιστικού Κόμματος**

**23.** Έχοντας νικηφόρα αντισταθεί στο αντιδραστικό κύμα που προσπάθησε να το εγκολπώσει (1923)· έχοντας συμβάλει με τις πράξεις του στο να μπει ένα πρώτο στοπ στη διαδικασία της διάλυσης των δυνάμεων της εργατικής τάξης (εκλογές 1924)· έχοντας εκμεταλλευτεί την κρίση του Ματεότι για να αναδιοργανωθεί η προλεταριακή πρωτοπορία, που με αξιοσημείωτη επιτυχία αντισταθήκε στην προσπάθεια να εγκαθιδρυθεί μια μικροαστική κυριαρχία στην πολιτική ζωή (Αβεντίνο)· και έχοντας θέσει τις βάσεις για μια πραγματική αγροτική πολιτική του Ιταλικού προλεταριάτου, το κόμμα βρίσκεται σήμερα στην φάση της πολιτικής προετοιμασίας της επανάστασης.

Το βασικό του καθήκον μπορεί να αναλυθεί σε τρία σημεία:

α) να οργανώσει και να ενοποιήσει το βιομηχανικό και αγροτικό

προλεταριάτο για την επανάσταση.

β) να οργανώσει και να κινητοποιήσει γύρω από το προλεταριάτο όλες τις δυνάμεις που είναι απαραίτητες για τη νίκη της επανάστασης και την εγκαθίδρυση του εργατικού Κράτους.

γ) να θέσει ενώπιον του προλεταριάτου και των συμμάχων του το πρόβλημα της εξέγερσης ενάντια στο αστικό Κράτος και τον αγώνα για την προλεταριακή δικτατορία, και να τους καθοδηγήσει πολιτικά και υλικά προς την δική τους λύση, μέσα από μια σειρά επιμέρους μαχών.

## **Η οικοδόμηση του Κομμουνιστικού Κόμματος ως ενός “Μπολσεβίκικου” Κόμματος**

24. Η οργάνωση της προλεταριακής πρωτοπορίας σε ένα Κομμουνιστικό Κόμμα είναι το απαραίτητο στοιχείο της οργανωτικής μας δραστηριότητας. Οι Ιταλοί εργάτες έχουν μάθει από την εμπειρία τους (1919-1920) ότι όπου απουσιάζει η ηγεσία ενός Κομμουνιστικού Κόμματος, χτισμένου ως του κόμματος της εργατικής τάξης και της επανάστασης, κανένα νικηφόρο αποτέλεσμα της μάχης για την ανατροπή του καπιταλισμού δεν είναι εφικτό. Η οικοδόμηση ενός Κομμουνιστικού Κόμματος που πραγματικά είναι ένα κόμμα της εργατικής τάξης και της επανάστασης – με άλλα λόγια, που είναι ένα “Μπολσεβίκικο” Κόμμα – συνδέεται άμεσα με τα ακόλουθα βασικά σημεία:

α) την ιδεολογία του κόμματος

β) τη μορφή της οργάνωσής του και το βαθμό συνοχής του

γ) την ικανότητά του να λειτουργεί σε επαφή με τις μάζες

δ) τη στρατηγική και την τακτική του ικανότητα.

Κάθε ένα από αυτά τα σημεία συνδέεται στενά με τα υπόλοιπα και δεν μπορεί λογικά να διαχωριστεί από αυτά. Το καθένα από αυτά, για την ακρίβεια, υποδεικνύει και περιέχει μια σειρά από προβλήματα των οποίων η λύση είναι αμοιβαία αλληλένδετη και επικαλυπτόμενη. Η χωριστή εξέτασή τους θα είναι χρήσιμη μόνο αν λαμβάνεται υπόψιν ότι κανένα σημείο τους δεν μπορεί να λυθεί, αν δεν αντιμετωπιστούν και δεν επιλυθούν όλα ταυτόχρονα.

## Η ιδεολογία του Κόμματος

25. Το Κομμουνιστικό Κόμμα χρειάζεται πλήρη ιδεολογική ενότητα για να μπορεί σε όλες τις στιγμές να φέρει σε πέρας τη λειτουργία του ως ο ηγέτης της εργατικής τάξης. Η ιδεολογική ενότητα είναι ένα στοιχείο της δύναμης και της πολιτικής ικανότητας του Κόμματος. Είναι απαραίτητη για να το μετατρέψει σ' ένα Μπολσεβίκικο Κόμμα. Η βάση της ιδεολογικής ενότητας είναι η θεωρία του Μαρξισμού-Λενινισμού, με αυτήν την τελευταία να γίνεται κατανοητή ως η Μαρξιστική θεωρία προσαρμοσμένη στα προβλήματα της περιόδου του ιμπεριαλισμού και της έναρξης της προλεταριακής επανάστασης (*Θέσεις για την Μπολσεβικοποίηση της Συνεδρίασης της Διευρυμένης Εκτελεστικής της Κομιντέρν, Απρίλης 1925, αριθμοί 4 και 6*).

Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ιταλίας διαμόρφωσε την ιδεολογία του στον αγώνα ενάντια στη σοσιαλδημοκρατία (ρεφορμιστές) και ενάντια στον πολιτικό κεντρισμό που αντιπροσώπευε το Μαξιμαλιστικό Κόμμα. Ωστόσο, δεν βρήκε στην ιστορία του Ιταλικού εργατικού κινήματος κάποια ζωτικά ή συνεχιζόμενα ρεύματα Μαρξιστικής σκέψης που θα μπορούσε να επικαλεστεί. Παραπέρα, δεν υπάρχει κάποια βαθιά ή διαδεδομένη γνώση στις τάξεις του των θεωριών του Μαρξισμού και του Λενινισμού. Έτσι, οι παρεκκλίσεις είναι πιθανές. Η ανύψωση του ιδεολογικού επιπέδου του Κόμματος πρέπει να επιτευχθεί με μια συστηματική εσωτερική δραστηριότητα, σχεδιασμένη να εξασφαλίζει ότι όλα τα μέλη έχουν μια πλήρη επίγνωση των άμεσων στόχων του επαναστατικού κινήματος, μια ορισμένη ικανότητα Μαρξιστικής ανάλυσης της κατάστασης και μια αντίστοιχη ικανότητα για πολιτικό προσανατολισμό (κομματική σχολή). Πρέπει να αποκρουστεί κάθε σκέψη που θεωρεί ότι οι παράγοντες της επαναστατικής συνείδησης και συνειδητοποίησης, που συναποτελούν την ιδεολογία, μπορούν να πραγματοποιηθούν στο Κόμμα χωρίς να γίνουν κτήμα του μεγάλου πλήθους των ατόμων που το συγκροτούν.

26. Παρά τα πρώτα βήματα του αγώνα ενάντια στις δεξιές και κεντρίστικες παραφθορές του εργατικού κινήματος, οι κίνδυνοι των δεξιών παρεκκλίσεων είναι παρόντες μέσα στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Ιτα-

λίας. Στο θεωρητικό πεδίο, αυτός ο κίνδυνος αντιπροσωπεύεται από τις προσπάθειες αναθώρησης του Μαρξισμού από τον σύντροφο Γκρατσιαντέι, μεταμφιεσμένες ως “επιστημονικό” ραφινάρισμα κάποιων από τις βασικές έννοιες της θεωρίας του Μαρξ. Οι απόπειρες του Γκρατσιαντέι σίγουρα δεν μπορούν να οδηγήσουν στη δημιουργία ενός ρεύματος, και κατά συνέπεια μιας φράξιας, που θα απειλούσε την ιδεολογική ενότητα και τη συνοχή του κόμματος. Παρ’ όλα αυτά, υπονοούν μια υποστήριξη σε δεξιά ρεύματα και πολιτικές παρεκκλίσεις. Σε κάθε περίπτωση, υποδεικνύουν την ανάγκη το κόμμα να προχωρήσει σε μια βαθιά μελέτη του Μαρξισμού και να αποκτήσει μια υψηλότερη και πιο συμπαγή θεωρητική συνείδηση.

Ο κίνδυνος ότι μια δεξιά τάση θα μπορούσε να δημιουργηθεί συνδέεται με τη γενική κατάσταση στη χώρα. Η καταστολή που ασκεί ο φασισμός τρέφει την άποψη ότι, αφού το προλεταριάτο δεν μπορεί να ανατρέψει σύντομα το καθεστώς, η καλύτερη τακτική είναι αυτή που στοχεύει, αν όχι σε ένα πραγματικό αστικό-προλεταριακό μπλοκ για τη συνταγματική εξαφάνιση του φασισμού, έστω σε μια παθητικότητα της επαναστατικής πρωτοπορίας και σε μη-παρέμβαση του Κομμουνιστικού Κόμματος στον άμεσο πολιτικό αγώνα, επιτρέποντας έτσι στην αστική τάξη να χρησιμοποιήσει το προλεταριάτο ως εκλογικό στρατό κατά του φασισμού. Αυτό το πρόγραμμα εκφράζεται από την φόρμουλα ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα πρέπει να είναι η “αριστερή πτέρυγα” μιας αντιπολίτευσης όλων εκείνων των δυνάμεων που επιχειρούν να ανατρέψουν το φασιστικό καθεστώς. Είναι η έκφραση μιας βαθιάς απαισιοδοξίας όσον αφορά τις επαναστατικές δυνατότητες της εργατικής τάξης.

Ο ίδιος πεσιμισμός και οι ίδιες παρεκκλίσεις οδηγούν σε μια λαθεμένη ερμηνεία της φύσης και της ιστορικής λειτουργίας των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων την παρούσα φάση. Τείνουν να ξεχνούν ότι η σοσιαλδημοκρατία, αν και ακόμα σε μεγάλο βαθμό διατηρεί την κοινωνική της βάση στο προλεταριάτο, πρέπει να θεωρείται όσον αφορά την ιδεολογία της και την πολιτική λειτουργία που επιτελεί, όχι ως μια δεξιά πτέρυγα του εργατικού κινήματος, αλλά ως μια αριστερή πτέρυγα της αστικής τάξης. Και ως τέτοια πρέπει να αποκαλυφθεί στα μάτια των μαζών.

27. Υπάρχει μια παρόμοια σύνδεση ανάμεσα στην καταγωγή του Κόμματος και την γενική κατάσταση στην χώρα αφενός, και τον κίνδυνο από μια αριστερή παρέκκλιση από τη Μαρξιστική και Λενινιστική ιδεολογία αφετέρου. Αυτή αντιπροσωπεύεται από την υπερ-αριστερή τάση υπό την ηγεσία του συντρόφου Μπορντίγκα. Αυτή η τάση σχηματίστηκε στις ιδιαίτερες συνθήκες της αποδιοργάνωσης και προγραμματικής, οργανωτικής, στρατηγικής και τακτικής ανικανότητας στην οποία βρέθηκε το Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα από το τέλος του Πολέμου μέχρι το Συνέδριο στο Λιβόρνο. Η καταγωγή της και η τύχη της είναι περαιτέρω συνδεδεμένη με το γεγονός ότι, επειδή η εργατική τάξη είναι μειοψηφία στον Ιταλικό εργαζόμενο πληθυσμό, υπάρχει ο διαρκής κίνδυνος ότι το κόμμα θα διαφθαρεί από την είσοδο άλλων τάξεων, και ιδιαίτερα από τη μικροαστική τάξη. Η ακροαριστερή τάση αντέδρασε σ' αυτή την κατάσταση της εργατικής τάξης και του Σοσιαλιστικού Κόμματος με μια συγκεκριμένη ιδεολογία, δηλαδή με μια αντίληψη για τη φύση του Κόμματος, της λειτουργίας και των τακτικών του που έρχεται σε σύγκρουση με αυτή του Μαρξισμού και του Λενινισμού.

α) Η άκρα αριστερά, αγνοώντας ή υποτιμώντας το κοινωνικό περιεχόμενο του Κόμματος, το ορίζει ως "όργανο" της εργατικής τάξης, που δημιουργείται μέσω της σύνθεσης των ετερογενών στοιχείων της. Στην πραγματικότητα, όταν ορίζουμε το κόμμα, είναι απαραίτητο πάνω απ' όλα να τονίζουμε ότι αυτό είναι "κομμάτι" της εργατικής τάξης. Το λάθος στον ορισμό του κόμματος οδηγεί σε μια λαθεμένη προσέγγιση των προβλημάτων οργάνωσης και τακτικής.

β) Για την άκρα αριστερά, η λειτουργία του Κόμματος δεν είναι να ηγείται της εργατικής τάξης σε όλες τις στιγμές προσπαθώντας να παραμένει σε επαφή μαζί της μέσα σ' όλες τις αλλαγές στην αντικειμενική κατάσταση, αλλά να διαμορφώνει και να προετοιμάζει στελέχη, που θα ηγηθούν των μαζών όταν η εξέλιξη της κατάστασης θα τις έχει οδηγήσει στο κόμμα και θα τις έχει κάνει να αποδεχθούν τις προγραμματικές και αξιακές θέσεις που αυτό έχει προκαθορίσει.

γ) Όσον αφορά τις τακτικές, η άκρα αριστερά υποστηρίζει ότι αυτές δεν πρέπει να καθορίζονται στη βάση της αντικειμενικής κατάστασης και της θέσης των μαζών, με τέτοιο τρόπο ώστε πάντοτε να είναι σε ευθυγράμμιση με την πραγματικότητα και να οδηγούν σε μια διαρκή



επαφή με τα ευρύτερα στρώματα του εργαζόμενου πληθυσμού· τουναντίον, οι τακτικές πρέπει να καθορίζονται στη βάση φορμαλιστικών ενδιαφερόντων. Ο αριστερισμός χαρακτηρίζεται από την ιδέα ότι οι παρεκκλίσεις από τις αρχές της κομμουνιστικής πολιτικής δεν μπορούν να αποφευχθούν μέσα από την οικοδόμηση “Μπολσεβίκικων” κομμάτων ικανών να φέρουν σε πέρας, χωρίς παρεκκλίσεις, κάθε πολιτική δράση που απαιτείται για να κινητοποιηθούν οι μάζες και να νικήσει η επανάσταση· αλλά ότι [οι παρεκκλίσεις] μπορούν να αποφευχθούν μόνον επιβάλλοντας σιδερένια τυπικά όρια ενός εξωτερικού τύπου πάνω στις τακτικές του κόμματος. (Στο οργανωτικό πεδίο: “ατομικές στρατολογίες”, απόρριψη των “συγχωνεύσεων”, που στην πραγματικότητα μπορούν, δεδομένων των σωστών συνθηκών, να είναι ένα πολύ αποτελεσματικό μέσο της επέκτασης της επιρροής του κόμματος. Στο πολιτικό πεδίο: λάθος παρουσίαση των όρων του προβλήματος τού πώς κερδίζουμε την πλειοψηφία· συνδικαλιστικό ενιαίο μέτωπο, αλλά όχι πολιτικό ενιαίο μέτωπο· καμία διαφοροποίηση στον τρόπο πάλης για τη δημοκρατία, ανάλογα με τον βαθμό μαζικής υποστήριξης αντεπαναστατικών δημοκρατικών σχηματισμών, ή ανάλογα με την αμεσότητα και σοβαρότητα του κινδύνου της αντίδρασης· απόρριψη του συνθήματος των εργατοαγροτικών κυβερνήσεων). Κατά συνέπεια, η κατάσταση των μαζικών κινήματων εξετάζεται μονάχα με σκοπό να ελεγχθεί η γραμμή που έχει παραχθεί στη βάση φορμαλιστικών και σεκταριστικών ενδιαφερόντων. Έτσι, στον καθορισμό της κομματικής πολιτικής, λείπει πάντοτε το συγκεκριμένο στοιχείο· η ενότητα και η πληρότητα της θέασης που χαρακτηρίζει τη μέθοδο της πολιτικής μας έρευνας (διαλεκτική) διασπάται· η δραστηριότητα και τα συνθήματα του κόμματος χάνουν την αποτελεσματικότητα και την αξία τους, παραμένοντας απλώς προπαγανδιστική δραστηριότητα και προπαγανδιστικά συνθήματα.

Ως συνέπεια αυτών των θέσεων, η πολιτική παθητικότητα του κόμματος καθίσταται αναπόφευκτη. Ο αναχωρητισμός ήταν μια όψη αυτών στο παρελθόν. Αυτό μας επιτρέπει να συσχετίσουμε τον αριστερισμό με τον μαξιμαλισμό και τις δεξιές παρεκκλίσεις. Είναι περαιτέρω, όπως και με τις δεξιόστροφες τάσεις, η έκφραση ενός σκεπτικισμού όσον αφορά τις δυνατότητες των εργατικών μαζών να οργανώσουν, μέσα από τις δικές τους δυνάμεις, ένα κόμμα ικανό να ηγείται των πλατιών μαζών και

την ίδια ώρα να τις κρατάει πάντοτε δεμένες σ' αυτό. Ο ιδεολογικός αγώνας ενάντια στον αριστερισμό πρέπει να δοθεί αντιπαραθέτοντάς του τη Μαρξιστική και Λενινιστική σύλληψη του προλεταριακού κόμματος ως ενός μαζικού κόμματος. Και επιδεικνύοντας την ανάγκη το τελευταίο να προσαρμόζει τις τακτικές του στις καταστάσεις ώστε να είναι ικανό να τις αλλάξει· ώστε να μην χάνει την επαφή με τις μάζες· και ώστε να αποκτά διαρκώς νέες ζώνες επιρροής.

Ο αριστερισμός ήταν η επίσημη ιδεολογία του Ιταλικού κόμματος στην πρώτη περίοδο της ύπαρξής του. Προωθείται από συντρόφους που ήταν ανάμεσα στους ιδρυτές του κόμματος και συνέβαλαν αποφασιστικά στην οικοδόμησή του μετά το Λιβόρνο. Υπάρχουν, λοιπόν, παράγοντες που εξηγούν γιατί αυτή η αντίληψη ήταν για μεγάλο διάστημα βαθιά ριζωμένη στην πλειοψηφία των συντρόφων. Δεν είχε ποτέ κριτικά εκτιμηθεί από τους ίδιους με οποιονδήποτε λεπτομερή τρόπο, καθώς ήταν συνέπεια μιας διαδεδομένης κατάστασης σκέψης. Είναι έτσι αυταπόδεικτο ότι ο αριστεριστικός κίνδυνος μπορεί να ειδωθεί ως μια άμεση πραγματικότητα· ως ένα εμπόδιο όχι μόνο στην ιδεολογική ενοποίηση και το ξεκαθάρισμα, αλλά και στην πολιτική ανάπτυξη του κόμματος και την αποτελεσματικότητά του για δράση. Πρέπει να καταπολεμηθεί ως τέτοιος, όχι μόνο μέσω προπαγάνδας, αλλά μέσω πολιτικής δράσης και, αν καταστεί απαραίτητο, μέσω οργανωτικών μέτρων.

**28.** Ένα στοιχείο της κομματικής ιδεολογίας είναι ο βαθμός του διεθνιστικού πνεύματος που διαπερνά τις γραμμές του. Υπάρχει πολύ ισχυρό στις γραμμές μας ένα πνεύμα διεθνούς αλληλεγγύης, αλλά όσον αφορά τη συναίσθηση της ένταξης σε ένα παγκόσμιο κόμμα αυτό δεν είναι τόσο ισχυρό. Ένα πράγμα που συμβάλλει σ' αυτή την αδυναμία είναι η τάση να παρουσιάζονται οι θέσεις της άκρας αριστεράς ως μια εθνική αντίληψη ("πρωτοτυπία" και "ιστορική" αξία των θέσεων της "Ιταλικής Αριστεράς"), που αντιπαρατίθεται με τη Μαρξιστική και Λενινιστική αντίληψη της Κομμουνιστικής Διεθνούς και θέλει να την αντικαταστήσει. Από εκεί πηγάζει και ένα είδος "κομματικού πατριωτισμού", που αποφεύγει να ενταχθεί σε μια παγκόσμια οργάνωση, σε συμφωνία με τις αρχές που αρμόζουν σε μια τέτοια οργάνωση (άρνηση υπευθυνότητων, διεθνής φραξιοπισμός, κλπ). Αυτή η αδυναμία του διεθνιστικού

πνεύματος δίνει έδαφος για μια αντήρηση μέσα στο κόμμα της καμπάνιας που η αστική τάξη έχει εξαπολύσει κατά της Κομμουνιστικής Διεθνούς, περιγράφοντάς την ως όργανο του Ρωσικού Κράτους. Ορισμένες από τις θέσεις της άκρας αριστεράς πάνω σ' αυτό το θέμα συμπίπτουν με τις συνηθισμένες θέσεις των αντεπαναστατικών κομμάτων. Πρέπει να καταπολεμηθούν με εξαιρετικό σφρίγος και προπαγάνδα, σχεδιασμένα να δείξει πώς το Ρωσικό Κόμμα παίζει ιστορικά έναν κυρίαρχο και διευθυντικό ρόλο στην οικοδόμηση μιας Κομμουνιστικής Διεθνούς και ποιά είναι η θέση του Ρωσικού εργατικού κράτους – της πρώτης και μοναδικής πραγματικής κατάκτησης της εργατικής τάξης στον αγώνα της για την εξουσία – όσον αφορά το διεθνές εργατικό κίνημα (*Θέσεις για τη Διεθνή Κατάσταση*).

## Η βάση της Κομματικής Οργάνωσης

29. Όλα τα οργανωτικά προβλήματα είναι πολιτικά προβλήματα. Η επίλυσή τους πρέπει να καθιστά ικανό το κόμμα να φέρει σε πέρας τα θεμελιώδη του καθήκοντα, να εξασφαλίζει ότι το προλεταριάτο αποκτά πλήρη πολιτική ανεξαρτησία· να του δίνει μια φυσιογνωμία, μια προσωπικότητα και μια ακριβή επαναστατική συνείδηση· και να εμποδίζει οποιαδήποτε διείσδυση ή αποδιοργανωτική επιρροή από τάξεις και στοιχεία, που ακόμα κι αν έχουν συμφέροντα αντίθετα με τον καπιταλισμό δεν είναι διατεθειμένα να φτάσουν τον αγώνα εναντίον του στην οριστική του κατάληξη.

Πρώτα και κύρια, υπάρχει ένα πολιτικό πρόβλημα, αυτό της βάσης της οργάνωσης. Η κομματική οργάνωση πρέπει να οικοδομείται με βάση την παραγωγή και ως εκ τούτου με βάση τον χώρο δουλειάς (πυρηνες). Αυτή η αρχή είναι απαραίτητη για τη δημιουργία ενός "Μπολσεβίκου" κόμματος. Προκύπτει από το γεγονός ότι το κόμμα πρέπει να είναι έτοιμο να ηγηθεί του μαζικού κινήματος της εργατικής τάξης, η οποία είναι λόγω της ανάπτυξης του καπιταλισμού φυσικά ενοποιημένη στην παραγωγική διαδικασία. Με το να εντοπίζει τη βάση της οργάνωσης στον τόπο παραγωγής, το κόμμα πραγματοποιεί μια επιλογή της τάξης πάνω στην οποία είναι βασισμένο. Διακηρύσσει ότι είναι ένα τα-

ξικό κόμμα και κόμμα μιας μοναδικής τάξης, της εργατικής τάξης.

Όλες οι διαφωνίες στην αρχή που βασίζει την κομματική οργάνωση στην παραγωγή προέρχονται από αντιλήψεις που συνδέονται με τάξεις άλλες από το προλεταριάτο, ακόμα και αν παρουσιάζονται από συντρόφους και ομάδες που αποκαλούν τους εαυτούς τους “άκρα αριστερά”. Βασίζονται σε μια πεσιμιστική θεώρηση των επαναστατικών δυνατοτήτων του εργάτη και του κομμουνιστή εργάτη και αποτελούν έκφραση του αντι-προλεταριακού πνεύματος των μικροαστών διανοουμένων, που πιστεύουν ότι είναι το άλας της γης και βλέπουν τους εργάτες ως το υλικό εργαλείο του κοινωνικού μετασχηματισμού αντί για τον συνειδητό και διανοητικό πρωταγωνιστή της επανάστασης.

Αναπαράγεται στο ιταλικό κόμμα, όσον αφορά τους πυρήνες, η συζήτηση και η διαμάχη που στη Ρωσία οδήγησε στη διάσπαση μεταξύ Μπόλεσεβίκων και Μενσεβίκων, σε σχέση με το ίδιο ζήτημα της ταξικής επιλογής: τον ταξικό χαρακτήρα του κόμματος και τον τρόπο με τον οποίο μη προλεταριακά στοιχεία μπορούν να προσχωρήσουν στο κόμμα. Αυτό το γεγονός, εξάλλου, έχει μεγάλη σημασία σχετικά με την κατάσταση στην Ιταλία. Γιατί πρόκειται για την ίδια την κοινωνική δομή και τις συνθήκες και τις παραδόσεις της πολιτικής πάλης, που στην Ιταλία δημιουργούν τον κίνδυνο να κτιστεί το κόμμα στη βάση της «σύνθεσης» ετερογενών στοιχείων – δηλαδή τον κίνδυνο να ανοίξει ο δρόμος μέσα από αυτά για μια παραλυτική επιρροή άλλων τάξεων – πολύ πιο σοβαρά από οπουδήποτε αλλού. Αυτός ο κίνδυνος, επιπλέον, θα γίνεται όλο και πιο σοβαρός ακριβώς εξαιτίας της πολιτικής του φασισμού, η οποία θα οδηγήσει ολόκληρα στρώματα μικροαστών στο επαναστατικό πεδίο.

Είναι βέβαιο ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν μπορεί να είναι αποκλειστικά ένα κόμμα εργατών. Η εργατική τάξη και το κόμμα της δεν μπορούν να κάνουν χωρίς διανοούμενους, ούτε μπορούν να αγνοήσουν το ζήτημα της συσπείρωσης και της παροχής ηγεσίας σε όλα εκείνα τα στοιχεία που, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, οδηγούνται στο να επαναστατήσουν ενάντια στον καπιταλισμό. Έτσι το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν μπορεί να κλείσει τις πύλες του στους αγρότες· στην πραγματικότητα πρέπει να έχει μέλη αγρότες και να τους χρησιμοποιεί για να συσφίξει τον πολιτικό δεσμό μεταξύ του προλεταριάτου και των αγροτικών

τάξεων. Αλλά είναι αναγκαίο να απορρίψουμε σθεναρά, ως αντεπαναστατική, οποιαδήποτε αντίληψη που μετατρέπει το κόμμα σε μια «σύνθεση» ετερογενών στοιχείων – αντί να επιμένει, χωρίς καμία παραχώρηση τέτοιου είδους, ότι είναι κομμάτι του προλεταριάτου· ότι το προλεταριάτο πρέπει να του βάλει τη σφραγίδα της δικής του οργάνωσης και ότι το προλεταριάτο πρέπει να έχει εγγυημένη ηγετική λειτουργία μέσα στο ίδιο το κόμμα.

30. Δεν υπάρχει καμία συνοχή στις πρακτικές αντιρρήσεις σχετικά με την οργάνωση στη βάση της παραγωγής (πυρήνες), σύμφωνα με τις οποίες αυτή η οργανωτική δομή δεν θα μας επιτρέψει να υπερβούμε τον ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών των εργατών και θα αφήσει το κόμμα στο έλεος των αξιωματούχων του. Οι πρακτικές του εργοστασιακού κινήματος (1919-1920) έχουν δείξει ότι μόνο μια οργάνωση προσαρμοσμένη στο χώρο και στο σύστημα παραγωγής καθιστά δυνατή την καθιέρωση μιας επαφής μεταξύ ανώτερων και κατώτερων στρωμάτων των εργατικών μαζών (ειδικευμένοι εργάτες, ανειδίκευτοι εργάτες και χειρώνακτες), και τη δημιουργία δεσμών αλληλεγγύης που εξαλείφουν τη βάση κάθε φαινομένου «εργατικής αριστοκρατίας».

Η οργάνωση σε πυρήνες οδηγεί στη διαμόρφωση ενός πολύ μεγάλου στρώματος ηγετικών στελεχών μέσα στο κόμμα (γραμματείς πυρήνων, μέλη επιτροπών των πυρήνων, κτλ.) που είναι κομμάτι των μαζών και παραμένουν μέσα σ' αυτές παρόλο που εκτελούν ηγετικές λειτουργίες – σε αντίθεση με τους γραμματείς των γεωγραφικών πυρήνων, που ήταν απαραίτητα στοιχεία αποκομμένα από τις εργατικές μάζες. Το κόμμα πρέπει να φροντίσει ιδιαίτερα την εκπαίδευση αυτών των συντρόφων, που συγκροτούν το συνδυατικό νήμα της οργάνωσης και είναι το όργανο που το δένει με τις μάζες. Από οποιαδήποτε οπτική γωνία και να το εξετάσει κανείς, ο μετασχηματισμός της δομής του κόμματος στη βάση της παραγωγής παραμένει το πιο θεμελιώδες καθήκον του την τρέχουσα περίοδο και το μέσο για να λυθούν τα σημαντικότερα από τα προβλήματά του. Πρέπει να επιμείνουμε σε αυτό και να εντατικοποιήσουμε κάθε ιδεολογική και πρακτική δουλειά που σχετίζεται με αυτό.

## Σταθερότητα της Κομματικής Οργάνωσης. Φραξιονισμός.

31. Η οργάνωση ενός Μπολσεβίκικου Κόμματος πρέπει σε κάθε περίοδο της ζωής του κόμματος να είναι μια συγκεντρωτική οργάνωση, καθοδηγούμενη από την Κεντρική Επιτροπή όχι μόνο στα λόγια αλλά και στην πράξη. Μια ατσάλινη προλεταριακή πειθαρχία πρέπει να κυριαρχεί στις τάξεις του. Αυτό δεν σημαίνει ότι το κόμμα πρέπει να διοικείται από τα πάνω με αυταρχικές μεθόδους. Τόσο η Κεντρική Επιτροπή όσο και τα υφιστάμενα ηγετικά σώματα διαμορφώνονται στη βάση των εκλογών και στη βάση μιας επιλογής ικανών στοιχείων τα οποία διαμορφώνονται μέσω της δοκιμασίας της δουλειάς και μέσω της εμπειρίας στο κίνημα. Αυτό το δεύτερο στοιχείο εγγυάται ότι τα κριτήρια για τη διαμόρφωση των τοπικών ηγετικών ομάδων και της κεντρικής ηγετικής ομάδας δεν είναι μηχανιστικά, εξωτερικά και «κοινοβουλευτικά», αλλά ανταποκρίνονται σε μια πραγματική διαδικασία διαμόρφωσης μιας ομοιογενούς προλεταριακής πρωτοπορίας συνδεδεμένης με τις μάζες.

Η αρχή της εκλογής των ηγετικών σωμάτων – εσωτερική δημοκρατία – δεν είναι απόλυτη, αλλά σχετική με τις συνθήκες της πολιτικής πάλης. Ακόμα και όταν αυτή είναι περιορισμένη, τα κεντρικά και τοπικά όργανα πρέπει πάντα να θεωρούν την εξουσία τους όχι σαν υπαγορευμένη από τα πάνω, αλλά σαν πηγάζουσα από την βούληση του κόμματος, και πρέπει να πασχίζουν για να τονίσουν τον προλεταριακό χαρακτήρα τους και να πολλαπλασιάσουν τους δεσμούς τους με τη μάζα των συντρόφων και με την εργατική τάξη. Αυτή η τελευταία αναγκαιότητα είναι αισθητή ιδιαίτερα έντονα στην Ιταλία, όπου η αντίδραση έχει επιβάλει και συνεχίζει να επιβάλει έναν αυστηρό περιορισμό στην εσωτερική δημοκρατία.

Η εσωτερική δημοκρατία είναι επίσης σχετική με το βαθμό της πολιτικής ικανότητας που κατέχουν τα τοπικά σώματα και οι μεμονωμένοι σύντροφοι που δρουν κατά τόπους. Η δραστηριότητα την οποία το κέντρο συνεχίζει προκειμένου να αυξήσει αυτή την ικανότητα καθιστά δυνατή μια επέκταση των «δημοκρατικών» μεθόδων και μια αυξανόμενη μείωση του συστήματος του «διορισμού» (κοοπάτσια) και των παρεμβάσεων από τα πάνω για την επίλυση τοπικών οργανωτικών ζητη-

μάτων.

**32.** Ο συγκεντρωτισμός και η συνοχή του κόμματος απαιτούν να μην υπάρχουν οργανωμένες ομάδες μέσα σε αυτό οι οποίες παίρνουν το χαρακτήρα της φράξιας. Ένα Μπολσεβίκικο Κόμμα διαφοροποιείται έντονα από αυτή την άποψη από τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, που περιέχουν μεγάλη ποικιλία ομάδων και μέσα στα οποία η φραξιονιστική πάλη είναι η συνήθης μέθοδος για να επιλεγεί ο πολιτικός προσανατολισμός και να εκλεγεί η ηγετική ομάδα. Τα Κομμουνιστικά Κόμματα και η Διεθνής προέκυψαν μετά από μια φραξιονιστική πάλη που διεξήχθη μέσα στη 2η Διεθνή. Καθιερώνοντας τους εαυτούς τους σαν τα κόμματα και την παγκόσμια οργάνωση του προλεταριάτου, επέλεξαν σαν κανόνα της εσωτερικής τους ζωής και ανάπτυξης, στη θέση της φραξιονιστικής πάλης, την οργανική συνεργασία όλων των τάσεων μέσω της συμμετοχής στα ηγετικά σώματα.

Η ύπαρξη και η μάχη ανάμεσα σε φράξιες είναι πραγματικά ασύμβατη με την ουσία ενός προλεταριακού κόμματος, εφόσον αυτές διαλύουν την ενότητά του και ανοίγουν το δρόμο για την επιρροή από άλλες τάξεις. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν να προκύψουν τάσεις στο κόμμα και ότι αυτές οι τάσεις δεν μπορούν σε ορισμένες περιπτώσεις να επιδιώξουν να οργανωθούν σε φράξιες· αλλά σημαίνει ότι μια σθεναρή μάχη πρέπει να διεξαχθεί για να αποφευχθεί αυτό το τελευταίο ενδεχόμενο, μειώνοντας τις διαμάχες των τάσεων και πραγματοποιώντας τις θεωρητικές συζητήσεις και την επιλογή των ηγετών με τρόπο που αρμόζει στα κομμουνιστικά κόμματα, δηλαδή με μια διαδικασία πραγματικής και ενιαίας (διαλεκτικής) εξέλιξης και όχι με «κοινοβουλευτικές» μορφές συζήτησης και πάλης.

**33.** Το εργατικό κίνημα απέτυχε σαν αποτέλεσμα της ανικανότητας του ΣΚ, η οποία προκλήθηκε από τη φραξιονιστική πάλη και από το γεγονός ότι κάθε φράξια, ανεξάρτητα από το κόμμα, ασκούσε τη δική της πολιτική, παραλύοντας έτσι την δραστηριότητα των άλλων φραξιών και του κόμματος σαν σύνολο. Αυτή η εμπειρία παρέχει πρόσφορο έδαφος για να δημιουργηθεί και να διατηρηθεί η συνοχή και ο συγκεντρωτισμός που πρέπει να χαρακτηρίζουν ένα Μπολσεβίκικο κόμμα.

Ανάμεσα στις διάφορες ομάδες απ' τις οποίες το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ιταλίας έλκει την καταγωγή του, υπάρχει μια διαφοροποίηση, που πρέπει να εξαφανιστεί καθώς η κοινή Μαρξιστική και Λενινιστική ιδεολογία σκάβει βαθύτερες ρίζες. Μόνο ανάμεσα στους οπαδούς της αντιμαρξιστικής ιδεολογίας της άκρας αριστεράς έχει για πολύ καιρό διατηρηθεί μια ομοιογένεια και αλληλεγγύη φραξιονιστικού τύπου. Πράγματι, έγινε μια απόπειρα για να γίνει το πέρασμα από τον συγκαλυμμένο φραξιονισμό σε μια ανοιχτή φραξιονιστική πάλη, με τη σύσταση της αποκαλούμενης Επιτροπής Συμφωνίας (*Comitato d' Intesa*).<sup>19</sup> Η σφοδρότητα της αντίδρασης του κόμματος σ' αυτή την τρελή απόπειρα διάσπασης των δυνάμεών του δίνει μια ασφαλή εγγύηση ότι οποιαδήποτε απόπειρα σ' αυτό το πεδίο επιστροφής στις συνήθειες της σοσιαλδημοκρατίας δεν θα βρει ανταπόκριση.

Ο κίνδυνος του φραξιονισμού σε κάποιο βαθμό υπάρχει ακόμα σαν αποτέλεσμα της ένωσης με τους τριτοδιεθμιστές από το Σοσιαλιστικό Κόμμα. Οι τριτοδιεθμιστές δεν έχουν μια κοινή ιδεολογία, αλλά υπάρχουν μεταξύ τους δεσμοί ουσιαστικά συλλογικής φύσης, που έχουν δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια των δύο χρόνων που ήταν φράξια μέσα στο ΣΚ. Αυτοί οι δεσμοί έχουν σταδιακά αποδυναμωθεί και δεν θα είναι δύσκολο να εξαλειφθούν εντελώς.

Η μάχη ενάντια στον φραξιονισμό πρέπει πάνω από όλα να εμπεριέχει προπαγάνδα για τις σωστές οργανωτικές αρχές. Αλλά δεν θα τύχει μέχρι το ιταλικό κόμμα να είναι για μια ακόμη φορά έτοιμο να θεωρήσει τη συζήτηση για τα προβλήματα του δικού του ρεύματος όπως και της Διεθνούς ως κάτι φυσιολογικό, και να προσανατολίσει τις τάσεις του σε σχέση με αυτά τα προβλήματα.

## Η Λειτουργία της Κομματικής Οργάνωσης

34. Ένα Μπολσεβίκικο Κόμμα πρέπει να είναι οργανωμένο με τέτοιο τρόπο που να μπορεί να λειτουργεί σε επαφή με τις μάζες, οποιεσδήποτε κι αν είναι οι συνθήκες. Αυτή η αρχή έχει ακόμα μεγαλύτερη σημασία στην περίπτωση μας, εξαιτίας της καταστολής που ασκεί ο φασισμός με στόχο να εμποδίσει τον πραγματικό συσχετισμό δυνάμεων να μεταφρα-



στεί και στο οργανωτικό πεδίο. Μόνο με τη μέγιστη συγκέντρωση και εντατικοποίηση της δραστηριότητας του κόμματος μπορεί κανείς να πετύχει την εξουδετέρωση τουλάχιστον εν μέρει αυτού του αρνητικού παράγοντα και να τον εμποδίσει να παρακωλύσει σε μεγάλο βαθμό την επαναστατική διαδικασία. Είναι, ως εκ τούτου, απαραίτητο να λάβουμε υπόψη τα παρακάτω:

(α) Τον αριθμό των μελών και την πολιτική τους ικανότητα· πρέπει να είναι αρκετά ώστε να επιτρέπουν την συνεχή επέκταση της επιρροής μας. Είναι απαραίτητο να καταπολεμήσουμε την τάση για τεχνητό περιορισμό της έννοιας του μέλους· αυτό οδηγεί σε παθητικότητα και ατροφία. Κάθε μέλος, ωστόσο, πρέπει να είναι ένα στοιχείο πολιτικά ενεργό, ικανό να απλώνει την επιρροή του κόμματος, να μεταφράζει τις οδηγίες του σε δράση σε καθημερινή βάση και να ηγείται ενός μέρους των εργαζόμενων μαζών.

(β) Την αξιοποίηση όλων των συντρόφων σε κάποια πρακτική δουλειά.

(γ) Τον ενιαίο συντονισμό των διαφόρων ειδών δραστηριοτήτων, μέσω επιτροπών στις οποίες ολόκληρο το κόμμα διαρθρώνεται σαν ένα εργαζόμενο σώμα ανάμεσα στις μάζες.

(δ) Τη συλλογική λειτουργία των κεντρικών οργάνων του κόμματος, την οποία πρέπει να δούμε σαν προϋπόθεση για την καθιέρωση μιας ομοιογενούς και συνεκτικής, ηγετικής «Μπολσεβίκικης» ομάδας.

(ε) Την ικανότητα των συντρόφων να δρουν μέσα στις μάζες, να είναι συνεχώς παρόντες ανάμεσά τους, να είναι στην πρώτη γραμμή κάθε μάχης, να είναι ικανοί σε κάθε περίπτωση να λάβουν και να κρατήσουν τη στάση που αρμόζει στην πρωτοπορία του προλεταριάτου. Αυτό το σημείο τονίζεται γιατί η ανάγκη για παράνομη δράση και η λανθασμένη ιδεολογία της «άκρας αριστεράς», έχουν σαν αποτέλεσμα τον περιορισμό της δυνατότητάς μας να δρούμε μέσα στις μάζες και μαζί με τις μάζες.

(στ) Την ικανότητα των τοπικών οργανώσεων και των μεμονωμένων συντρόφων, να αντιμετωπίζουν απρόβλεπτες περιστάσεις και να παίρνουν σωστές θέσεις πριν ακόμα φτάσουν οδηγίες από τα ηγετικά σώματα. Είναι απαραίτητο να καταπολεμήσουμε τη μορφή της παθητικότητας – και πάλι κατάλοιπο των λανθασμένων οργανωτικών αντιλή-

ψεων του υπεραριστερισμού – που συνίσταται στο να είναι μόνο ικανοί να «περιμένουν εντολές από τα πάνω». Το κόμμα πρέπει να χαρακτηρίζεται από «πρωτοβουλία» στη βάση με άλλα λόγια, τα όργανα της βάσης πρέπει να είναι ικανά να αντιδράσουν άμεσα σε κάθε απρόβλεπτη και απροσδόκητη κατάσταση.

(ζ) Την ικανότητα για «υπόγεια» (παράνομη) δραστηριότητα και για να υπερασπιζόμαστε το κόμμα από την αντίδραση κάθε είδους, χωρίς να χάνουμε επαφή με τις μάζες – στην πραγματικότητα κάνοντας ακριβώς αυτή την επαφή με τα ευρύτερα στρώματα της εργατικής τάξης να χρησιμεύει σαν άμυνα. Στην παρούσα κατάσταση, η άμυνα του κόμματος και του μηχανισμού του που επιτυγχάνεται απλώς με μια δραστηριότητα «εσωτερικής οργάνωσης» πρέπει να θεωρηθεί σαν εγκατάλειψη του επαναστατικού στόχου.

Κάθε ένα από αυτά τα σημεία πρέπει να εξεταστεί με προσοχή, γιατί υποδεικνύουν τόσο την αδυναμία του κόμματος όσο και την πρόοδο την οποία πρέπει να επιτύχει. Είναι ακόμα πιο σημαντικά στο βαθμό που μπορεί να προβλεφθεί ότι τα χτυπήματα της αντίδρασης θα αποδυναμώσουν περαιτέρω τον μηχανισμό που συνδέει τις κεντρικές με τις τοπικές οργανώσεις, όσο μεγάλες προσπάθειες κι αν γίνουν για να διατηρηθεί ανέπαφος.

## Στρατηγική και Τακτικές του Κόμματος

35. Η στρατηγική και η τακτική ικανότητα του κόμματος είναι η ικανότητα να οργανώνει και να ενώνει γύρω από την προλεταριακή πρωτοπορία και την εργατική τάξη όλες τις δυνάμεις που είναι απαραίτητες για την επαναστατική νίκη και να τις οδηγήσει πραγματικά προς την επανάσταση, εκμεταλλευόμενη τις αντικειμενικές συνθήκες και τις εναλλαγές στην ισορροπία των δυνάμεων που αυτές επιφέρουν, τόσο ανάμεσα στον εργαζόμενο πληθυσμό όσο και ανάμεσα στους εχθρούς της εργατικής τάξης. Με τη στρατηγική και τις τακτικές του, το κόμμα «οδηγεί την εργατική τάξη» σε μεγάλα ιστορικά κινήματα και σε καθημερινές μάχες. Η μια μορφή ηγεσίας σχετίζεται με την άλλη και καθορίζεται από αυτή.

**36.** Η αρχή ότι το κόμμα ηγείται της εργατικής τάξης δεν πρέπει να ερμηνευθεί μ' έναν μηχανιστικό τρόπο. Δεν είναι απαραίτητο να πιστεύουμε ότι το κόμμα μπορεί να ηγείται της εργατικής τάξης μέσω μιας εξωτερικής επιβολής αυθεντίας. Αυτό δεν είναι αλήθεια, είτε αφορά την περίοδο που προηγείται της κατάληψης της εξουσίας, είτε αφορά την περίοδο που την ακολουθεί. Το σφάλμα της μηχανιστικής ερμηνείας αυτής της αρχής πρέπει να καταπολεμηθεί στο Ιταλικό κόμμα, ως μία από τις συνέπειες της ιδεολογικής παρέκκλισης της άκρας αριστεράς. Γιατί αυτές οι παρεκκλίσεις οδηγούν σε μια αυθαίρετη, τυπική υπερεκτίμηση του κόμματος, όσον αφορά το ρόλο του σαν ηγέτη της τάξης. Υποστηρίζουμε ότι η δυνατότητά του να ηγείται της τάξης σχετίζεται, όχι με το γεγονός ότι το κόμμα «ανακηρύσσει» τον εαυτό του σαν επαναστατικό όργανο, αλλά με το γεγονός ότι «πραγματικά» επιτυγχάνει, σαν κομμάτι της εργατικής τάξης, να συνδέει τον εαυτό του με όλα τα τμήματα αυτής της τάξης και να ωθεί τις μάζες σε μια κίνηση προς την επιθυμητή κατεύθυνση σύμφωνα και με τις αντικειμενικές συνθήκες. Μόνο σαν αποτέλεσμα της δραστηριότητάς του ανάμεσα στις μάζες, θα καταφέρει το κόμμα να κάνει τις τελευταίες να το αναγνωρίσουν σαν «δικό τους» κόμμα (κερδίζοντας την πλειοψηφία)· και μόνο όταν αυτή η προϋπόθεση έχει πραγματοποιηθεί, μπορεί να συμπεράνει ότι είναι ικανό να τραβήξει την εργατική τάξη πίσω του. Η ανάγκη για αυτή τη δράση με τις μάζες υπερτερεί οποιουδήποτε κομματικού «πατριωτισμού».

**37.** Το κόμμα ηγείται της τάξης διεισδύοντας σε όλες τις οργανώσεις μέσα στις οποίες είναι συγκεντρωμένες οι μάζες των εργατών· και πραγματοποιεί μέσω αυτών μια συστηματική κινητοποίηση με ενέργειες ευθυγραμμισμένες με το πρόγραμμα της ταξικής πάλης, και δραστηριότητες με στόχο να κερδηθεί η πλειοψηφία στις κομμουνιστικές κατευθύνσεις.

Οι οργανώσεις μέσα στις οποίες δουλεύει το κόμμα και οι οποίες τείνουν από τη φύση τους να ενσωματώσουν ολόκληρη την μάζα των εργατών, δεν μπορούν ποτέ να αντικαταστήσουν το Κομμουνιστικό Κόμμα, το οποίο είναι η πολιτική οργάνωση των επαναστατών, με άλλα λόγια της πρωτοπορίας του προλεταριάτου. Αυτό αποκλείει οποιαδήποτε σχέση υποταγής ή «ισότητας» μεταξύ των μαζικών οργανώσεων

και του κόμματος (συνδικαλιστικό σύμφωνο Στουτγάρδης· σύμφωνο συμμαχίας ανάμεσα στο Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα και τη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών). Η σχέση μεταξύ συνδικάτων και κόμματος είναι μια ιδιαίτερη σχέση ηγεσίας, που αποκτιέται μέσω της δράσης που οι κομμουνιστές έχουν μέσα στα συνδικάτα. Οι κομμουνιστές οργανώνουν τον εαυτό τους σε φράξιες μέσα στα συνδικάτα και σε όλους τους μαζικούς σχηματισμούς, και συμμετέχουν στην πρώτη γραμμή της ζωής αυτών των σχηματισμών και των μαχών που διεξάγουν, προασπίζοντας εκεί το πρόγραμμα και τα συνθήματα του κόμματός τους. Κάθε τάση για να αποκοπεί κανείς από τη ζωή αυτών των οργανώσεων, όποιες κι αν είναι, πρέπει να καταπολεμηθεί σαν μία επικίνδυνη παρέκκλιση, που υποδεικνύει πεσιμισμό και παράγει παθητικότητα.

**38.** Στις καπιταλιστικές χώρες, τα συνδικάτα είναι ειδικά όργανα που συγκεντρώνουν τις εργατικές μάζες. Η δράση στα συνδικάτα πρέπει να θεωρείται θεμελιώδης για την επίτευξη των στόχων του κόμματος. Το κόμμα που απαρνιέται τη μάχη για να ασκήσει την επιρροή του στα συνδικάτα και να κερδίσει την ηγεσία τους, απαρνιέται εκ των πραγμάτων να κερδίσει τη μάζα των εργατών, απαρνιέται την επαναστατική μάχη για την εξουσία.

Στην Ιταλία, η δράση στα συνδικάτα έχει ιδιαίτερη σημασία· γιατί μια τέτοια δράση δίνει τη δυνατότητα να δουλεύεις με μεγαλύτερη ένταση και με καλύτερα αποτελέσματα, για μια αναδιοργάνωση του βιομηχανικού και αγροτικού προλεταριάτου τέτοια που θα το επαναφέρει σε κυρίαρχη θέση απέναντι στις άλλες κοινωνικές τάξεις. Ωστόσο, η φασιστική καταπίεση, και ειδικά η νέα συνδικαλιστική πολιτική του φασισμού, δημιουργούν μια αρκετά ιδιαίτερη κατάσταση. Η Εργατική Συνομοσπονδία και τα ταξικά συνδικάτα βρίσκονται απογυμνωμένα από κάθε πιθανότητα να συνεχίσουν μια δραστηριότητα οργάνωσης και οικονομικής άμυνας με τους παραδοσιακούς τρόπους. Τείνουν να περιοριστούν σε απλά γραφεία προπαγάνδας. Την ίδια στιγμή, ωστόσο, η εργατική τάξη οδηγείται από την πίεση της αντικειμενικής κατάστασης, στην αναδιοργάνωση των ιδίων της των δυνάμεων με βάση νέες μορφές οργάνωσης. Έτσι το κόμμα πρέπει να πραγματοποιήσει δράσεις για να υπερασπιστεί το ταξικό συνδικάτο και να απαιτήσει ελευθερία γι' αυτό·

και την ίδια στιγμή πρέπει να ενθαρρύνει και να παρακινεί την τάση για δημιουργία αντιπροσωπευτικών μαζικών οργανώσεων προσαρμοσμένων στο σύστημα παραγωγής. Με τη δράση των ταξικών συνδικάτων να έχει παραλύσει, η υπεράσπιση των άμεσων συμφερόντων των εργαζομένων τείνει να πραγματοποιείται μέσω ενός κατακερματισμού της αντίστασης και της πάλης – ανά εργοστάσιο, ανά κατηγορία, ανά χώρο δουλειάς κτλ. Το Κομμουνιστικό Κόμμα πρέπει να είναι ικανό να παρακολουθεί όλες αυτές τις μάχες και να ασκεί πραγματικό ηγετικό ρόλο σ' αυτές, διασφαλίζοντας ότι ο ενιαίος και επαναστατικός χαρακτήρας των ταξικών συγκρούσεων δεν χάνεται και ότι πραγματικά τις αξιοποιεί για να βοηθήσει την κινητοποίηση ολόκληρου του προλεταριάτου και την οργάνωσή του σε ένα ενιαίο μαχητικό μέτωπο (*Συνδικαλιστικές Θέσεις*).

**39.** Το κόμμα ηγείται και ενώνει την εργατική τάξη παίρνοντας μέρος σε όλες τις μάχες μερικού χαρακτήρα, διαμορφώνοντας και προπαγανδίζοντας ένα πρόγραμμα απαιτήσεων άμεσου ενδιαφέροντος για την εργατική τάξη. Οι τμηματικές και περιορισμένες δράσεις θεωρούνται από αυτό ως απαραίτητα βήματα για την επίτευξη της προοδευτικής κινητοποίησης και της ενοποίησης όλων των δυνάμεων της εργατικής τάξης.

Το κόμμα αντιμάχεται την αντίληψη σύμφωνα με την οποία πρέπει κανείς να απέχει από την υποστήριξη ή τη συμμετοχή σε μερικότερες μάχες, γιατί τα προβλήματα που αφορούν την εργατική τάξη μπορούν να λυθούν μόνο με την ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος και με τη γενική δράση από μέρους όλων των αντικαπιταλιστικών δυνάμεων. Έχει επίγνωση ότι είναι αδύνατο να βελτιωθούν σοβαρά ή με διάρκεια οι συνθήκες των εργαζομένων, την περίοδο του ιμπεριαλισμού και πριν την ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος. Ωστόσο, η κινητοποίηση γύρω από ένα πρόγραμμα άμεσων απαιτήσεων και η στήριξη των μερικότερων μαχών είναι ο μόνος τρόπος για να προσεγγίσει κανείς τις πλατιές μάζες και να τις κινητοποιήσει ενάντια στο κεφάλαιο. Επιπλέον, κάθε κινητοποίηση που πραγματοποιείται ή κάθε νίκη που κερδίζεται από κατηγορίες εργατών στο πεδίο των άμεσων απαιτήσεων κάνει την κρίση του καπιταλισμού πιο έντονη και επίσης επιταχύνει

υποκειμενικά την πτώση του, στο βαθμό που μετατοπίζει την ασταθή οικονομική ισορροπία πάνω στην οποία βασίζει τη δύναμή του σήμερα.

Το Κομμουνιστικό Κόμμα συνδέει κάθε άμεση απαίτηση με τον επαναστατικό στόχο· αξιοποιεί κάθε μεμονωμένη μάχη για να διδάξει στις μάζες την ανάγκη για γενικευμένη δράση και για εξέγερση ενάντια στην αντιδραστική κυριαρχία του κεφαλαίου· και επιδιώκει να εξασφαλίσει ότι κάθε μάχη περιορισμένου χαρακτήρα προετοιμάζεται και καθοδηγείται με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι ικανή να οδηγήσει στην κινητοποίηση και ενοποίηση των προλεταριακών δυνάμεων, και όχι στον διασκορπισμό τους. Υποστηρίζει αυτές τις αντιλήψεις μέσα στις μαζικές οργανώσεις που ηγούνται μεμονωμένων κινημάτων, ή ενάντια στα πολιτικά κόμματα που μπορεί να τα ξεκινούν. Ή και αλλιώς, τα ενδυναμώνει παίρνοντας το ίδιο την πρωτοβουλία να προτείνει μεμονωμένες δράσεις, είτε μέσα στις μαζικές οργανώσεις είτε σε άλλα κόμματα (τακτική ενιαίου μετώπου). Σε κάθε περίπτωση το κόμμα χρησιμοποιεί την εμπειρία του εν λόγω κινήματος και το αποτέλεσμα των δικών του προτάσεων, για να αυξήσει την επιρροή του – αποδεικνύοντας μέσα από γεγονότα ότι το πρόγραμμα δράσης του είναι το μόνο που ανταποκρίνεται στα συμφέροντα των μαζών και στην αντικειμενική κατάσταση – και για να σπρώξει ένα καθυστερημένο κομμάτι της εργατικής τάξης σε μια πιο προχωρημένη θέση.

Άμεσες πρωτοβουλίες από το Κομμουνιστικό Κόμμα για μερικότερες δράσεις μπορεί να προκύψουν όταν αυτό ελέγχει ένα αξιοσημείωτο κομμάτι της εργατικής τάξης μέσα από μαζικές οργανώσεις· ή όταν είναι σίγουρο ότι κάποιο από τα άμεσα συνθήματά του θα ακολουθηθεί παρομοίως από ένα αξιόλογο κομμάτι της εργατικής τάξης. Το κόμμα, ωστόσο, δεν θα πάρει αυτή την πρωτοβουλία εκτός εάν – ανάλογα με την αντικειμενική κατάσταση – οδηγεί σε μια υπέρ του μετατόπιση της ισορροπίας δυνάμεων και αντιπροσωπεύει ένα βήμα μπροστά για την ενοποίηση και την κινητοποίηση της τάξης στο επαναστατικό πεδίο.

Αποκλείεται μια βίαιη δράση από άτομα ή ομάδες να εξυπηρετεί στο ταρακούνημα των εργατικών μαζών από την αδράνεια τους, αν το κόμμα δεν συνδέεται άμεσα με αυτές. Συγκεκριμένα, η δράση των ένοπλων ομάδων, ακόμα και σαν αντίδραση στη σωματική βία των φασιστών, έχει αξία μόνο στο βαθμό που συνδέεται με μια αντίδραση των

μαζών ή πετυχαίνει να την προκαλέσει ή να την προετοιμάσει. Τότε μπορεί να αποκτήσει στο πεδίο της κινητοποίησης υλικών δυνάμεων την ίδια αξία που έχουν οι απεργίες και οι οικονομικές μάχες για την γενική κινητοποίηση των εργαζομένων στην προστασία των ταξικών τους συμφερόντων.

**39.2** Είναι λάθος να πιστεύει κανείς ότι τα άμεσα αιτήματα και οι μεμονωμένες δράσεις μπορούν να έχουν έναν αμιγώς οικονομικό χαρακτήρα. Με το βάθεμα της κρίσης του καπιταλισμού, οι άρχουσες τάξεις των καπιταλιστών και των γαιοκτημόνων αναγκάζονται, προκειμένου να διατηρήσουν την εξουσία τους, να περιορίσουν και να καταπιέσουν τις οργανωτικές και πολιτικές ελευθερίες του προλεταριάτου. Συνεπώς, η απαίτηση αυτών των ελευθεριών προσφέρει ένα εξαιρετικό πεδίο αγκιτάσιας και μερικότερων μαχών που μπορεί να οδηγήσουν σε κινητοποίηση τεράστια στρώματα του εργαζόμενου πληθυσμού. Όλη η νομοθεσία με την οποία οι φασίστες στην Ιταλία καταπιέζουν ακόμα και τις πιο στοιχειώδεις ελευθερίες της εργατικής τάξης, πρέπει επομένως να εφοδιάσει το Κομμουνιστικό Κόμμα με θέματα αγκιτάσιας και κινητοποίησης των μαζών. Θα είναι καθήκον του Κομμουνιστικού Κόμματος να συνδέσει κάθε ένα από τα συνθήματα που προωθεί σ' αυτό το πεδίο με τις γενικές κατευθύνσεις της δραστηριότητάς του: συγκεκριμένα, να αποδείξει στην πράξη ότι είναι αδύνατο για το καθεστώς που εγκαθιδρύθηκε από τον φασισμό να υποστεί ριζικούς περιορισμούς και μετασχηματισμούς σε μια «φιλελεύθερη» και «δημοκρατική» κατεύθυνση, χωρίς την εξαπόλυση μιας μαζικής πάλης ενάντια στον φασισμό που αναπόφευκτα θα κορυφωθεί σ' έναν εμφύλιο πόλεμο. Αυτή η πεποίθηση πρέπει να διαδοθεί ανάμεσα στις μάζες στο βαθμό που επιτυγχάνουμε να συνδέουμε τα μερικά αιτήματα πολιτικού χαρακτήρα μ' αυτά που έχουν οικονομικό χαρακτήρα, να μεταμορφώνουμε "επαναστατικά δημοκρατικά" κινήματα σε εργατικά, επαναστατικά σοσιαλιστικά κινήματα.

Αυτό πρέπει να επιτευχθεί προπαντός σε σχέση με την αγκιτάσια κατά της μοναρχίας. Η μοναρχία είναι ένα από τα στηρίγματα του φασιστικού καθεστώτος· είναι η Κρατική μορφή του Ιταλικού φασισμού. Η αντιμοναρχική κινητοποίηση της μάζας του Ιταλικού πληθυσμού είναι

ένας από τους στόχους που το Κομμουνιστικό Κόμμα πρέπει να θέσει στον εαυτό του. Θα εξυπηρετήσει αποτελεσματικά στο ξεσκέπασμα συγκεκριμένων αυτοαποκαλούμενων αντιφασιστικών ομάδων που συνασπίστηκαν στο Αβεντίνο. Πρέπει, ωστόσο, να συνοδεύεται πάντα από κινητοποίηση και μάχη που θα στρέφεται εναντίον των άλλων βασικών πυλώνων του φασιστικού καθεστώτος, τη βιομηχανική πλουτοκρατία και τους γαιοκτήμονες. Στην αντιμοναρχική αγκιτάτσια, το ζήτημα της μορφής του κράτους, εξάλλου, θα τίθεται πάντα από το Κομμουνιστικό Κόμμα σε στενή σύνδεση με το ζήτημα του ταξικού περιεχομένου που οι κομμουνιστές σκοπεύουν να δώσουν στο Κράτος. Στο πρόσφατο παρελθόν (Ιούνιος 1925), η σύνδεση μεταξύ αυτών των ζητημάτων επιτυγχανόταν από το κόμμα βασιζοντας την πολιτική του δραστηριότητα στο σύνθημα: «Δημοκρατική Συνέλευση στη βάση των Εργατικών και Αγροτικών Επιτροπών· Εργατικός έλεγχος της βιομηχανίας· Γη στους αγρότες».

40. Το καθήκον της ένωσης των δυνάμεων του προλεταριάτου και όλης της εργατικής τάξης στο πεδίο της μάχης είναι το «θετικό» κομμάτι της τακτικής του ενιαίου μέτωπου· στην Ιταλία, με τις παρούσες συνθήκες, αυτό είναι το θεμελιώδες καθήκον του κόμματος. Οι κομμουνιστές πρέπει να αντιμετωπίζουν την ενότητα της εργατικής τάξης σαν ένα συγκεκριμένο, πραγματικό αποτέλεσμα που πρέπει να επιτευχθεί, προκειμένου να εμποδίσουν τον καπιταλισμό να εφαρμόσει το σχέδιό του να κατακερματίσει μόνιμα το προλεταριάτο και να καταστήσει κάθε επαναστατική πάλη αδύνατη. Πρέπει να είναι ικανοί να δουλεύουν με κάθε τρόπο για να πραγματοποιήσουν αυτόν τον στόχο. Πάνω απ' όλα, πρέπει να γίνουν ικανοί να πλησιάζουν τους εργάτες των άλλων κομμάτων και αυτούς που δεν συμμετέχουν σε κάποιο κόμμα, ξεπερνώντας την αδικαιολόγητη επιθετικότητα και την ασυνεννοησία, και σε κάθε περίπτωση παρουσιάζοντας τους εαυτούς τους σαν τους συνηγόρους της ενότητας της τάξης στη μάχη για την άμυνά της και την απελευθέρωσή της.

Το «ενιαίο μέτωπο» για την αντιφασιστική και την αντικαπιταλιστική πάλη το οποίο οι κομμουνιστές πασχίζουν να δημιουργήσουν πρέπει να στοχεύει να είναι ένα οργανωμένο ενιαίο μέτωπο, δηλαδή να είναι



βασισμένο σε όργανα γύρω από τα οποία οι μάζες σαν σύνολο να μπορούν να ανασυνταχθούν και να μορφοποιηθούν. Τέτοια είναι τα αντιπροσωπευτικά σώματα που οι μάζες από μόνες τους τείνουν να δημιουργούν σήμερα, στα εργοστάσια και με την ευκαιρία κάθε μάχης, αόφου άρχισαν να περιορίζονται οι δυνατότητες τα συνδικάτα να λειτουργούν κανονικά. Οι κομμουνιστές πρέπει να λάβουν υπόψη τους αυτήν την τάση ανάμεσα στις μάζες και να είναι ικανοί να την παρακινήσουν, αναπτύσσοντας τα θετικά στοιχεία που αυτή εμπεριέχει και πολεμώντας τις απομονωτιστικές παρεκκλίσεις που μπορεί να δημιουργήσει. Το θέμα πρέπει να εξεταστεί χωρίς τον φετιχισμό κάποιας συγκεκριμένης μορφής οργάνωσης, έχοντας κατά νου ότι ο θεμελιώδης στόχος μας είναι να πετύχουμε μια συνεχώς αυξανόμενη κινητοποίηση και μια οργανική ενότητα δυνάμεων. Για να εκπληρώσουμε αυτόν το σκοπό, είναι αναγκαίο να είμαστε ικανοί να προσαρμόσουμε τους εαυτούς μας σε κάθε πεδίο που μας παρέχεται από την πραγματικότητα· να χρησιμοποιήσουμε κάθε πιθανό θέμα αγκιτάσιας· και να τονίσουμε τη μια ή την άλλη μορφή οργάνωσης ανάλογα με το τι είναι αναγκαίο και ανάλογα με τις πιθανότητες ανάπτυξης της κάθε μιας (*Συνδικαλιστικές Θέσεις*: κεφάλαια που αφορούν τις εσωτερικές επιτροπές, τις επιτροπές αγκιτάσιας και τα εργοστασιακά συνέδρια).

**41.** Το σύνθημα των εργατικών και αγροτικών επιτροπών πρέπει να θεωρηθεί μια συνθετική φόρμουλα για όλη τη δραστηριότητα του κόμματος, στο βαθμό που προτείνει τη δημιουργία ενός οργανωμένου ενιαίου μετώπου της εργατικής τάξης. Οι εργατικές και αγροτικές επιτροπές είναι όργανα ενότητας της εργατικής τάξης, είτε κινητοποιούνται για μια μάχη άμεσου χαρακτήρα είτε για πολιτικές ενέργειες ευρύτερου σκοπού. Το σύνθημα που καλεί για δημιουργία εργατικών και αγροτικών επιτροπών είναι έτσι ένα σύνθημα που πρέπει να εφαρμοστεί άμεσα, σε όλες τις περιπτώσεις που το κόμμα επιτυγχάνει μέσω της δραστηριότητάς του να κινητοποιήσει ένα αρκετά εκτεταμένο κομμάτι της εργατικής τάξης (παραπάνω από ένα μόνο εργοστάσιο, ή μια και μόνη κατηγορία σε μια τοποθεσία). Αλλά την ίδια στιγμή είναι μια πολιτική λύση και ένα σύνθημα αγκιτάσιας κατάλληλο για μια ολόκληρη περίοδο ύπαρξης και δραστηριότητας του κόμματος. Είναι εμφανής και σταθερή

η ανάγκη των εργατών να οργανώσουν τις δυνάμεις τους και να τις αντιτάξουν στην πράξη σε όλες τις ομάδες αστικής καταγωγής και φύσης, προκειμένου να καταστούν το αποφασιστικό και κυρίαρχο στοιχείο της πολιτικής κατάστασης.

**42.** Η τακτική του ενιαίου μετώπου σαν πολιτική δραστηριότητα (ελιγμός) που είναι σχεδιασμένη να ξεσκεπάζει τα αυτοαποκαλούμενα προλεταριακά και επαναστατικά κόμματα και οργανώσεις που έχουν μια μαζική βάση, είναι στενά συνδεδεμένη με το πρόβλημα του πώς πρέπει το Κομμουνιστικό Κόμμα να ηγείται των μαζών και πώς μπορεί να κερδίσει την πλειοψηφία. Με τη μορφή που έχει καθοριστεί από τα Παγκόσμια Συνέδρια, είναι εφαρμόσιμη σε κάθε περίπτωση όπου, εξαιτίας της μαζικής υποστήριξης από ομάδες ενάντια στις οποίες παλεύουμε, η κατά μέτωπο πάλη εναντίον τους δεν είναι αρκετή για να μας προσφέρει γρήγορα και εκτεταμένα αποτελέσματα. Η επιτυχία αυτής της τακτικής σχετίζεται με το βαθμό στον οποίο προηγήθηκε ή συνοδεύτηκε από μια αποτελεσματική ενοποίηση και κινητοποίηση των μαζών, που επιτεύχθηκε από το κόμμα μέσω δράσης από τα κάτω.

Στην Ιταλία, η τακτική του ενιαίου μετώπου πρέπει να συνεχίσει να χρησιμοποιείται από το κόμμα, στον βαθμό που είναι ακόμα μακριά από το να έχει κερδίσει μια αποφασιστική επιρροή πάνω στην πλειοψηφία της εργατικής τάξης και του εργαζόμενου πληθυσμού. Οι ιδιαίτερες ιταλικές συνθήκες διασφαλίζουν την ζωτικότητα ενδιάμεσων πολιτικών σχηματισμών, που βασίζονται στην ασάφεια και ευνοούνται από την παθητικότητα ενός μεγάλου μέρους των μαζών (Μαξιμαλιστές, Δημοκράτες, Ενωτικοί Σοσιαλιστές). Η ομάδα του κέντρου που πιθανότατα θα προκύψει από την κατάρρευση του Αβεντινίου θα είναι ένας σχηματισμός τέτοιου τύπου. Είναι αδύνατο να παλέψεις ολοκληρωτικά ενάντια στον κίνδυνο που αντιπροσωπεύουν αυτοί οι σχηματισμοί με άλλον τρόπο πέραν από την τακτική του ενιαίου μετώπου. Αλλά δεν πρέπει κανείς να στηρίζεται στο ότι θα κατορθώσει να το πετύχει παρά μόνο στη βάση της ταυτόχρονης δουλειάς για να ξεφύγουν οι μάζες από την παθητικότητά τους.

**42.2** Το πρόβλημα του Μαξιμαλιστικού κόμματος πρέπει να εξεταστεί

στο πλαίσιο του προβλήματος όλων των άλλων ενδιάμεσων σχηματισμών που το Κομμουνιστικό Κόμμα πολεμάει ως εμπόδια στην επαναστατική προετοιμασία του προλεταριάτου, και ως προς τα οποία υιοθετεί (ανάλογα με τις συνθήκες) την τακτική του ενιαίου μετώπου. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι σε ορισμένες περιοχές το ζήτημα του να κερδίσουμε την πλειοψηφία συνδέεται ιδιαίτερα για μας με το ζήτημα της διάλυσης της επιρροής του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ιταλίας και της εφημερίδας του. Οι ηγέτες του Σοσιαλιστικού Κόμματος, εξάλλου, τοποθετούν τους εαυτούς τους όλο και πιο φανερά ανάμεσα στις αντεπαναστατικές δυνάμεις που δρουν για τη διατήρηση της καπιταλιστικής τάξης (καμπάνια για την παρέμβαση του αμερικάνικου κεφαλαίου· εκ των πραγμάτων αλληλεγγύη με τους ρεφορμιστές ηγέτες των συνδικάτων). Τίποτα δεν μας επιτρέπει να αποκλείσουμε εξ ολοκλήρου την πιθανότητα ότι θα συμμαχήσουν με τους Ρεφορμιστές, και στη συνέχεια θα συγχωνευτούν μ' αυτούς. Το Κομμουνιστικό Κόμμα πρέπει να έχει κατά νου αυτή την πιθανότητα και πρέπει ήδη να θέσει στον εαυτό του το στόχο να διασφαλίσει ότι – στην περίπτωση που αυτό συμβεί – οι μάζες που εξακολουθούν να ελέγχονται από τους Μαξιμαλιστές αλλά παρόλα αυτά διατηρούν μια ταξική προοπτική, θα αποκολληθούν αποφασιστικά από αυτούς, και θα συνδεθούν όσο το δυνατόν πιο στενά με τις μάζες που συγκεντρώνονται γύρω από την κομμουνιστική πρωτοπορία. Τα καλά αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν από τη συγχώνευση με τη φράξια των τριτοδιεθνιστών που αποφασίστηκε στη διάρκεια του 5ου Συνεδρίου [της Κομμουνιστικής Διεθνούς] δίδαξαν το ιταλικό κόμμα πως, σε συγκεκριμένες συνθήκες, με μια έξυπνη πολιτική, μπορούν να κατορθωθούν αποτελέσματα που δεν θα μπορούσαν να επιτευχθούν μέσω της συνηθισμένης προπαγανδιστικής και οργανωτικής δράσης.

43. Όσο προωθεί το πρόγραμμά του των άμεσων ταξικών αιτημάτων και συγκεντρώνει τη δραστηριότητά του στο να πετύχει την κινητοποίηση και ενοποίηση των δυνάμεων της εργατικής τάξης, το κόμμα – με σκοπό να διευκολύνει την ανάπτυξη της δραστηριότητάς του – μπορεί να παρουσιάσει άμεσες λύσεις σε γενικά πολιτικά προβλήματα και να προβάλλει αυτές τις λύσεις στις μάζες που εξακολουθούν να υποστηρίζουν αντεπαναστατικά κόμματα και σχηματισμούς. Αυτή η παρουσίαση

και η κινητοποίηση γύρω από τις ενδιάμεσες λύσεις – απομακρυσμένες τόσο από τα ίδια τα συνθήματα του κόμματος, όσο και από το πρόγραμμα αδράνειας και απάθειας των ομάδων που θέλουμε να καταπολεμήσουμε – μας επιτρέπει να συγκεντρώσουμε ευρύτερες δυνάμεις γύρω από το κόμμα· να αντιπαραθέσουμε τα λόγια των ηγετών των αντεπαναστατικών μαζικών κομμάτων στις πραγματικές τους προθέσεις· να σπρώξουμε τις μάζες στην κατεύθυνση επαναστατικών λύσεων· και να επεκτείνουμε την επιρροή μας (παράδειγμα: το «Αντικοινοβούλιο»). Αυτές οι ενδιάμεσες λύσεις δεν μπορούν να προβλεφθούν όλες, γιατί πρέπει σε κάθε περίπτωση να προσαρμοστούν στην πραγματικότητα. Αλλά πρέπει να είναι τέτοιες ώστε να μπορούν να αποτελέσουν μια γέφυρα προς τα συνθήματα του κόμματος· και πρέπει να είναι πάντα εμφανές στις μάζες ότι αν πραγματοποιούνταν, αυτό θα οδηγούσε σε μια επιτάχυνση της επαναστατικής διαδικασίας και στο ξεκίνημα μεγαλύτερων μαχών.

Η παρουσίαση και η μάχη για τέτοιες ενδιάμεσες λύσεις είναι η ιδιαίτερη μορφή πάλης που πρέπει να χρησιμοποιηθεί ενάντια στα αυτοαποκαλούμενα δημοκρατικά κόμματα – που είναι στην πραγματικότητα ένα από τα ισχυρότερα στηρίγματα της ασταθούς καπιταλιστικής κυριαρχίας και σαν τέτοια εναλλάσσονται στην εξουσία με τις αντιδραστικές ομάδες – όταν αυτά τα αποκαλούμενα δημοκρατικά κόμματα συνδέονται με ευμεγέθη και αποφασιστικά στρώματα του εργατικού πληθυσμού (όπως στην Ιταλία, τους πρώτους μήνες της κρίσης Ματεότι), και όταν επίκειται ένας σοβαρός αντιδραστικός κίνδυνος (τακτική που υιοθετήθηκε από τους Μπολσεβίκους προς τον Κερένσκι κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος του Κορνίλοφ). Σε τέτοιες περιπτώσεις, το Κομμουνιστικό Κόμμα θα πετύχει τα καλύτερα αποτελέσματα προωθώντας τις πραγματικές λύσεις που θα ήταν αυτές των αποκαλούμενων δημοκρατικών κομμάτων, αν ήταν στην πραγματικότητα ικανά να διεξάγουν μια συνεπή μάχη για δημοκρατία με όλα τα μέσα που θα απαιτούνταν από την περίσταση. Έτσι αυτά τα κόμματα, υποκείμενα στο τεστ των πράξεων, θα ξεσκεπαστούν μπροστά στις μάζες και θα χάσουν την επιρροή που έχουν σ' αυτές.

**44.** Όλες οι ιδιαίτερες μάχες που καθοδηγούνται από το κόμμα, και οι

δραστηριότητές του σε κάθε μέτωπο με σκοπό να κινητοποιήσει και να ενώσει τις δυνάμεις της εργατικής τάξης, πρέπει να συναντηθούν και να συντεθούν σε μια πολιτική φόρμουλα που μπορεί να κατανοηθεί εύκολα από τις μάζες και που έχει την καλύτερη δυνατή αξία κινητοποιήσεώς τους. Αυτή η φόρμουλα είναι η «εργατοαγροτική κυβέρνηση». Υποδεικνύει ακόμα και στις πιο οπισθοδρομικές μάζες την ανάγκη να κερδίσουν την εξουσία προκειμένου να λύσουν τα ζωτικά προβλήματα που τους αφορούν· και παρέχει τα μέσα για να μεταφερθούν στο πεδίο της πιο προχωρημένης προλεταριακής πρωτοπορίας (μάχη για τη δικτατορία του προλεταριάτου). Με αυτή την έννοια, είναι ένα αγκιτατόρικο σύνθημα, μόνο που ανταποκρίνεται όμως σε μια πραγματική φάση ιστορικής ανάπτυξης με τον ίδιο τρόπο όπως και οι ενδιάμεσες λύσεις που αντιμετώπιστηκαν στην προηγούμενη παράγραφο. Το κόμμα δεν μπορεί να συλλάβει την πραγματοποίηση αυτού του συνθήματος ως κάτι άλλο πέρα από το ξεκίνημα μιας άμεσης επαναστατικής μάχης: δηλαδή ενός εμφυλίου πολέμου επιχειρούμενου από το προλεταριάτο, σε συμμαχία με την αγροτιά, με στόχο την κατάκτηση της εξουσίας. Το κόμμα θα μπορούσε να οδηγηθεί σε σοβαρές παρεκκλίσεις από το καθήκον του σαν ηγέτης της επανάστασης αν επρόκειτο να ερμηνεύσει την εργατοαγροτική κυβέρνηση σαν αντίστοιχη μιας πραγματικής φάσης ανάπτυξης της μάχης για την εξουσία· με άλλα λόγια, αν θεωρούσε ότι αυτό το σύνθημα υποδηλώνει την πιθανότητα το πρόβλημα του Κράτους να επιλυθεί προς το συμφέρον της εργατικής τάξης με οποιαδήποτε άλλη μορφή πέρα από τη δικτατορία του προλεταριάτου.

*Λυών, Ιανουάριος 1926*

## **Πρακτικά της πολιτικής ομάδας εργασίας που ορίστηκε από την Κεντρική Επιτροπή για την οριστικοποίηση των κειμένων του Συνεδρίου της Λυών**

(*Παρόντες:* Γκράμσι, Μπορντίγκα, Έρκολι (Τολιάτι), Ριένζι (Τάσκα), Μορέλι (Σκοτσιμάρο), Μάσιμο, Naples F. – δεν ήταν επίσημος αντιπρόσωπος στο συνέδριο, Καλαβρία, Τορίνο 1, Τορίνο 2, Μιλάνο, Εμίλια, Ρώμη, Σικελία, Νάπολη, Βενετία).

*Προεδρείο:* Μιλάνο- *Πρακτικά:* Έρκολι.

Μετά από μια σύντομη ανταλλαγή απόψεων πάνω στην ημερήσια διάταξη, αποφασίστηκε να προλογιστεί μια αναλυτική εξέταση του προσχεδίου των θέσεων που παρουσιάστηκαν από την Κεντρική Επιτροπή, με μια γενική συζήτηση που αφορά τις αρχές πάνω στις οποίες βασίστηκαν αυτές οι θέσεις.

*Γκράμσι.* Ανακεφαλαιώνει τις γενικές αρχές πάνω στις οποίες βασίστηκε το προσχέδιο των θέσεων που παρουσιάστηκαν από την Κεντρική Επιτροπή του κόμματος στο Συνέδριο. Προβάλλει μια ιστορική αιτιολόγηση της αξίας της πορείας της 'Μπολσεβικοποίησης' των προλεταριακών κομμάτων που ξεκίνησε μετά το Πέμπτο Παγκόσμιο Συνέδριο και τη συνεδρίαση της Διευρυμένης Εκτελεστικής του Απρίλη του 1925. Υπάρ-

χει μια θεμελιώδης αναλογία μεταξύ της διαδικασίας της 'Μπολσεβικοποίησης' που πραγματοποιείται σήμερα, και της δραστηριότητας του Καρλ Μαρξ στο εργατικό κίνημα. Σήμερα όπως και τότε, το ζήτημα είναι η καταπολέμηση της κάθε παρέκκλισης στη θεωρία και την πρακτική της επαναστατικής ταξικής πάλης. Αυτή η μάχη δίνεται στο ιδεολογικό πεδίο, στο οργανωτικό πεδίο, καθώς και σε αυτό που αφορά την τακτική και τη στρατηγική του προλεταριακού κόμματος. Στο κόμμα μας, ωστόσο, η πιο πλήρης συζήτηση έλαβε χώρα στο πεδίο της οργάνωσης. Αυτό πρέπει να εξηγηθεί από το γεγονός ότι, σήμερα, είναι πάνω σ' αυτό το πεδίο που οι συνέπειες των διαφορετικών ιδεολογικών και τακτικών θέσεων εμφανίζονται άμεσα προφανείς σε όλους τους συντρόφους – ακόμα και σε αυτούς που είναι ελάχιστα προετοιμασμένοι για μια καθαρά θεωρητική συζήτηση.

Όλα τα σημεία διαφωνίας μεταξύ της κεντρικής ηγεσίας του κόμματος και της άκρας αριστεράς μπορούν να συγκεντρωθούν γύρω από τρία θεμελιώδη προβλήματα: 1. Το πρόβλημα των σχέσεων ανάμεσα στην κεντρική ηγεσία του κόμματος και της μάζας των συντρόφων που είναι εγγεγραμμένοι στις τάξεις του. 2. Το πρόβλημα των σχέσεων μεταξύ της κεντρικής ηγεσίας και της εργατικής τάξης. 3. Το πρόβλημα των σχέσεων μεταξύ της εργατικής τάξης και των άλλων αντικαπιταλιστικών τάξεων.

Όλες αυτές οι σχέσεις πρέπει να καθοριστούν με ακρίβεια, αν θέλει κάποιος να φτάσει στον ιστορικό προορισμό της δικτατορίας του προλεταριάτου. Προκειμένου να φτάσει σ' αυτόν τον προορισμό, στην πραγματικότητα, είναι αναγκαίο για την εργατική τάξη να γίνει η τάξη που ηγείται της αντικαπιταλιστικής πάλης· για το Κομμουνιστικό Κόμμα να ηγηθεί της εργατικής τάξης σε αυτή τη μάχη· και για το κόμμα να είναι εσωτερικά δομημένο με τέτοιο τρόπο που να μπορεί να εκπληρώσει τη βασική του λειτουργία. Κάθε ένα από αυτά τα τρία προβλήματα που παρουσιάστηκαν είναι λοιπόν συνδεδεμένο με το θεμελιώδες ζήτημα της εκπλήρωσης του επαναστατικού καθήκοντος του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Με τα δύο πρώτα προβλήματα συνδέεται το ζήτημα της φύσης του κόμματος και των σωμάτων που το καθοδηγούν. Θεωρούμε ότι προσδιορίζοντας το κόμμα, είναι απαραίτητο σήμερα να υπογραμμίσουμε το

γεγονός ότι είναι 'κομμάτι' της εργατικής τάξης, τη στιγμή που η άκρα αριστερά αγνοεί και υποτιμά αυτή την πλευρά του ορισμού του κόμματος, δίνοντας αντίθετα θεμελιώδη σημασία στην ιδέα ότι το κόμμα είναι ένα 'όργανο' της εργατικής τάξης. Η θέση μας προκύπτει από το ότι πρέπει κανείς να θέσει μέγιστη έμφαση στο γεγονός ότι το κόμμα είναι ενωμένο με την εργατική τάξη όχι απλώς με ιδεολογικούς δεσμούς, αλλά και με δεσμούς 'φυσικού' χαρακτήρα. Κι αυτό σχετίζεται στενά με τα καθήκοντα που πρέπει να τίθενται στο κόμμα όσον αφορά την εργατική τάξη.

Σύμφωνα με την άκρα αριστερά, η διαδικασία της διαμόρφωσης του κόμματος είναι μια 'συνθετική' διαδικασία, ενώ για εμάς είναι μια διαδικασία ιστορικού και πολιτικού χαρακτήρα, που συνδέεται στενά με όλη την ανάπτυξη της καπιταλιστικής κοινωνίας. Η διαφορά αντίληψης οδηγεί σε διαφορετικούς τρόπους ορισμού των λειτουργιών και των καθηκόντων του κόμματος. Όλη η δουλειά που πρέπει να επιτευχθεί από το κόμμα προκειμένου να ανυψώσει το πολιτικό επίπεδο των μαζών, να τις πείσει και να τις οδηγήσει στο πεδίο της επαναστατικής ταξικής πάλης, υποβαθμίζεται και εμποδίζεται σαν αποτέλεσμα της λανθασμένης αντίληψης της άκρας αριστεράς, εξαιτίας του αρχικού ρήγματος που δημιουργήθηκε μεταξύ του κόμματος και της εργατικής τάξης.

Η λανθασμένη αντίληψη που έχει η άκρα αριστερά σχετικά με τη φύση του κόμματος αδιαμφισβήτητα έχει ταξικό χαρακτήρα. Όχι ότι, όπως συνέβη μέσα στο Σοσιαλιστικό Κόμμα, υπάρχει κάποια τάση που να προκαλεί την επιρροή άλλων τάξεων με αποτέλεσμα την κυριαρχία τους μέσα στην πολιτική οργάνωση του προλεταριάτου· αλλά με την έννοια ότι υπάρχει μια λανθασμένη εκτίμηση του βάρους που τα διάφορα στοιχεία που συνθέτουν το κόμμα πρέπει να έχουν μέσα σε αυτό. Η αντίληψη της άκρας αριστεράς, που τοποθετεί τους εργάτες και τα στοιχεία που προέρχονται από άλλες κοινωνικές τάξεις στο ίδιο επίπεδο, και δεν φροντίζει για τη διασφάλιση του προλεταριακού χαρακτήρα του κόμματος, ανταποκρίνεται σε μια κατάσταση όπου οι διανοούμενοι πολιτικά και κοινωνικά θα ήταν τα πιο προχωρημένα στοιχεία, και ως εκ τούτου θα ήταν προορισμένοι να είναι οι οργανωτές της εργατικής τάξης. Σήμερα, από τη δική μας οπτική, οι οργανωτές της εργατικής τάξης πρέπει να είναι οι ίδιοι οι εργάτες. Γι' αυτό είναι απαραίτητο, στον ορι-



σμό του κόμματος, να τονίσουμε ιδιαίτερα εκείνο το τμήμα του ορισμού που επισημαίνει τη στενότητα των σχέσεων που υπάρχουν μεταξύ αυτού και της τάξης από την οποία αναδύεται.

Αυτό το ζήτημα τεχνικής φύσης προκάλεσε τη συζήτηση για την οργάνωση σε "πυρήνες", με άλλα λόγια την οργάνωση στη βάση της παραγωγής. Πράγματι, αυτό είναι το σημείο που απασχόλησε περισσότερο, και τον μεγαλύτερο αριθμό των συντρόφων, στην προσυνεδριακή συζήτηση. Όλα τα επιχειρήματα πρακτικού χαρακτήρα που καθιστούν χρήσιμο και απαραίτητο να μεταμορφωθεί η οργάνωση του κόμματος στη βάση των πυρήνων έχουν, ως εκ τούτου, αναπτυχθεί πλήρως και οι σύντροφοι τα γνωρίζουν. Η άκρα αριστερά διατυπώνει ενστάσεις, εκ των οποίων η πιο σημαντική συνίσταται σε μια υπερβολική ανησυχία όσον αφορά το πρόβλημα της αντιμετώπισης του ανταγωνισμού μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών εργατών· με άλλα λόγια, το πρόβλημα της ταξικής ενοποίησης του προλεταριάτου. Είναι σίγουρο ότι αυτό το πρόβλημα υπάρχει, αλλά είναι λάθος να το καταστήσουμε θεμελιώδες, ώστε να φτάσει να καθορίσει τη μορφή που το κόμμα θα δώσει στην οργάνωσή του. Αυτό το πρόβλημα, επιπλέον, είχε επιλυθεί για ένα διάστημα στην Ιταλία στο πεδίο του συνδικαλισμού, και η εμπειρία έδειξε ότι η οργάνωση στη βάση των εργοστασίων καθιστά δυνατό να αγωνίζεται κανείς με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα απέναντι σε κάθε υπόλειμμα κορπορατισμού και συντεχνιασμού. Στην πραγματικότητα, αν το πρόβλημα που η άκρα αριστερά παρουσιάζει σαν θεμελιώδες, και που καθορίζει τις ανησυχίες της, ήταν πραγματικά ένα ουσιώδες πρόβλημα της παρούσας ιστορικής περιόδου στην Ιταλία, τότε πράγματι οι διανοούμενοι θα ήταν οργανωτικά η πρωτοπορία του επαναστατικού κινήματος. Ωστόσο, αυτό δεν συμβαίνει.

Ένα δεύτερο θεμελιώδες ζήτημα είναι αυτό των σχέσεων που θα μπορούσαν να καθιερωθούν ανάμεσα στην εργατική τάξη και τις άλλες αντικαπιταλιστικές τάξεις. Αυτό είναι ένα πρόβλημα το οποίο μπορεί να επιλυθεί μόνο από το κόμμα της εργατικής τάξης, μέσω της πολιτικής του. Σε καμία χώρα δεν είναι ικανό το προλεταριάτο να κερδίσει και να διατηρήσει την εξουσία μόνο με τις δικές του δυνάμεις. Πρέπει γι' αυτό να αποκτήσει συμμάχους: με άλλα λόγια, πρέπει να ακολουθήσει μια πολιτική που θα του επιτρέψει να τοποθετήσει τον εαυτό του επικεφα-

λής των άλλων τάξεων που έχουν αντικαπιταλιστικά συμφέροντα και να τις οδηγήσει στη μάχη για την ανατροπή της αστικής κοινωνίας. Το ζήτημα είναι ιδιαίτερης σημασίας για την Ιταλία, όπου το προλεταριάτο είναι μια μειοψηφία του εργατικού πληθυσμού και είναι γεωγραφικά διάσπαρτο με τέτοιο τρόπο, που δεν μπορεί να θεωρεί ότι θα οδηγήσει νικηφόρα τη μάχη για την εξουσία εάν δεν έχει προηγουμένως επιλύσει με μεγάλη ακρίβεια το πρόβλημα των σχέσεών του με την αγροτική τάξη. Το κόμμα μας πρέπει να αφοσιωθεί ειδικά στην αντιμετώπιση και την επίλυση αυτού του προβλήματος στο άμεσο μέλλον. Επιπλέον υπάρχει μια αλληλεξάρτηση ανάμεσα στο ζήτημα της συμμαχίας μεταξύ εργατών και αγροτών και στο ζήτημα της οργάνωσης της εργατικής τάξης και του κόμματός της. Το τελευταίο θα λυθεί πιο εύκολα αν το πρώτο είναι κοντά στη λύση του.

Το ζήτημα της συμμαχίας μεταξύ εργατών και αγροτών έχει ήδη αντιμετωπιστεί από την ηγεσία του κόμματος· αλλά δεν μπορεί να ισχυριστεί κάποιος ότι όλοι οι σύντροφοι έχουν δεόντως αντιληφθεί τους όρους του, ή έχουν την ικανότητα να εργαστούν για να το επιλύσουν – και αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα σ' εκείνες τις περιοχές όπου θα ήταν απαραίτητο να δουλέψουμε περισσότερο και καλύτερα, δηλαδή στο Νότο. Έτσι η άκρα αριστερά κριτικάρει όλη τη δραστηριότητα της ηγεσίας όσον αφορά τον Μιλιόλι, τον αντιπρόσωπο της αγροτικής αριστεράς του Λαϊκού Κόμματος. Αυτές οι κριτικές δείχνουν ότι η άκρα αριστερά δεν κατανοεί τους όρους και τη σημασία του ζητήματος των σχέσεων ανάμεσα στο προλεταριάτο και τις άλλες αντικαπιταλιστικές τάξεις. Η δραστηριότητα του κόμματος όσον αφορά τον Μιλιόλι πραγματοποιήθηκε ακριβώς με στόχο να ανοίξει ο δρόμος για μια συμμαχία μεταξύ εργατών και αγροτών, στη μάχη ενάντια στον καπιταλισμό και το αστικό Κράτος. Το ζήτημα του Βατικανού ως αντεπαναστατικής πολιτικής δύναμης τίθεται στο ίδιο πλάνο. Η κοινωνική βάση του Βατικανού αποτελείται ακριβώς από τους αγρότες, τους οποίους οι κληρικές δυνάμεις θεωρούσαν πάντα έναν εφεδρικό στρατό της αντίδρασης και τους οποίους πάσχιζαν πάντοτε να κρατάνε κάτω από τον έλεγχό τους. Η επίτευξη μιας συμμαχίας μεταξύ εργατών και αγροτών στη μάχη ενάντια στον καπιταλισμό προϋποθέτει την καταστροφή της επιρροής του Βατικανού πάνω στους αγρότες ειδικά της κεντρικής και της νότιας Ιταλίας. Η τα-

κτική που επιδιώχθηκε από το κόμμα σε σχέση με τον Μιλιόλι ήταν στοχευμένη στο να πετύχει ακριβώς αυτό.

Το πρόβλημα των σχέσεων μεταξύ του προλεταριάτου και των άλλων αντικαπιταλιστικών τάξεων είναι μόνο ένα από τα προβλήματα που αφορούν την τακτική και τη στρατηγική του κόμματος. Και σε άλλα σημεία, υπάρχει μια βαθιά διαφωνία μεταξύ ηγεσίας και άκρας αριστεράς. Η ηγεσία θεωρεί ότι η τακτική του κόμματος πρέπει να καθορίζεται από την κατάσταση, και με βάση το στόχο να κερδηθεί μια αποφασιστική επιρροή πάνω στην πλειοψηφία της εργατικής τάξης, προκειμένου να την οδηγήσει πραγματικά στην επανάσταση. Η άκρα αριστερά θεωρεί ότι η τακτική πρέπει να καθορίζεται από εκτιμήσεις φορμαλιστικού χαρακτήρα και ότι το κόμμα δεν θα έπρεπε να θέτει το ζήτημα της κατάκτησης της πλειοψηφίας σε κάθε στιγμή, αλλά για μεγάλες χρονικές περιόδους πρέπει να περιορίζει τον εαυτό του σε απλή προπαγανδιστική δράση για τις γενικές πολιτικές του αρχές.

Το καλύτερο παράδειγμα της φύσης και της έκτασης της διαφωνίας παρέχεται από την τακτική που ακολούθησε το κόμμα μετά τη δολοφονία του Ματεότι και την κριτική που η άκρα αριστερά ασκεί σ' αυτήν. Είναι σίγουρο ότι αρχικά, δηλαδή αμέσως μετά την δολοφονία του Ματεότι, η συνταγματική αντιπολίτευση ήταν ο κυρίαρχος παράγοντας στην όλη κατάσταση και ότι οι δυνάμεις της ουσιαστικά προέρχονταν από την εργατική τάξη και την αγροτιά. Ήταν, επομένως, στην πραγματικότητα η εργατική τάξη που βρέθηκε σε εσφαλμένες θέσεις, και ενήργησε χωρίς να έχει συνείδηση της ίδιας της λειτουργίας της, ή της πολιτικής θέσης που ήταν κατάλληλη στο πλαίσιο των αντικρουόμενων δυνάμεων. Ήταν απαραίτητο να φροντίσουμε ώστε η εργατική τάξη να αποκτήσει συνείδηση της λειτουργίας και της θέσης της.

Τι στάση θα έπρεπε να υιοθετήσει το κόμμα μας για αυτό το σκοπό; Θα ήταν αρκετό να εκπέμψει προπαγανδιστικά συνθήματα και να διεξάγει μια καμπάνια ιδεολογικής και πολιτικής κριτικής απευθυνόμενης τόσο στο φασισμό όσο και στην συνταγματική αντιπολίτευση (Αβεντίνο); Όχι, αυτό δεν θα ήταν αρκετό. Η προπαγάνδα και η πολιτική κριτική που εκπέμπουν τα όργανα του κόμματος χαίρουν ενός πολύ περιορισμένου κύκλου επιρροής· γενικότερα δεν φτάνουν πολύ έξω από τις γραμμές των μελών μας. Ήταν απαραίτητο να διενεργήσουμε πολιτική

δράση, κι αυτή έπρεπε να είναι διαφορετική απέναντι στον φασισμό και διαφορετική απέναντι στην Αντιπολίτευση. Στην πραγματικότητα, ακόμα και η άκρα αριστερά λέει ότι υπήρχαν τρεις παράγοντες στην κατάσταση εκείνης της εποχής: ο φασισμός, η Αντιπολίτευση, και το προλεταριάτο. Αυτό σημαίνει ότι έπρεπε να κάνουμε έναν διαχωρισμό ανάμεσα στα δύο πρώτα, και να θέσουμε στον εαυτό μας το ζήτημα – όχι απλώς θεωρητικά αλλά στην πράξη – του πώς θα διαβρώσουμε την Αντιπολίτευση, κοινωνικά και συνεπώς πολιτικά, προκειμένου να της αποστερήσουμε τη βάση που έχει ανάμεσα στις μάζες. Η πολιτική δράση του κόμματος σε σχέση με την Αντιπολίτευση είχε αυτό το σκοπό.

Είναι βέβαιο ότι υπήρχε ένα θεμελιώδες ζήτημα εκείνη την περίοδο, για εμάς και για το προλεταριάτο: αυτό της ανατροπής του φασισμού. Ακριβώς επειδή επιθυμούσαν την ανατροπή του φασισμού, με οποιοδήποτε τρόπο, οι μάζες σε πολύ μεγάλη έκταση ακολούθησαν την Αντιπολίτευση. Και, στην πραγματικότητα, δεν πρέπει να αρνηθούμε ότι αν η κυβέρνηση του Μουσολίνι είχε πέσει, οποιαδήποτε κι αν ήταν τα μέσα που θα την είχαν οδηγήσει να πέσει, μια εξαιρετικά βαθιά πολιτική κρίση θα είχε ξεσπάσει στην Ιταλία, της οποίας την εξέλιξη κανείς δεν θα μπορούσε να προβλέψει ή να σταματήσει. Αλλά και οι δυνάμεις της Αντιπολίτευσης το ήξεραν αυτό, και γι' αυτό απέκλεισαν από την αρχή 'έναν' τρόπο για να ρίξουν τον φασισμό, ο οποίος ήταν ο μόνος δυνατός, δηλαδή την κινητοποίηση και την πάλη των μαζών. Αποκλείοντας αυτόν τον μόνο δυνατό τρόπο για να ρίξει τον φασισμό, η Αντιπολίτευση στην πραγματικότητα κράτησε τον φασισμό όρθιο και ήταν το πιο αποτελεσματικό στήριγμα του καθεστώτος που διαλυόταν. Λοιπόν εμείς, με την πολιτική δράση που πραγματοποιήσαμε σε σχέση με την Αντιπολίτευση (αποχώρηση από το κοινοβούλιο· συμμετοχή στην αντιπολιτευτική συνέλευση· αποχώρηση από αυτήν) καταφέραμε να καταστήσουμε σαφές αυτό το γεγονός στις μάζες· κάτι το οποίο δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε με απλή προπαγάνδα ή κριτική δραστηριότητα κτλ. Θεωρούμε ότι η τακτική του κόμματος πρέπει να έχει πάντα τον χαρακτήρα που η τακτική μας είχε τότε. Το κόμμα πρέπει να φέρνει τα ζητήματα στις μάζες με έναν πραγματικό και πολιτικό τρόπο, αν θέλει να πετύχει αποτελέσματα.

Το ζήτημα του να κερδίσεις μια αποφασιστική επιρροή στην πλει-

οψηφία της εργατικής τάξης, και αυτό της συμμαχίας μεταξύ εργατών και αγροτών, είναι αμφότερα στενά δεμένα με το στρατιωτικό ζήτημα της επανάστασης. Αυτό τίθεται σ' εμάς σήμερα με έναν αρκετά ιδιαίτερο τρόπο, δεδομένης της διάθεσης των ενόπλων δυνάμεων που η ιταλική αστική τάξη έχει υπό τον έλεγχό της. Πρώτα από όλα, υπάρχει ο εθνικός στρατός· ωστόσο, είναι εξαιρετικά μειωμένος σε μέγεθος και περιέχει ένα μεγάλο ποσοστό αξιωματικών που ελέγχει τη μάζα των στρατιωτών. Δεν είναι, ως εκ τούτου, καθόλου εύκολο να ασκήσουμε κάποια επιρροή στο στρατό, ώστε να τον έχουμε ως σύμμαχο σε καιρό επανάστασης. Στην καλύτερη περίπτωση – και στο βαθμό που είναι δυνατό να το προβλέψουμε σήμερα – ο στρατός θα μπορούσε να παραμείνει ουδέτερος. Αλλά πέρα από το στρατό, υπάρχουν πολυάριθμα ένοπλα σώματα (αστυνομία, *καρμπινιέρι*, εθνική πολιτοφυλακή) που μπορούν να επηρεαστούν από το προλεταριάτο εξαιρετικά δύσκολα. Εν συντομία, από τους 600.000 ένοπλους άνδρες τους οποίους η αστική τάξη έχει στην υπηρεσία της, τουλάχιστον οι 400.000 δεν μπορούν να κερδηθούν στις πολιτικές της εργατικής τάξης. Ο συσχετισμός δυνάμεων που υπάρχει ανάμεσα στο προλεταριάτο και την αστική τάξη μπορεί, επομένως, να τροποποιηθεί μόνον ως αποτέλεσμα μιας πολιτικής μάχης την οποία θα έχει διεξαγάγει το κόμμα της εργατικής τάξης και η οποία θα το καθιστούσε ικανό να κυριαρχήσει και να ηγηθεί της πλειοψηφίας του εργαζόμενου πληθυσμού. Η τακτική αντίληψη της αριστεράς αποτελεί εμπόδιο στην επίτευξη αυτού του έργου.

Όλα τα προβλήματα που προέκυψαν στη συζήτηση μεταξύ της ηγεσίας του κόμματος και της άκρας αριστεράς συνδέονται με την διεθνή κατάσταση και με τα προβλήματα της διεθνούς οργάνωσης του προλεταριάτου, της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Η άκρα αριστερά υιοθετεί μια περίεργη στάση σ' αυτόν τον τομέα, εν μέρει ανάλογη μ' αυτή των Μαξιμαλιστών, στο βαθμό που θεωρεί την Κομμουνιστική Διεθνή σαν μια *de facto* οργάνωση στην οποία αντιπαραθέτει την 'αληθινή' Διεθνή που ακόμα μένει να δημιουργηθεί. Αυτός ο τρόπος παρουσίασης του ζητήματος εμπεριέχει, δυνητικά, το πρόβλημα μιας διάσπασης. Η στάση που υιοθετήθηκε από την άκρα αριστερά στην Ιταλία πριν και κατά τη διάρκεια της προσυνεδριακής συζήτησης (φραξιονισμός) το έχει, εξάλλου, αποδείξει.

Είναι απαραίτητο να εξετάσουμε ποια είναι η κατάσταση του κόμματος μας ως ενός διεθνούς οργανισμού. Το 1921, το κόμμα μας ιδρύθηκε στο πεδίο που υποδείκνυαν οι θέσεις και οι αναλύσεις των δυο πρώτων συνεδρίων της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Ποιος παρεξέκλιε από αυτές τις θέσεις, ώστε να βρεθεί σε αντιπαράθεση με αυτές της Διεθνούς; Όχι η ηγεσία του κόμματος – που είναι βασικά ακόμα η ίδια με αυτήν που εκλέχθηκε από τα συνέδρια του Λιβόρνο και της Ρώμης – αλλά μια ομάδα ηγετών, αυτοί που συνθέτουν την τάση της άκρας αριστεράς. Η θέση αυτής της ομάδας είναι λανθασμένη και το κόμμα, απορρίπτοντας και καταδικάζοντάς την, απλώς συνεχίζει την ίδια του την πολιτική παράδοση.

Η ευρεία έκταση της συζήτησης που έλαβε χώρα και που θα πρέπει να λάβει χώρα στο Συνέδριο με τους συντρόφους της άκρας αριστεράς είναι μια συνέπεια του γεγονότος πως αυτοί οι σύντροφοι, προκειμένου να διαχωρίσουν τον εαυτό τους στο κόμμα ως φράξια, ένωσαν την ανάγκη να διαφοροποιηθούν σε όλα τα ζητήματα που θα μπορούσαν να τεθούν προς συζήτηση και την ίδια στιγμή συνέχισαν μια δραστηριότητα που θα μπορούσε να οδηγήσει στην αποσάθρωση της βάσης του κόμματος. Αυτή η δραστηριότητα πρέπει να καταδικαστεί από το Συνέδριο και η πιθανότητα αυτό να επαναληφθεί στο μέλλον πρέπει να αποκλειστεί.

Η συζήτηση που θα λάβει χώρα στο Συνέδριο έχει τεράστια σημασία, στο μέτρο που αγγίζει όλα τα προβλήματα της Ιταλικής επανάστασης και συνεπώς αφορά βαθύτατα την εξέλιξη του κόμματός μας. Οι αποφάσεις που θα παρθούν σε αυτό θα χαρακτηρίσουν τη δραστηριότητα του κόμματος για μια ολόκληρη ιστορική περίοδο. Είναι, επομένως, απαραίτητο για κάθε σύντροφο να έχει επίγνωση της προλεταριακής και επαναστατικής ευθύνης που επωμίζεται.

*Μπορντίγκα.* Η έκθεση από τον Γκράμσι των βασικών σημείων διαφωνίας μεταξύ της κεντρικής ηγεσίας του κόμματος και της άκρας αριστεράς με έπεισε για την ανάγκη μιας πλήρους διαφοροποίησης. Η άκρα αριστερά, επομένως, θα παρουσιάσει το δικό της προσχέδιο θέσεων, που θα αντιτίθενται εντελώς σε αυτές της ηγεσίας, και οι οποίες θα ολοκληρώσουν το κομμάτι που έχει ήδη εκδοθεί στον ημερήσιο κομματικό

τύπο.

Βασικά, υπάρχει μόνον μία θεμελιώδης διαφωνία ανάμεσα σ' εμάς και την ηγεσία και την Διεθνή και όλα τα σημεία της διαμάχης μπορούν να περιοριστούν σ' αυτήν. Διατηρώντας το δικαίωμα να αναπτύξω μια πλήρη έκθεση στην Ολομέλεια, θα περιορίσω τον εαυτό μου εδώ στην υπόδειξη των βασικών σημείων.

Πρώτα απ' όλα, όσον αφορά την ιδεολογία, θεωρούμε ότι βρισκόμαστε στη γραμμή του επαναστατικού Μαρξισμού, ενώ είναι οι σύντροφοί της ηγεσίας που έχουν παρεκκλίνει από αυτήν, ευθυγραμμίζοντας τους εαυτούς τους με ιδεαλιστικές φιλοσοφικές αντιλήψεις τις οποίες η ίδια η Διεθνής καταδικάζει.

Όσον αφορά τη φύση του κόμματος, υποστηρίζουμε ότι είναι ένα 'όργανο' της εργατικής τάξης. Το να υποστηρίζεις ότι το κόμμα είναι ένα 'κομμάτι' και όχι ένα 'όργανο' της εργατικής τάξης υποδηλώνει μια ανησυχία να ταυτιστούν το κόμμα και η τάξη με ένα στατικό τρόπο και είναι σύμπτωμα μιας οπορτουνιστικής παρέκκλισης. Η στατική ταύτιση του κόμματος και της τάξης υπήρξε ανέκαθεν ένα από τα χαρακτηριστικά του οπορτουνισμού στο εργατικό κίνημα.

Αρνούμαστε ότι η οργάνωση σε πυρήνες τείνει να δώσει στο κόμμα έναν προλεταριακό χαρακτήρα. Στην πραγματικότητα, υποστηρίζουμε ότι τείνει να του αποστερήσει αυτό τον χαρακτήρα, προκαλώντας την επικράτηση ενός συντεχνιακού πνεύματος. Είναι λάθος να δηλώνουμε ότι το ζήτημα της καταπολέμησης του συντεχνιασμού δεν υπάρχει πλέον στη Ιταλία. Αυτό το ζήτημα υπάρχει και μόνο το κόμμα, σαν ενιαίο όργανο της εργατικής τάξης, μπορεί να το επιλύσει. Συζητώντας γι' αυτό το πρόβλημα, είδαμε ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα της μεθόδου που παρουσιάζει τις θέσεις της αριστεράς ως θέσεις της δεξιάς πτέρυγας. Ειπώθηκε πως δεν έχουμε πίστη στο προλεταριάτο. Λοιπόν, θυμόμαστε πως αυτό ακριβώς το επιχείρημα διατυπώθηκε από τους ρεφορμιστές ενάντια στους επαναστάτες. Σήμερα, όπως και σε εκείνη την περίοδο της πάλης ενάντια στον ρεφορμισμό, είμαστε κατά του δημαγωγικού εργατίστικου οπτιμισμού και τον θεωρούμε μια επικίνδυνη παρέκκλιση.

Όσον αφορά την τακτική, με άλλα λόγια τη δραστηριότητα του κόμματος σε σχέση με συγκεκριμένες περιστάσεις, θεωρούμε ότι οι διατυπώσεις που παρουσιάζονται από την ηγεσία του κόμματος είναι πολύ

επικίνδυνες. Για παράδειγμα, λέγεται τώρα ότι το κόμμα πρέπει να παραμένει 'σε κάθε περίπτωση' σε επαφή με τις μάζες, προκειμένου να ασκεί κυρίαρχη επιρροή επάνω τους. Αυτό δεν είναι πλέον ούτε η θέση του Λένιν. Ο Λένιν διατύπωσε την άποψη της κατάκτησης της πλειοψηφίας σε μια περίοδο που θεωρούταν ότι προηγείται της μάχης για την κατάκτηση της εξουσίας. Ο Λένιν αντιπαρέβαλε αυτή την άποψη στην "θεωρία της επίθεσης", με άλλα λόγια στην άποψη σύμφωνα με την οποία θα ήταν πιθανό για το κομμουνιστικό κόμμα να παλέψει για την κατάκτηση της εξουσίας ακόμη και χωρίς να έχει ένα αποφασιστικό τμήμα των μαζών κάτω από τον έλεγχό του.<sup>1</sup> Δεχόμαστε την θέση του Λένιν έτσι όπως τη διατύπωσε, δηλαδή για την περίοδο που προηγείται της κατάκτησης της εξουσίας. Αλλά απορρίπτουμε την επέκτασή της που προτείνεται τώρα, και πραγματικά θεωρούμε αυτή την επέκταση σαν ένα βήμα προς τον οπορτουнизм. Αυτή η θέση είναι, εξάλλου, σε αντίθεση με την ιστορία του Μπολσεβικισμού. Η ιστορία του έδειξε ότι υπάρχουν περίοδοι στις οποίες είναι καλύτερο να είμαστε λιγότεροι παρά περισσότεροι. Αυτή η διαφοροποίηση είναι για μας ανησυχητική.

Όσον αφορά τα διεθνή ζητήματα, τα οποία σκόπιμα θέτουμε στο προσκήνιο, υποστηρίζουμε ότι υπάρχει μια κρίση στην Κομμουνιστική Διεθνή. Αυτή η κρίση έχει την πηγή της στο γεγονός ότι δεν έχει ακολουθηθεί πάντα ο σωστός δρόμος για την οικοδόμηση των κομμουνιστικών κομμάτων. Έχουμε ξεχάσει ότι μερικές φορές δεν πρέπει να μας απασχολεί τόσο η άμεση επιτυχία, όσο η κατάκτηση σταθερών θέσεων που δεν θα χαθούν ποτέ στο μέλλον. Σε μια πρώτη περίοδο, η μόνη ανησυχία ήταν να συγκεντρώσουμε δυνάμεις, χωρίς να νοιαζόμαστε εάν αυτές ήταν πραγματικά κομμουνιστικές δυνάμεις. Ακολούθως, έγινε απαραίτητο να ξεκινήσουμε μια σειρά εκκαθαρίσεων, και όλα τα κόμματα έπρεπε να περάσουν από βαθιές κρίσεις. Αυτή η κατάσταση των πραγμάτων έχει στη σημερινή κατάσταση επιπτώσεις και στη Διεθνή.

Ζητήματα τακτικής επιλύθηκαν με το ίδιο σύστημα: δηλαδή όχι σε συμφωνία με μια καθαρή, ακριβή και αμετάβλητη γραμμή, αλλά με έναν αξιοθρήνητο 'εκλεκτικισμό', που δικαιολογείται από τον στόχο τού να παίρνουμε υπόψη τις αλλαγές στην αντικειμενική κατάσταση. Το πιο σαφές παράδειγμα αφορά τις σχέσεις μεταξύ του πολιτικού κινήματος και του συνδικαλιστικού κινήματος. Σε μια πρώτη περίοδο, οι οργανώ-



σεις συνδικαλιστικού χαρακτήρα έγιναν αποδεκτές στις τάξεις της Κομμουνιστικής Διεθνούς, αφηφώντας έτσι τις θεμελιώδεις αρχές της οργάνωσης (I.W.W, Ισπανοί αναρχοσυνδικαλιστές, κτλ.). Ύστερα ιδρύθηκε η Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνής και ένα ολόκληρο σχέδιο δράσης καταρτίστηκε προκειμένου να πειστούν τα συνδικαλιστικά κινήματα των ξεχωριστών χωρών να συμμετέχουν. Φυσικά, υποστηρίχθηκε ότι αυτή ήταν η μόνη σωστή μέθοδος. Αλλά στο Πέμπτο Συνέδριο, και – το σοβαρότερο – χωρίς καμία επαρκή προετοιμασία ή συζήτηση, υιοθετήθηκε μια τρίτη πορεία: αυτή της πάλης για οργανική ενότητα του διεθνούς συνδικαλιστικού κινήματος. Είναι αυτή η μέθοδος εκλεκτικής και 'πολιτικάντικης' ανάλυσης, η οποία κυριαρχείται από την αποκλειστική ενασχόληση της άμεσης επιτυχίας, που μας οδήγησε στην αποτυχία. Υπολογίσαμε ότι θα κερδίσουμε τα πάντα, αλλά τίποτα δεν πήγε καλά και σήμερα είμαστε πιο αδύναμοι από πριν.

Αυτή η λανθασμένη προσέγγιση στα πολιτικά προβλήματα και τις γενικές τακτικές συμβαδίζει με ένα θεμελιώδες ελάττωμα στην εσωτερική μέθοδο εργασίας της Διεθνούς. Αυτό το σύστημα που ακολουθήθηκε για τη δημιουργία ηγεσιών για τα ξεχωριστά κόμματα είναι εσφαλμένο, καθώς είναι ένα σύστημα με το οποίο οι συζητήσεις για τα Παγκόσμια Συνέδρια είναι επιβαλλόμενες και κατευθυνόμενες. Σε αυτό το πεδίο, αποδεχόμαστε τις κριτικές που διατυπώθηκαν από τον Τρότσκι για τη μέθοδο εργασίας της Διεθνούς.<sup>2</sup>

Η ιδέα τώρα είναι να διορθώσουμε την κρίση που υπάρχει στη Διεθνή μέσω της αποκαλούμενης Μπολσεβικοποίησης. Απορρίπτουμε αυτό το σύνθημα, στο μέτρο που σηματοδοτεί μια τεχνητή και μηχανική μετάθεση στα Δυτικά κόμματα μεθόδων που ήταν ειδικές για το Ρώσικο κόμμα. Με τη Μπολσεβικοποίηση, γίνεται μια απόπειρα να επιλυθούν ζητήματα τα οποία είναι πολιτικά με φόρμουλες οργανωτικού χαρακτήρα. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, σε σχέση με το φραξιονισμό. Σ' αυτό το σημείο, υπάρχει άμεση αντιπαράθεση μεταξύ της θέσης μας και αυτής της κεντρικής ηγεσίας του κόμματός μας. Η ηγεσία επιχείρησε μια καμπάνια κατά του φραξιονισμού η οποία ήταν πέρα για πέρα μια καμπάνια διάλυσης. Οι εργάτες απωθούνται από αυτή την καμπάνια προς την ολοκληρωτική ομογενοποίηση, που είναι μια λανθασμένη θέση. Το ζήτημα του φραξιονισμού δεν μπορεί να επιλυθεί σε οργανωτικό

και πειθαρχικό επίπεδο, αλλά μόνο σε πολιτικό και ιστορικό επίπεδο. Αν η Διεθνής δεν καθοδηγείται σωστά, ο φραξιονισμός αναγκαστικά θα προκύπτει, γιατί η προέλευσή του έγκειται ακριβώς στην ανεπάρκεια της διεθνούς οργάνωσης να επιλύσει τα ιστορικά προβλήματα του προλεταριάτου την παρούσα στιγμή. Μια καμπάνια ενάντια στον φραξιονισμό που επιχειρείται με τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται από την κεντρική ηγεσία του κόμματός μας θα οδηγούσε σε εξαιρετικά σοβαρές συνέπειες, εάν εμείς δεν ήμασταν αποφασισμένοι να αποφύγουμε κάθε κίνδυνο για την ακεραιότητα του κόμματος.

Μια ακόμη από τις θεμελιώδεις όψεις της καμπάνιας της Μπολσεβικοποίησης είναι αυτή που αφορά τον οργανωτικό μετασχηματισμό σε πυρήνες. Είμαστε ενάντια στο να κάνουμε την οργάνωση σε πυρήνες ζήτημα αρχής. Εκτός τούτου, θεωρούμε ότι όσον αφορά τα μη-Ρώσικα κόμματα, η βάση της οργάνωσης πρέπει να είναι γεωγραφική, και οι πυρήνες πρέπει να είναι όργανα που θα δημιουργηθούν από το κόμμα για τη δουλειά που πρέπει να γίνει στα εργοστάσια.

Όσον αφορά την τακτική, διατηρούμε τις μακροχρόνιες κριτικές μας για τα συνθήματα του ενιαίου μετώπου και της εργατικής κυβέρνησης. Σ' αυτές, προσθέτουμε νέες κριτικές για τις νέες τακτικές θέσεις, των οποίων έχουμε δει τα πρώτα παραδείγματα με την τακτική που ακολουθήθηκε από την Ιταλική ηγεσία σε σχέση με το Αβεντίνο· με την τακτική που προτάθηκε στο Γερμανικό κόμμα για τις προεδρικές εκλογές· και με την τακτική που ακολουθήθηκε από το Γαλλικό κόμμα στις δημοτικές εκλογές (Clichy).<sup>3</sup> Αυτές οι νέες τακτικές συσχετίζονται με την εκτίμηση της αντικειμενικής κατάστασης. Είναι επίσης γνωστό ότι είμαστε θεμελιωδώς σύμφωνοι μ' αυτή την εκτίμηση (προσωρινή σταθεροποίηση του καπιταλισμού), αλλά τα τακτικά και πολιτικά συμπεράσματα που προτείνεται ότι πρέπει να προκύψουν από αυτήν μας ανησυχούν. Θεωρούμε ότι ακόμα και σ' αυτή την περίοδο, υπάρχει μια επαναστατική πολιτική που μπορεί να ακολουθηθεί. Αντίθετα, για την τάση που είναι κυρίαρχη στην Διεθνή και στο κόμμα μας, η πολιτική του κόμματος αυτή την περίοδο διαμορφώνεται σύμφωνα με μία τεχνητή και μη Μαρξιστική αντιπαράθεση δύο πτερύγων της αστικής τάξης. Η διαφοροποίηση μεταξύ της αστικής δεξιάς και αριστεράς υπερεκτιμάται. Πίνεται επίκληση ενός φαντάσματος ενός τμήματος της αστικής τάξης που

θέλει να καταστρέψει τις κατακτήσεις που έχουν υπάρξει τις τελευταίες δεκαετίες· και προκρίπτει το συμπέρασμα πως η εργατική τάξη πρέπει να κάνει ελιγμούς προκειμένου να διατηρήσει αυτές τις κατακτήσεις. Θεωρούμε ότι ένα λάθος που θα γίνει προς αυτή την κατεύθυνση είναι πιο σοβαρό από ένα λάθος προς την αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή στην κατεύθυνση της υποτίμησης των αντιφάσεων μεταξύ των διαφορετικών πτερύγων της αστικής τάξης.

*Γκράμσι.* Ήταν εν μέρει εξαιτίας ενός τέτοιου λάθους που έγινε από το κόμμα μας και ο φασισμός κατάφερε να έρθει στην εξουσία τόσο εύκολα.

*Μπορντίγκα.* Το λάθος σας ήταν ακριβώς το ότι υπερεκτιμήσατε τον κίνδυνο της επικράτησης μιας δεξιάς ομάδας της αστικής τάξης. Η επικράτηση του φασισμού έγινε δυνατή με την πολιτική των παραχωρήσεων στο εργατικό κίνημα που ακολουθήθηκε από την αριστερή μπουρζουαζία κατά τη διάρκεια της δημοκρατικής περιόδου. Αυτές οι παραχωρήσεις συνέβαλαν στο να εμποδιστεί η επίτευξη της ενότητας της εργατικής τάξης. Η ελευθερία κίνησης του προλεταριάτου κατά την δημοκρατική περίοδο ήταν έτσι μια αντεπαναστατική συνθήκη, και πρέπει να εμποδίσουμε κάθε επιστροφή στην ίδια κατάσταση παλεύοντας από τώρα ενάντια στην ψευδαίσθηση ότι υπάρχει αριστερή αστική τάξη. Δεν έχετε συμβάλει στην καταστροφή αυτής της ψευδαίσθησης, και έχετε επιτρέψει να βρεθεί το προλεταριάτο υπό την επιρροή άλλων τάξεων.

Είναι εντελώς αληθές ότι το κόμμα δεν μπορεί να περιορίσει τον εαυτό του στον απλό προσηλυτισμό, όπως ακριβώς δεν μπορεί να περιορίσει τον εαυτό του στο να ηγείται μερικότερων δράσεων. Πρέπει, ωστόσο, να θέτει στο σήμερα το πρόβλημα του αύριο, οχρώνοντας τον εαυτό του απέναντι στις αντεπαναστατικές επιρροές των δύο πολιτικών της αστικής τάξης. Ως εκ τούτου, η τακτική σας απέναντι στο Αβεντίνο ήταν θεμελιωδώς λανθασμένη. Στην πρόταση για Αντι-κοινοβούλιο, θέσατε το ζήτημα της ελευθερίας, κτλ., με τρόπο επιζήμιο· με άλλα λόγια, αποδεχθήκατε τους όρους της Αντιπολίτευσης. Αυτό σήμανε ότι προκα-

ταλάβατε τη δική μας θέση όσον αφορά και μια πιθανή επαναστατική εξέλιξη. Θεωρούμε, πράγματι, ότι ακόμα και αν η αντιπολίτευση εξαπέλυε μια μάχη κατά του φασισμού, θα ήμασταν μονάχα ικανοί να παρέμβουμε χρήσιμα σ' αυτή τη μάχη και να τη στρέψουμε στη δικιά μας κατεύθυνση, αν οι μάζες δεν είχαν δει ποτέ κάποιο σημείο σύγκλισης ανάμεσα σ' εμάς και την αντιπολίτευση. Κάθε επαφή, ή υποψία επαφής, ανάμεσα σ' εμάς και την αντιπολίτευση στην πραγματικότητα συνεισέφερε στο να μένουν οι εργάτες κάτω από τον έλεγχο της τελευταίας.

Όσον αφορά τις παραδόσεις του κόμματος, η αριστερά θεωρεί ότι αντιπροσωπεύει την παράδοση και την συνέχεια της μάχης ενάντια σε οπορτουνιστικές παρεκκλίσεις και ενάντια στον κεντρισμό.

Δεν πιστεύουμε ότι μπορεί κανείς να κάνει προτάσεις για δράση, ή να λύσει τα προβλήματα του Ιταλικού κόμματος, αν πρώτα τα προβλήματα δεν επιλυθούν σε διεθνές επίπεδο. Το θεμελιώδες πρόβλημα για εμάς είναι αυτό της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Για να επιλυθεί αυτό το πρόβλημα, η μέθοδος της θεωρητικοποίησης της εμπειρίας του Ρώσικου Κομμουνιστικού Κόμματος είναι απολύτως ανεπαρκής. Η γνώμη μας αντίθετα, είναι ότι ούτε τα ίδια τα ζητήματα του Ρώσικου Κομμουνιστικού Κόμματος δεν μπορούν να επιλυθούν σήμερα, παρά μόνο στη βάση στοιχείων που προκύπτουν από την εμπειρία της ταξικής πάλης όπως αυτή ξεδιπλώνεται σε άλλες χώρες.

Μια επιβεβαίωση της εγκυρότητας αυτής της άποψης παρέχεται από την πρόσφατη συζήτηση που έλαβε χώρα στο Ρώσικο κόμμα. Έχουμε μόνο ελάχιστη πληροφόρηση γι' αυτή τη συζήτηση, αλλά είναι σίγουρο ότι αγγίζει ζητήματα που σχετίζονται με το σύνολο της διεθνούς κατάστασης. Αυτά τα ζητήματα πρέπει να συζητηθούν σε όλα τα Τμήματα της Διεθνούς, και γι' αυτό το λόγο μείναμε εντελώς έκπληκτοι όταν διαβάσαμε ένα γράμμα από το Ρώσικο Κομμουνιστικό Κόμμα το οποίο εξέφραζε την παράκληση τα ζητήματα που πρόσφατα συζητήθηκαν στο Ρώσικο Συνέδριο να μην γίνουν αντικείμενο συζήτησης σε άλλα κόμματα. Πέρα από αυτό, ο τρόπος με τον οποίο έγινε η τελευταία συζήτηση δείχνει ότι η πλατφόρμα που μας παρουσιάζεται ότι θα βοηθήσει στην επίλυση όλων των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα διάφορα κόμματα στην παρούσα ιστορική περίοδο (Λενινισμός) είναι μια πολύ ασταθής πλατφόρμα, στο βαθμό που ακόμα και αν κανείς την

υποστηρίζει μπορεί να προβεί σε ταλαντώσεις τόσο βίαιες όσο αυτές που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια της ρώσικης συζήτησης.

Συμπερασματικά, θεωρούμε ότι ο μόνος τρόπος για να επιλύσουμε την κρίση μας και αυτή της Διεθνούς είναι να ξεκινήσουμε μια σοβαρή και εξαντλητική συζήτηση πάνω στα προβλήματα της ίδιας της Διεθνούς.

*ΡΙέντσι (Τάσκα).* Συμφωνεί ότι είναι απαραίτητο να γίνει μια πλήρης και σοβαρή συζήτηση.

Σε σχέση με το φιλοσοφικό ζήτημα που υπαινίχθηκε ο Μπορντίγκα, [ο Ριέντσι] ισχυρίζεται ότι η αντίληψη που έχει η άκρα αριστερά για το κόμμα ως όργανο της εργατικής τάξης απέχει πολύ από το να είναι σε πλήρη συμφωνία με τη θεωρία του ιστορικού υλισμού. Επιπλέον, υπάρχει ένα προφανές ρήγμα μεταξύ της αντίληψης που έχει η άκρα αριστερά για τη φύση του κόμματος και της αντίληψής της για τις σχέσεις που το κόμμα πρέπει να έχει με τις μάζες.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αν το κόμμα πρότεινε να 'παραμένει' σε κάθε στιγμή και σε κάθε κατάσταση ένα μαζικό κόμμα, τότε ο 'σιτουασιονισμός' [ΣτΜ: εννοεί την προσαρμογή σε μια πολιτική ουράς στο επίπεδο συνειδησης των μαζών] θα αντιπροσώπευε έναν κίνδυνο. Αλλά το ζήτημα της κατάκτησης μιας πλειοψηφίας δεν μπορεί να επιλυθεί μ' αυτόν τον τρόπο. Πρέπει να γίνει αντιληπτό υπό την έννοια ότι σε κάθε περίπτωση υπάρχουν οι συνθήκες όπου το κόμμα θα έχει τη δυνατότητα κατάκτησης της πλειοψηφίας της εργατικής τάξης, και ότι δεν υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες η κατάκτηση αυτή είναι αδύνατη. Κερδίζουμε τις μάζες όταν έχουν χάσει την δυνατότητα να αυταπατώνται· αλλά ακόμα και σ' αυτές τις στιγμές, πετυχαίνουμε αποτελέσματα μόνο αν δεν έχουμε εγκαταλείψει ούτε για μια στιγμή τις μάζες. Υπάρχει μια ταυτότητα πεπρωμένου ανάμεσα στο κόμμα και τις μάζες. Στην Ιταλία, για παράδειγμα, αν οι δυνάμεις της αντιπολίτευσης ανέτρεπαν τον φασισμό, θα επιτύγχαναν στο να καθησυχάσουν τις μάζες με δημοκρατικές ψευδαισθήσεις; Κάθε άλλο, θα συνέβαινε το ακριβώς αντίθετο.

Η εκτίμηση της κατάστασης και ο επακόλουθος καθορισμός της τακτικής του κόμματος δεν μπορούν ποτέ να διαχωριστούν από τον παράγοντα του χρόνου. Δεν πρέπει ποτέ κανείς να αποσπαστεί από το

χρόνο. Το καλύτερο παράδειγμα το δίνει η τακτική που ακολουθήθηκε από την Κομμουνιστική Διεθνή για να λυθεί το πρόβλημα των σχέσεων μεταξύ κομμάτων και συνδικάτων. Είναι βέβαιο ότι το '19 και το '20 ήταν σωστό να γίνει κάθε προσπάθεια για να συγκεντρωθούν οι ευρύτερες δυνατές μάζες κάτω από τον έλεγχο της Διεθνούς. Ήταν γι' αυτό το λόγο που ακόμα και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις ήταν ευπρόσδεκτες στη Διεθνή· αλλά η στάση αυτή τροποποιήθηκε όταν η κατάσταση άλλαξε. Η πολιτική που ακολουθήθηκε από τη Διεθνή σε αυτό το πεδίο δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή αν διαχωριστεί από τη συνολική κατάσταση.

Ο Μπορντίγκα έχει δίκιο όταν ζητάει να συζητήσουμε τα προβλήματα της Διεθνούς· αλλά μόνο με την έννοια ότι είναι απαραίτητο να επιταχύνουμε το ρυθμό της πολιτικής εμπειρίας των διαφόρων κομμάτων, χρησιμοποιώντας την εμπειρία που τα μεμονωμένα Τμήματα της Διεθνούς απέκτησαν στο πρόσφατο παρελθόν τους. Προκειμένου να συνεισφέρουμε σ' αυτή τη διαδικασία διαμόρφωσης μιας διεθνούς εμπειρίας, (ο ομιλητής περνά σε μια γρήγορη ανασκόπηση των προβλημάτων που αντιμετώπισαν τα διάφορα κόμματα την τελευταία περίοδο).

Όσον αφορά τη Γαλλία, το κόμμα μας έκανε λάθη στον τρόπο που έθεσε, και διεξήγαγε, την καμπάνια ενάντια στον πόλεμο στο Μαρόκο.<sup>4</sup> Το κόμμα περιόρισε τον εαυτό του σε αγκιτατόρικη προπαγάνδα βασισμένη σε καθαρά κομμουνιστικά συνθήματα ενάντια στον πόλεμο και υπέρ του ντεφαιτισμού· δεν μπήκε στον κόπο να βρει ενδιάμεσα συνθήματα τα οποία, χωρίς να αντιπαράτιθενται στα κομμουνιστικά συνθήματα, θα καθιστούσαν δυνατό να συσπειρώσουμε τις μάζες γύρω μας. Αυτό ήταν ένα αριστεριστικό λάθος, και ήταν υπαίτιο για το γεγονός ότι το γαλλικό κόμμα, σε μια πολύ ευνοϊκή κατάσταση, δεν αύξησε πολύ σημαντικά την επιρροή του στις μάζες ή δεν απέκτησε τις επιτυχίες που θα μπορούσε να έχει.

Ένα άλλο λάθος που έγινε από το γαλλικό κόμμα είναι αυτό της επίμονης μηχανιστικής ταύτισης του φασισμού με την αστική τάξη και της αστικής τάξης με τη σοσιαλδημοκρατία. Αυτά τα λάθη γεννούν λανθασμένες τακτικές θέσεις. Το ζήτημα – λέει ο σύντροφος Ριένζι – είναι γενικής σημασίας, και είναι απαραίτητο να τροποποιηθούν ορισμένες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται από τα κόμματά μας. Δεν αποδέ-

χομαι το σημείο των πολιτικών θέσεων το οποίο αρνείται πως η σοσιαλδημοκρατία είναι η δεξιά πτέρυγα του κινήματος της εργατικής τάξης, και αντί αυτού την θεωρεί ως αριστερή πτέρυγα της αστικής τάξης. Αν ήταν έτσι τα πράγματα, η τακτική του ενιαίου μετώπου θα ήταν παράλογη, γιατί θα αποτελούσε μια τακτική συμμαχίας με μια εχθρική τάξη. Με έναν τέτοιου είδους ισχυρισμό, δικαιολογεί κανείς πράγματι την κριτική που γίνεται στην τακτική του ενιαίου μετώπου από την άκρα αριστερά. Είναι αλήθεια πως η σοσιαλδημοκρατική ιδεολογία είναι μια αντανάκλαση της επιρροής της αστικής τάξης πάνω στο κίνημα της εργατικής τάξης. Είναι αλήθεια πως αυτή η επιρροή, που δρα πολύ έντονα στους ηγέτες, επίσης επηρεάζει πλατιά στρώματα των μαζών. Αλλά αυτό δεν αναιρεί τον ταξικό χαρακτήρα ή την κοινωνική δομή του εργατικού κινήματος, ακόμα και όταν ακολουθεί τη σοσιαλδημοκρατία. Αυτό είναι αλήθεια ειδικά όταν η σοσιαλδημοκρατία συνιστά μια ιστορική φάση ως ένα επόμενο βήμα για ολόκληρη την εργατική τάξη, όπως στην περίπτωση του αγγλικού «Εργατικού Κόμματος»· αν δεν ήταν έτσι τα πράγματα, η σύνδεση των κομμουνιστών με το ΕΚ θα ήταν ένας παραλογισμός. Γι' αυτό προτείνω πως αυτό το σημείο των θέσεων θα πρέπει να αναδιατυπωθεί, ούτως ώστε να αποφύγουμε η βάση του κόμματος να μπορεί να ερμηνεύσει την τακτική του ενιαίου μετώπου του ΚΚ με τη μάζα των σοσιαλδημοκρατών εργατών σαν μια τακτική ενιαίου μετώπου με την αριστερή πτέρυγα της αστικής τάξης.<sup>5</sup>

Συνεχίζοντας και μιλώντας για την κατάσταση στη Γερμανία και την εργατοαγροτική κυβέρνηση, ο σύντροφος Ριένζι παρατηρεί ότι η κριτική για τα γεγονότα της Σαξονίας δεν απευθύνθηκε στη συμμετοχή των κομμουνιστών σε μια κυβέρνηση με τη σοσιαλδημοκρατική αριστερά (μια συμμετοχή που εγκρίθηκε από την Κομμουνιστική Διεθνή), αλλά στο γεγονός ότι αυτή δεν συνοδεύτηκε από την αρμόζουσα πολιτική ή στρατιωτική προετοιμασία στη βάση, ή από κάποια σοβαρή κινητοποίηση για επαναστατική πάλη.<sup>6</sup> Θεωρεί ότι η συμμετοχή σε μια εξωτερικά κοινοβουλευτική μορφή κυβέρνησης είναι πιθανό επεισόδιο – ένα μεταβατικό και πολύ σύντομο, αλλά ένα πιθανό επεισόδιο – του εμφύλιου πολέμου στο πλαίσιο του οποίου εντάσσεται η τακτική και η εξέλιξη της εργατοαγροτικής κυβέρνησης. Σε σύνδεση μ' αυτό, παρατηρεί ότι αν η εργατοαγροτική κυβέρνηση είχε πραγματοποιηθεί στη Βουλγα-

ρία για να εμποδίσει τον Τσανκόφ να έρθει στην εξουσία, θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί στο κοινοβουλευτικό πεδίο.<sup>7</sup>

Γενικά, ο ομιλητής θεωρεί πως οι λόγοι για την αποτυχία της γερμανικής επανάστασης του 1923 δεν μπορούν να αποδοθούν μόνο σε ένα λάθος που έγινε στην εφαρμογή του ενιαίου μετώπου και στην τακτική της εργατικής κυβέρνησης. Οι λόγοι ήταν πολύ βαθύτεροι και πιο σύνθετοι, και δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι μέρος της ευθύνης ανήκει και στην κεντρική ηγεσία της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Αυτοί οι λόγοι δεν αναλύθηκαν στο Πέμπτο Παγκόσμιο Συνέδριο, για λόγους τους οποίους δεν συμερίζομαι. Προβλήθηκε ο ισχυρισμός ότι δεν ήταν δυνατόν να γίνει πλήρως αυτή η ανάλυση στο Πέμπτο Συνέδριο, γιατί η πρωτεύουσα ανάγκη ήταν η αποφυγή της εξάπλωσης της απογοήτευσης στις μάζες. Αυτές οι ανησυχίες χωρίς αμφιβολία έχουν κάποια αξία, αλλά εκτός από αυτές πρέπει κανείς να έχει και την ανησυχία να ξεκαθαρίσει στις ίδιες τις μάζες ποιά είναι η τακτική του κόμματος του προλεταριάτου. Αυτή η τελευταία ανησυχία δεν πρέπει να σπρωχτεί στο παρασκήνιο από προβλήματα εσωτερικής φύσης.

Όσο για τη Ρωσία και τις συζητήσεις που έγιναν μέσα στο Ρώσικο κόμμα, ο ομιλητής δικαιολογεί την έκφραση που χρησιμοποιήθηκε στο γράμμα του ΚΚΡ προς τα δυτικά κόμματα με την αγωνία να αποφύγουμε να συμβεί μ' αυτήν την τελευταία συζήτηση το ίδιο πράγμα που συνέβη με την πρώτη και τη δεύτερη συζήτηση του Τρότσκι, δηλαδή μια μηχανιστική μεταφορά της διαμάχης μέσα στα δυτικά κόμματα.<sup>8</sup> Τα προβλήματα σοσιαλιστικής οικοδόμησης στη Ρωσία είναι προβλήματα που πρέπει να ενδιαφέρουν πολύ ολόκληρο το προλεταριάτο. Αυτό, εξάλλου, δηλώθηκε ξεκάθαρα από τον Στάλιν στην ομιλία του στο Συνέδριο του Ρώσικου κόμματος. Τα προβλήματα στη Ρωσία πρέπει όλοι οι εργάτες να τα αισθάνονται σαν δικά τους προβλήματα.

Ο ομιλητής θεωρεί ότι η έκφραση 'Κρατικός Καπιταλισμός' που χρησιμοποιείται για τη σημερινή κατάσταση της Ρωσίας είναι διφορούμενος. Ο σοσιαλιστικός χαρακτήρας του παρόντος Ρώσικου οικονομικού συστήματος συνίσταται στο γεγονός ότι επιτρέπει στη Ρώσικη επανάσταση να διασφαλίσει πως δημιουργούνται συνθήκες, με τις οποίες θα είναι δυνατό γι' αυτήν να επεκταθεί σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Είναι βέβαιο πως υπάρχει η δυνατότητα να δοθούν στη δικτα-



τορία του προλεταριάτου οργανικά θεμέλια, τέτοια ώστε να της επιτρέπουν να αντιστέκεται μέχρι να ξεσπάσει η επανάσταση σε άλλες χώρες. Οι εργάτες πρέπει να ξέρουν πως οι παραχωρήσεις που η Ρωσία αναγκάζεται να κάνει την παρούσα ιστορική περίοδο εξυπηρετούν στη σύνδεση της Ρώσικης επανάστασης με τις επαναστάσεις των άλλων χωρών. Γι' αυτή την περίοδο αναμονής χρειάζονται πόροι, και αυτοί δημιουργούνται μέσω μιας μορφής πρωταρχικής συσσώρευσης που καθίσταται δυνατή από το Κρατικό μονοπώλιο του εξωτερικού εμπορίου.

Σε σχέση με την κατάσταση της Διεθνούς γενικά, ο ομιλητής δηλώνει πως η παρουσίαση που έγινε από τον Μπορντίγκα πάνω σ' αυτό το πρόβλημα είναι απόλυτα επιφανειακή και τετριμμένη. Είναι απαραίτητο να βλέπουμε τα πράγματα από μια πολύ πιο ευρεία οπτική, έχοντας κατά νου τα χαρακτηριστικά της παρούσας ιστορικής περιόδου, μιας μερικής αποκατάστασης της καπιταλιστικής τάξης. Είναι επίσης απαραίτητο να εξετάσουμε την κατάσταση της επανάστασης από μια παγκόσμια οπτική, και να αναγνωρίσουμε πως – αν κανείς λάβει υπόψη την πρόοδο που έχει κάνει (κίνημα των λαών της Ανατολής) και των θέσεων που έχει διατηρήσει (Σοβιετική Ρωσία) μέσα από τη δουλειά της Διεθνούς – τότε το ισοζύγιο της ίδιας της Διεθνούς είναι αναμφισβήτητα θετικό. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η οικοδόμηση κομμάτων παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες και επηρεάζεται από τις συνθήκες στις οποίες βρίσκονται οι εργατικές μάζες. Το ουσιαστικό πρόβλημα είναι αυτό της δημιουργίας ενός ηγετικού κέντρου, και του να καταστούν τα κόμματα ικανά και σε περιφερειακό επίπεδο να εκπληρώνουν σωστά όλα τα καθήκοντα που αντιστοιχούν στην πολιτική οργάνωση της προλεταριακής πρωτοπορίας. Δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι αυτό το πρόβλημα έχει κάπως παραμεληθεί από τη Διεθνή όσον αφορά ορισμένα κόμματα.

Στο κόμμα μας, έχει ξεκινήσει μια διαδικασία πολιτικής εξέλιξης. Αυτή πρέπει να βαθύνει και να ολοκληρωθεί. Εδώ έχει τεθεί το πρόβλημα της φράξιας. Η ύπαρξη της φράξιας μπορεί να σημάνει ότι στις κρίσιμότερες στιγμές ένα μέρος του κόμματος, απολιθωμένο στις θέσεις της άκρας αριστεράς, δεν θα είναι ικανό να κινηθεί. Αν συμβεί αυτό, ο κίνδυνος για εμάς θα είναι πολύ μεγάλος.

*Naples F.* (όχι επίσημος αντιπρόσωπος στο Συνέδριο). Δηλώνει ότι η συ-

ζήτηση που προηγήθηκε του κομματικού Συνεδρίου ήταν μια συζήτηση ύβρων και προσβολών και όχι μια ιδεολογική συζήτηση. Η άκρα αριστερά επιθυμεί να κατακτήσει τις μάζες ακριβώς μέσω της τακτικής της ακαμψίας. Κατά τη διάρκεια της περιόδου Ματεότι, το Κέντρο του κόμματος δεν ήξερε τι να κάνει, και ήταν η πίεση από την περιφέρεια που του επέβαλε τα λίγα καλά που κατάφερε. Διαμαρτύρεται γιατί στην συζήτηση που εκδόθηκε στην *L' Unità*, η σκέψη της αριστεράς διαστρεβλώθηκε από σχόλια της σύνταξης που προλόγιζαν ή επισυνάπτονταν στα άρθρα της.

*Μορέλι (Σκοτσιμάρο)*. Τα ουσιαστικά ζητήματα υπό συζήτηση ανάμεσα στην άκρα αριστερά και την ηγεσία του κόμματος είναι, χωρίς αμφιβολία, αυτά που αφορούν τη φύση του κόμματος και την τακτική που πρέπει να ακολουθηθεί όσον αφορά τις μάζες, προκειμένου να αποκτηθεί μια αποφασιστική επιρροή σ' αυτές. Ο σύντροφος Μπορντίγκα, ωστόσο, στην παρέμβασή του δεν απάντησε σε αυτά τα ζητήματα που έθεσε η ηγεσία, αλλά κριτίκαρε ισχυρισμούς και απόψεις που κανείς δεν έχει ούτε καν στα όνειρά του. Ίσως μ' αυτόν τον τρόπο θεώρησε πως θα κάνει το έργο του πιο εύκολο.

Κανείς από εμάς δεν νομίζει πως υπάρχει κάποια στατική ταύτιση ανάμεσα στο κόμμα και την εργατική τάξη, και πως κάθε εργάτης επειδή είναι εργάτης θα έπρεπε να είναι μέλος του κόμματος. Η κριτική που έγινε ενάντια σ' αυτή την άποψη επομένως δεν είναι ενάντια σε μας και ο Μπορντίγκα θα μπορούσε να μην μας κουράσει μ' αυτήν. Εμείς, έχοντας ορίσει το κόμμα σαν 'κομμάτι' της εργατικής τάξης, προσδιορίζουμε ξεκάθαρα ποιό είναι το κομμάτι για το οποίο μιλάμε, δηλαδή για την πρωτοπορία, και ποιές είναι οι ιδιότητες που αυτό το κομμάτι πρέπει να έχει. Ο σύντροφος Μπορντίγκα, από την άλλη, περιορίζει τον εαυτό του ορίζοντας το κόμμα ως την 'ένωση εκείνων' που αποδέχονται ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα. Αυτός είναι ένας μη Μαρξιστικός ορισμός, γιατί υποτιμά ολοκληρωτικά τον μαζικό χαρακτήρα του κόμματος. Ο ορισμός του Μπορντίγκα, με αυτή τη μορφή, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για οποιοδήποτε κόμμα.

Ούτε είναι αλήθεια πως λέμε ότι το κόμμα πρέπει σε 'κάθε περίπτωση' να είναι ένα μαζικό κόμμα. Ωστόσο, λέμε ότι σε κάθε περίπτωση

πρέπει να 'σκοπεύει' να είναι. Τα δύο αυτά πράγματα είναι πολύ διαφορετικά, και ο Μπορντίγκα πρέπει να κάνει την πολεμική του ενάντια στη δεύτερη άποψη και όχι ενάντια στην πρώτη που την αποδίδει σε εμάς για πολεμική ευκολία.

Άλλο ένα σημείο διαφωνίας αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι εσωτερικές διαμάχες και συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών ομάδων της αστικής τάξης πρέπει να αξιολογηθούν και να χρησιμοποιηθούν από το κόμμα του προλεταριάτου. Αυτή η τακτική δεν υπάρχει και δεν έχει εφαρμοστεί ποτέ στο κόμμα μας. Το σίγουρο είναι ότι δεν αποδεχόμαστε την διατύπωση του Μπορντίγκα, σύμφωνα με την οποία είναι αδιάφορο ζήτημα αν είναι στην εξουσία ο Μουσολίνι ή ο Αμέντολα.<sup>9</sup>

Παρομοίως, σε σχέση με το ενιαίο μέτωπο και τις 'νέες τακτικές' της Κομμουνιστικής Διεθνούς, κανείς ποτέ δεν υποστήριξε πως τα κομμουνιστικά κόμματα πρέπει να ακολουθούν μια τακτική συμμαχίας με τα αριστερά αστικά κόμματα, όπως υποστηρίζει ο Μπορντίγκα. Διαφοροποιούμε ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες της αστικής τάξης, και ρυθμίζουμε και τροποποιούμε τις τακτικές μας σύμφωνα μ' αυτές τις διαφοροποιήσεις, προκειμένου να αντλήσουμε το μέγιστο δυνατό πλεονέκτημα από τις περιστάσεις προς το συμφέρον του προλεταριάτου και της ταξικής πάλης. Σε σχέση μ' αυτό, ό,τι έγραψε ο Λένιν και η τακτική την οποία έπεισε το κόμμα να ακολουθήσει την εποχή του πραξικοπήματος του Κορνίλοφ είναι αποφασιστικής σημασίας. Είναι πάντοτε απαραίτητο να λαμβάνουμε υπόψη τον αντίκτυπο που τα συνθήματα και οι πολιτικές θέσεις του κόμματος έχουν ανάμεσα στις μάζες. Για παράδειγμα, όταν κάναμε την πρόταση για ένα Αντικοινοβούλιο, νιώσαμε άμεσα πως οι εργάτες κατάλαβαν πως αυτό ήταν ένα επαναστατικό σύνθημα. Στην πραγματικότητα, το σύνθημα χρησίμευσε στο να καταφέρουμε τις μάζες να κάνουν ένα βήμα μπροστά, αποσπώντας τους από το Αβεντίνο στο οποίο είχαν αρχικά πιστέψει.

Από όλα τα σημεία που είναι υπό συζήτηση ανάμεσα στην ηγεσία του κόμματος και την άκρα αριστερά, είναι σαφές ότι υπάρχει μια θεμελιώδης διαφωνία. Εμπλέκονται δύο ιδεολογίες, οι οποίες τείνουν να απομακρύνονται. Είναι αδύνατο να ενοποιήσουμε το κόμμα και να του δώσουμε εσωτερική συνοχή, όσο συνυπάρχουν μέσα σ' αυτό δύο ιδεολογίες. Το κόμμα πρέπει να ενοποιηθεί στη βάση μιας μόνο ιδεολογίας,

αυτής του Λενινισμού. Θα έπρεπε τότε να προχωρήσουμε στην διαγραφή αυτών των συντρόφων που δεν συμμερίζονται αυτή την ιδεολογία; Δεν το πιστεύουμε αυτό, γιατί ακόμα ελπίζουμε ότι θα πειστούν και θα προσχωρήσουν στη δική μας πλευρά.

Τα όσα είπε ο σύντροφος Ριένζι γύρω από τον χαρακτήρα της σοσιαλδημοκρατίας και της εργατοαγροτικής κυβέρνησης συνθέτουν την προσωπική του άποψη, αλλά δεν είναι καθόλου η άποψη της πλειοψηφίας της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος. Ο σύντροφος Ριένζι βασικά επανέλαβε αυτά τα οποία διατυπώθηκαν από τον Γκρατσιαντέι στο Τέταρτο Παγκόσμιο Συνέδριο σχετικά με την εργατική κυβέρνηση και τη δυνατότητα πραγματοποίησής της στο κοινοβουλευτικό πεδίο. Θεωρώ ότι η θέση του Ριένζι είναι λανθασμένη. Έχει, επιπλέον, καταδικαστεί από τα ίδια τα συνέδρια της Διεθνούς. Η εργατοαγροτική κυβέρνηση στη Βουλγαρία, αν είχε συσταθεί, θα ήταν μια κυβέρνηση δημιουργημένη για να διεξάγει τον εμφύλιο πόλεμο και όχι μια κυβέρνηση κοινοβουλευτικής συμμαχίας.

*Μιλάνο.* Αυτό το Τρίτο Συνέδριο πρέπει να δημιουργήσει μια νέα κατάσταση για το κόμμα. Αφενός, πρέπει να θέσει ένα τέλος στον φραξιονισμό και να σηματοδοτήσει το θάνατο των φραξιών· και αφετέρου, πρέπει να αποτελέσει ένα βήμα μπροστά στην κατεύθυνση της κατάκτησης μεγαλύτερης πολιτικής ικανότητας από το κόμμα. Η άκρα αριστερά με τις δράσεις της και τις θέσεις που παίρνει, τείνει να δημιουργήσει εμπόδια στην επίτευξη αυτών των δύο στόχων. Πρέπει επίσης να υπάρξει κάποια πειθάρχηση της άκρας αριστεράς.

Σε σχέση με την τακτική που ακολούθησε το κόμμα μετά την δολοφονία του Ματεότι, το γεγονός ότι ήταν σωστή φαίνεται από τα πραγματικά αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν μέσα στις μάζες. Η επιρροή μας αυξήθηκε και συνεχίζει να αυξάνεται. Μπορούμε να δουλέψουμε καλά μέσα στις μάζες για να την επεκτείνουμε. Αυτό σημαίνει πως η τακτική ήταν σωστή.

Σε σχέση με την ιδεολογία και τη φύση του κόμματος, οι θέσεις της Κεντρικής Επιτροπής θέτουν αυτά τα ζητήματα με ακρίβεια, ενώ οι ισχυρισμοί της άκρας αριστεράς είναι τέτοιοι που αν η τακτική του κόμματος διορθωνόταν με βάση αυτούς, η οργάνωσή μας σίγουρα θα ζη-

μιωνόταν και θα βλέπαμε την εξέλιξη της επιρροής της ανάμεσα στις μάζες να μειώνεται.

*Καλαβρία.* Δηλώνει πως αφού ειπώθηκε ότι οι σύντροφοι της άκρας αριστεράς έχουν λανθασμένη ιδεολογία και διατηρούν θέσεις των οποίων η εφαρμογή θα ζημίωνε το κόμμα, δεν θα έπρεπε να απαιτεί κανείς πλέον την είσοδο τους στην Κεντρική Επιτροπή, στην πραγματικότητα θα έπρεπε κανείς να θέλει να παραμείνουν έξω από αυτήν.

Κατά τη διάρκεια της κρίσης Ματεότι, οι αγρότες του Νότου ήταν μαζί μας και το Κέντρο του Κόμματος, μη αντιλαμβανόμενο την κατάσταση, ήταν ανίκανο από την πλευρά του να επωφεληθεί απ' αυτό το γεγονός με οποιονδήποτε τρόπο.

*Γκράμσι.* Η συζήτηση που συνεχίζεται ανάμεσα στην Κεντρική Επιτροπή και την άκρα αριστερά του κόμματος δεν είναι μια καθαρά ακαδημαϊκή συζήτηση. Η άκρα αριστερά, για παράδειγμα, δίνει έναν ορισμό του κόμματος που την οδηγεί στο να κάνει λάθη τακτικής. Αυτό συνέβη όταν καθοδηγούσε το κόμμα. Το ίδιο μπορεί να ειπωθεί σε σχέση με την ανάλυσή της για τα κινήματα και τα κόμματα της αστικής τάξης. Για τον φασισμό για παράδειγμα. Όταν ο φασισμός εμφανίστηκε και αναπτύχθηκε στην Ιταλία, πώς έπρεπε να τον δούμε; Ήταν μόνο ένα όργανο μάχης της αστικής τάξης, ή ήταν παράλληλα κι ένα κοινωνικό κίνημα; Η άκρα αριστερά που τότε καθοδηγούσε το κόμμα έλαβε υπόψη της μόνο την πρώτη πλευρά· και η συνέπεια αυτού του σφάλματος ήταν ότι δεν καταφέραμε να ανακόψουμε την άνοδο του φασισμού, όπως θα ήταν ίσως δυνατόν. Καμία πολιτική δράση δεν έλαβε χώρα για να αποτρέψουμε τον φασισμό να έρθει στην εξουσία. Η ηγεσία εκείνης της εποχής έκανε το λάθος να σκεφτεί ότι η κατάσταση του '21 - '22 μπορεί να συνέχιζε και να παγιωνόταν και πως ο ερχομός μιας στρατιωτικής δικτατορίας στην εξουσία δεν ήταν ούτε απαραίτητος ούτε πιθανός. Αυτή η λάθος εκτίμηση ήταν συνέπεια ενός λάθος συστήματος πολιτικής ανάλυσης, δηλαδή του συστήματος το οποίο ο Μπορντιόγκα αντιπαραθέτει σήμερα σ' αυτό που υποστηρίζεται από την Κεντρική Επιτροπή, το οποίο είναι το Λενινιστικό σύστημα.

Η κατάσταση στην Ιταλία χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι η αστική τάξη είναι οργανικά πιο αδύναμη από ό,τι σε άλλες χώρες και διατηρεί τον εαυτό της στην εξουσία μόνο στο βαθμό που καταφέρνει να ελέγξει και να κυριαρχήσει στην αγροτιά. Το προλεταριάτο πρέπει να παλέψει για να αποσπάσει τους αγρότες από την επιρροή της αστικής τάξης και να τους τοποθετήσει κάτω από τη δική του πολιτική καθοδήγηση. Αυτό είναι το βασικό σημείο των πολιτικών προβλημάτων που πρέπει να επιλύσει το κόμμα στο άμεσο μέλλον.

Είναι σίγουρο ότι είναι επίσης απαραίτητο να εξετάσουμε προσεκτικά τις διαφορετικές διαστρωματώσεις της αστικής τάξης. Στην πραγματικότητα, είναι απαραίτητο να εξετάσουμε τις διαστρωματώσεις του ίδιου του φασισμού· κι αυτό γιατί, με δεδομένο το ολοκληρωτικό σύστημα που ο φασισμός τείνει να εγκαθιδρύσει, θα είναι μέσα στον ίδιο τον φασισμό που οι διαμάχες που δεν μπορούν να εκφραστούν με άλλους τρόπους θα τείνουν να επανεμφανίζονται. Η τακτική του κόμματος στην περίοδο του Ματεότι πάντα πάσχιζε να λαμβάνει υπόψη τις διαστρωματώσεις της αστικής τάξης και η πρότασή μας για το Αντικοινοβούλιο έγινε με τον στόχο να καταφέρουμε να έρθουμε σε επαφή με καθυστερημένες μάζες που, μέχρι τότε, παρέμεναν κάτω από τον έλεγχο στρωμάτων της αστικής ή της μικροαστικής τάξης. Είναι σίγουρο ότι υπάρχουν μάζες αγροτών στο Νότο που μόνο όταν κάναμε την πρόταση για ένα Αντικοινοβούλιο έμαθαν για την ύπαρξη Κομμουνιστικού Κόμματος.

Σε σχέση με το ζήτημα των πυρήνων, ο σύντροφος Μπορντίγκα μπερδεύει τον συντεχνιακό ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών εργατών με την πολιτική διαίρεση της εργατικής τάξης. Σήμερα, είναι ουσιώδες να μαχόμαστε την πολιτική διαίρεση της εργατικής τάξης και η πολιτική διαίρεση είναι αυτό που οι φασίστες επιζητούν να συντηρήσουν μέσα στο προλεταριάτο· ενώ η πάλη ενάντια στο συντεχνιακό ανταγωνισμό, ακόμα και αν πρέπει να διεξαχθεί, δεν είναι ουσιώδες πρόβλημα.

Σίγουρα δεν είναι αλήθεια, όπως ισχυρίζεται ο Μπορντίγκα, ότι το ζήτημα της οργάνωσης του κόμματος τίθεται με ουσιωδώς διαφορετικούς όρους για εμάς σε σύγκριση με το Ρώσικο κόμμα, το οποίο ήταν οργανωμένο στη βάση της παραγωγής. Ο Μπορντίγκα ισχυρίζεται ότι ο

Τσαρισμός ήταν ένα αντιδραστικό μόρφωμα και όχι μια καπιταλιστική δύναμη. Αυτό δεν είναι αλήθεια. Αρκεί να ξέρει κανείς την ιστορία της επανάστασης του 1905 και τον τρόπο με τον οποίο αναπτύχθηκε ο καπιταλισμός στη Ρωσία πριν και κατά τη διάρκεια του Πολέμου, για να είναι σε θέση να διαψεύσει τη δήλωση του Μπορντίγκα.

Το πρόβλημα που τίθεται σ' εμάς σήμερα και το οποίο είναι βασικά τα ίδιο μ' αυτό που είχε τεθεί στο ρώσικο κόμμα την εποχή της αντίδρασης, είναι αυτό της πολιτικής ομογενοποίησης και ενοποίησης της εργατικής τάξης. Για να λύσουμε αυτό το πρόβλημα, το κόμμα πρέπει να είναι οργανωμένο στη βάση των εργοστασιακών πυρήνων. Η λύση που υποστηρίζεται από την άκρα αριστερά του να κάνουμε τους πυρήνες απλώς εργαζόμενα σώματα του κόμματος είναι απολύτως ανεπαρκής. Σήμερα, υπάρχουν στο κόμμα δύο εργαζόμενα σώματα – η συνδικαλιστική επιτροπή και η κοινοβουλευτική ομάδα – και είναι ακριβώς τα δύο πιο αδύναμα σημεία του κόμματος. Δεν μπορεί να υπάρχει κανένα εργαζόμενο σώμα το οποίο δεν είναι ταυτόχρονα πολιτικό σώμα. Αν εφαρμόζαμε τη λύση που προτείνεται από την άκρα αριστερά στο ζήτημα των πυρήνων, το μόνο αποτέλεσμα θα ήταν πως είτε οι πυρήνες δεν θα δούλευαν πλέον πολιτικά, όπως πρέπει ωστόσο να κάνουν, είτε θα γινόντουσαν το όχημα για μια παρέκκλιση του κόμματος.

Έπειτα, είναι αναληθές ότι το ζήτημα των πυρήνων, όπως λέει ο Μπορντίγκα, δεν είναι ζήτημα αρχής. Στο οργανωτικό πεδίο, είναι ζήτημα αρχής. Το κόμμα μας είναι ταξικό κόμμα, η πολιτική οργάνωση της πρωτοπορίας του προλεταριάτου. Το καθήκον της πρωτοπορίας του προλεταριάτου είναι να οδηγήσει ολόκληρη την εργατική τάξη στην οικοδόμηση του σοσιαλισμού. Αλλά προκειμένου να εκτελέσει αυτό το καθήκον, είναι ακριβώς απαραίτητο για την πρωτοπορία του προλεταριάτου να είναι οργανωμένη στη βάση της παραγωγής.

Όσον αφορά την τακτική, ο σύντροφος Μπορντίγκα, όταν υποχρεώνεται να δώσει μια στέρεη μορφή στην κριτική του, περιορίζεται στο να πει πως υπάρχουν 'κίνδυνοι' στην εφαρμογή της Λενινιστικής τακτικής. Αλλά το ίδιο σοβαροί κίνδυνοι υπάρχουν σαν αποτέλεσμα της εφαρμογής της τακτικής που ο ίδιος προτείνει. Είναι αλήθεια ότι πρέπει κανείς να κοιτάξει τις συνέπειες που έχουν οι τακτικές του κόμματος στις μάζες της εργατικής τάξης και είναι επίσης αλήθεια ότι οι τακτικές

που παρακινούν τις μάζες στην παθητικότητα πρέπει να καταδικάζονται. Αλλά ακριβώς αυτό συνέβη το 1921-22, σαν αποτέλεσμα της στάσης της ηγεσίας του κόμματος στο ζήτημα των *Arditi del' Popolo*.<sup>10</sup> Αυτή η τακτική, ακόμα κι αν από τη μια ανταποκρινόταν στην ανάγκη να αποτρέψουμε τα μέλη του κόμματος από το να ελέγχονται από μια ηγεσία που δεν ήταν η ηγεσία του κόμματος, από την άλλη εξυπηρετούσε στην αποδυνάμωση ενός μαζικού κινήματος που είχε ξεκινήσει από τα κάτω και το οποίο θα μπορούσαμε ειδάλλως να το αξιοποιήσουμε πολιτικά.

Είναι παράλογο να ισχυρίζεται κανείς ότι δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα σε μια δημοκρατική κατάσταση και μια αντιδραστική κατάσταση, και στην πραγματικότητα ότι σε μια δημοκρατική κατάσταση το καθήκον της κατάκτησης των μαζών είναι πιο δυσχερές. Η αλήθεια είναι ότι σήμερα, σε μια αντιδραστική κατάσταση, παλεύουμε για να οργανώσουμε το κόμμα, ενώ σε μια δημοκρατική κατάσταση θα παλεύαμε για να οργανώσουμε μια εξέγερση.

*Μπορντίγκα.* Αλλά είναι απαραίτητο για τις μάζες να είναι έτοιμες να τοποθετήσουν τον εαυτό τους σ' αυτό το πεδίο.

*Γκράμσι.* Γι' αυτό, είναι απαραίτητο να καταστρέψουμε τους ενδιάμεσους σχηματισμούς, κάτι που δεν μπορεί να επιτευχθεί με την τακτική που υποστηρίζετε.

Ο Μπορντίγκα είπε ότι είναι θετικός στο να κατακτήσουμε τις μάζες στην περίοδο ακριβώς πριν από την επανάσταση. Αλλά πώς ξέρει κανείς τότε είναι αυτή η περίοδος; Εξαρτάται ακριβώς από τη δουλειά που είμαστε ικανοί να κάνουμε μέσα στις μάζες είτε ξεκινήσει αυτή η περίοδος είτε όχι. Μόνο αν δουλέψουμε κι έχουμε επιτυχίες στην κατάκτηση των μαζών θα φτάσουμε σε μια προεπαναστατική περίοδο.

Ο σύντροφος Naples διαμαρτυρήθηκε ενάντια στον τρόπο που διεξάχθηκε η καμπάνια κατά του φραξιονισμού της άκρας αριστεράς. Υποστηρίζω πως αυτή η καμπάνια είναι πλήρως δικαιολογημένη. Εγώ ήμουν αυτός που έγραψε πως το να δημιουργήσεις μια φράξια στο Κομμουνιστικό Κόμμα, στην παρούσα κατάσταση, ισοδυναμεί με το να λει-



τουργήσεις σαν προβοκάτορας (*agent provocateur*), και εξακολουθώ να στηρίζω αυτόν τον ισχυρισμό σήμερα. Αν ο φραξιονισμός είναι ανεκτός για κάποιους, πρέπει να είναι ανεκτός για όλους. Και μια από τις μεθόδους που η αστυνομία μπορεί να χρησιμοποιήσει για να καταστρέψει τα επαναστατικά κόμματα είναι ακριβώς αυτή της πρόκλησης τεχνητών αντιπολιτευτικών κινήματων που θα εμφανίζονται μέσα σε αυτά.

Ο σύντροφος Naples δήλωσε επίσης πως αν η ηγεσία έκανε κάτι καλό, αυτό ήταν εξαιτίας της πίεσης από τις τοπικές οργανώσεις. Αν υπήρχε μια τόσο δυνατή 'αριστερή' πίεση από τις τοπικές οργανώσεις, είναι πολύ περιέργο που όλη αυτή η αριστερή δύναμη στη συνέχεια εξαϊλώθηκε, σαν αποτέλεσμα μερικών σχολίων που επισυνάφθηκαν σε κάποια άρθρα στη διάρκεια της συζήτησης. Η πραγματικότητα είναι πως δεν υπήρχε κανένα μεγάλο αριστερό κίνημα στη βάση, και πως η ίδρυση της φράξιας ήταν κάτι εντελώς τεχνητό. Όσο για τον πολιτικό προσανατολισμό της βάσης του κόμματος την περίοδο του Ματεότι, ήταν μακράν του να είναι στα αριστερά. Η ηγεσία του κόμματος έπρεπε να κάνει προσπάθεια για να τραβήξει το κόμμα σε θέσεις αντιπολίτευσης τόσο απέναντι στο φασισμό όσο και απέναντι στο Αβεντίνο. Αυτό, παρεμπιπτόντως, ήταν αποτέλεσμα της κατάστασης στην οποία βρέθηκε το κόμμα το έτος 1923, κατά το οποίο δεν πραγματοποίησε καμία πολιτική δραστηριότητα. Ως εκ τούτου, ενώ απομονωνόταν από τις μάζες, την ίδια στιγμή το κόμμα υπόκειταν στην επιρροή των ιδίων των μαζών, οι οποίες με τη σειρά τους ήταν υπό την επιρροή άλλων κομμάτων.

Στην παρούσα κατάσταση του κόμματος, δεν μπορούμε να είμαστε απαισιόδοξοι. Το κόμμα μας είναι σε μια φάση ανάπτυξης που είναι πιο προωθημένη από άλλα κόμματα της Διεθνούς. Περιέχει ένα βασικό σταθερό προλεταριακό πυρήνα και χτίζει μια ομοιογενή και σταθερή κεντρική ηγεσία. Αλλά ακριβώς γι' αυτό το λόγο, είναι αναγκαίο να ζητάμε περισσότερα από το κόμμα μας απ' ό,τι ζητείται από άλλα κόμματα της Διεθνούς και η μάχη κατά του φραξιονισμού μπορεί και πρέπει να δοθεί μέσα σ' αυτό με την μέγιστη αποφασιστικότητα.

• • •

Μετά την ανακεφαλαίωση από τον Γκράμσι, οι πολιτικές θέσεις που

παρουσιάστηκαν από την Κεντρική Επιτροπή τέθηκαν σε ψηφοφορία. Η Ομάδα Εργασίας αποφάσισε να υιοθετήσει αυτό το προσχέδιο σαν βάση για την λεπτομερή συζήτηση, με τρεις ψήφους κατά (μια εκ των οποίων ήταν αυτή του συντρόφου Naples F. που δεν είναι αντιπρόσωπος στο Συνέδριο) και να απορρίψει το προσχέδιο που παρουσιάστηκε από την άκρα αριστερά.

Η Ομάδα Εργασίας στη συνέχεια προχώρησε στην αναλυτική εξέταση των ξεχωριστών τμημάτων του προσχεδίου των θέσεων που παρουσιάστηκαν από την Κεντρική Επιτροπή.

## Τμήμα 1

### Εισαγωγή, Θέσεις 1 – 3

*Μπορντίγκα.* Δηλώνει ότι αυτά τα τμήματα δεν δίνουν αρκετή σημασία στην τάση της άκρας αριστεράς η οποία είχε εμφανιστεί στο Σοσιαλιστικό Κόμμα πριν ακόμα από τον Πόλεμο, και η οποία ήταν μια αυθεντική 'Μαρξιστική Αριστερά'.

*Γκράμσι.* Αυτό το οποίο λέγεται στις θέσεις είναι αλήθεια, με την έννοια ότι δεν υπήρχε στο Σοσιαλιστικό Κόμμα μια τάση της 'Μαρξιστικής Αριστεράς' σε μόνιμη βάση.

## Τμήμα 2

### Ανάλυση της Κοινωνικής Δομής της Ιταλίας, Θέσεις 4 – 9

*Μπορντίγκα.* Σ' αυτό το τμήμα, η σημασία της βιομηχανικής τάξης είναι υποτιμημένη και η αδυναμία της Ιταλικής βιομηχανίας υπερεκτιμημένη. Επιπλέον, και στο Βορρά η γεωργία έχει μεγάλη οικονομική και κοινωνική σημασία.

*Βενετία.* Θεωρεί και αυτός ότι η ισχύς της ιταλικής βιομηχανίας υποτιμάται.

*Ριέντσι.* Θεωρεί ότι μεγαλύτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στη σημασία που είχε το κίνημα του αγροτικού προλεταριάτου στην κουλάδα του Πάδου. Το αγροτικό προλεταριάτο είναι μια δύναμη που πρέπει να εισαχθεί στη

διαδικασία οικοδόμησης του εργατικού Κράτους, και είναι μια δύναμη που έχει κυριαρχήσει σε ολόκληρες περιόδους κοινωνικής σύγκρουσης στην Ιταλία.

*Γκράμσι.* Η αδυναμία της βιομηχανίας είναι σχετική τόσο με τη δύναμη που αυτή έχει σε άλλες χώρες, όσο και με την σημασία άλλων οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων στην Ιταλία.

*Μπορντίγκα.* Στην θέση 9, θα ήταν καλύτερο να κάνουμε μια αναφορά στο φαινόμενο της μετανάστευσης. Πολλοί αγρότες μεταναστεύουν για να γίνουν εργάτες. Όταν επιστρέφουν, αποτελούν ένα δεσμό ανάμεσα στην αγροτιά και το προλεταριάτο.

### Τμήμα 3

#### Η Πολιτική της Ιταλικής Αστικής Τάξης, Θέσεις 10 – 14

*Μπορντίγκα.* Ίσως η κρίση των γενικών επιτελείων των αστικών κομμάτων υπερεκτιμάται σ' αυτό το τμήμα. Αυτή η κρίση δεν συνοδεύεται πάντοτε από μια εσωτερική αποσύνθεση των πολιτικών σχηματισμών της αστικής τάξης.

*Έρκολι.* Αυτό που μετράει είναι να τονίσουμε την αποσύνθεση της Κρατικής μηχανής, που προκαλείται από τις εσωτερικές διαμάχες της αστικής τάξης και από μια ισορροπία δυνάμεων μεταξύ διαφορετικών ομάδων σε διαμάχη, που η κάθε μια διεκδικεί τα συμφέροντά της. Αυτή η ιδέα έχει ήδη εκφραστεί στις Θέσεις της Ρώμης.

*Μπορντίγκα.* Αυτό το σημείο στις Θέσεις της Ρώμης δεν γράφτηκε από εμένα, αλλά από τον Γκράμσι.

*ΡΙέντσι.* Είναι απαραίτητο να ξεκαθαρίσουμε ότι δεν ήταν ο φασισμός που, με τον ερχομό του στην εξουσία, νίκησε την επανάσταση, αλλά αντίθετα ήταν η ήττα της επανάστασης που έδωσε τη νίκη στο φασισμό. Σε σχέση με την διάλυση του Κράτους που προκλήθηκε από την ισορροπία μεταξύ των διαφορετικών ομάδων σε διαμάχη, είναι απαραίτητο

να ορίσουμε πιο προσεκτικά την έννοια του Κράτους. Πέρα από ένα όργανο ταξικής κυριαρχίας, το Κράτος είναι επίσης μια μηχανή που εξυπηρετεί στο να διασφαλίζει την ικανοποίηση στοιχειωδών και καθολικών αναγκών. Τώρα, η ιταλική εμπειρία του 1919-20 δείχνει ότι η αστική τάξη στη δράση της αξιοποιεί το γεγονός ότι, με το Κράτος, μονοπωλεί ακόμη και την ικανοποίηση – όπως κι αν γίνεται αυτό – ορισμένων στοιχειωδών αναγκών, που μπορούν να αποκαλεστούν φυσιολογικές, της κοινωνικής ζωής. Σε μια περίοδο επαναστατικής κρίσης, είναι απαραίτητο να λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η επίθεση στο αστικό Κράτος αποδιοργανώνει επίσης συγκεκριμένες μορφές της κοινωνικής ζωής. Έτσι, η επαναστατική πάλη δεν μπορεί να περιοριστεί σε επαναλαμβανόμενες παύσεις της ίδιας της κοινωνικής ζωής, χωρίς να έχει κανείς επίγνωση ότι μια τέτοια δραστηριότητα μπορεί, αν δεν κατευθυνθεί στην κατάληψη της εξουσίας, να μεταστρέψει μεγάλα τμήματα του πληθυσμού από πιθανούς συμμάχους ή ουδέτερους σε παράγοντες επαναστατικής ύφεσης.

*Γκράμσι.* Η έννοια του Κράτους με τον ακριβή τρόπο που αναπτύχθηκε από τον Ριένζι δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Όσο για την κρίση που πέρασε το ιταλικό Κράτος κατά τη διάρκεια της περιόδου του 1920, αυτή είχε τον χαρακτήρα της πραγματικής διάσπασης ανάμεσα στα ηγετικά στοιχεία της Κρατικής μηχανής. Ο φασισμός πραγματοποιεί πολιτικές σχεδιασμένες να αποτρέψουν την επανάληψη αυτής της κατάστασης στο μέλλον. Χαρακτηρίζοντας την κατάσταση μετά τη φασιστική κατάληψη της εξουσίας, είναι απαραίτητο να λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι για δύο χρόνια το προλεταριάτο συνέχισε την πάλη ενάντια στον φασισμό με τα όπλα στο χέρι, ακόμα κι αν έχει υποχωρήσει από τις θέσεις που κατείχε τα προηγούμενα χρόνια.

#### Τμήμα 4

**Ο φασισμός και οι πολιτικές του, Θέσεις 15 – 18**

*Μπορντίγκα.* Ασχολούμενοι με τα αποτελέσματα τα οποία η κατασταλτική δράση του φασισμού τείνει να παράγει, δεν πρέπει να δώσουμε την εντύπωση ότι η κατάσταση μπορεί να έχει κάποια άμεση επίλυση εξαι-

τίας αυτού.

*Μιλάνο.* Δεν ήταν ποτέ στη λογική του κόμματος ότι η κατάσταση μπορεί να επιλυθεί άμεσα. Ωστόσο, είναι απαραίτητο να επιμείνουμε στο να αναλύσουμε τις πραγματικές συνέπειες της φασιστικής πολιτικής της καταστολής των μαζών, γιατί αυτό είναι ένα στοιχείο που εξυπηρετεί στο να αντιπαλέψουμε την απογοήτευση.

*Μπορντίγκα.* Μου φαίνεται ότι σε αυτές τις παραγράφους το λάθος γίνεται από την τοποθέτηση του προλεταριάτου, ως μιας επαναστατικής δύναμης, στο ίδιο επίπεδο και το ίδιο σημείο με τα ενδιάμεσα κοινωνικά στρώματα.

*Έρκολι.* Σ' αυτό το σημείο, δεν υπάρχει καμία υποτίμηση της λειτουργίας του προλεταριάτου στην πρόκληση ενός μετασχηματισμού της παρούσας πολιτικής κατάστασης.

*Γκράμσι.* Ο ξεχωριστός ρόλος του προλεταριάτου προκύπτει από το ίδιο το γεγονός ότι ο φασισμός, ενώ προσπαθεί να ασκήσει την ίδια πίεση στο προλεταριάτο και τους αγρότες, στην πραγματικότητα δυσκολεύεται περισσότερο να καταστείλει τους εργάτες. Ως εκ τούτου, είναι σίγουρο ότι οι αγρότες, αν πάλευαν μόνοι τους ενάντια στο φασισμό, θα έχαναν. Η νίκη τους είναι πιθανή μόνο αν παλέψουν κάτω από την ηγεσία των εργατών.

## Τμήμα 5

*Οι Κινητήριες Δυνάμεις και οι Προοπτικές της Επανάστασης, Θέσεις 19 – 22 Μπορντίγκα.* Είναι απαραίτητο να τονίσουμε τη σημασία του αγροτικού προλεταριάτου, από πολιτική και οργανωτική άποψη. Με την οργάνωση του αγροτικού προλεταριάτου πρέπει να ασχοληθεί το Συνδικαλιστικό Τμήμα, και όχι το Αγροτικό Τμήμα.

*Γκράμσι.* Είναι σίγουρο ότι από πολιτικής άποψης υπάρχει κάτι σαν μια σειρά αλληλοεξαρτώμενων κρίκων, σύμφωνα με την οποία το αγροτικό

προλεταριάτο είναι το όχημα για την επιρροή του προλεταριάτου πάνω στην αγροτιά.

Ο Έρκολι, ο Μορέλι, και ο Μάσιμο εξηγούν ότι τόσο στις θέσεις υπό συζήτηση, όσο και στην παρελθούσα πρακτική του κόμματος, το αγροτικό προλεταριάτο λήφθηκε υπόψη με σωστό τρόπο. Ήταν πάντα η Συνδικαλιστική Επιτροπή αυτή που ασχολιόταν με την οργάνωση και τα αιτήματα των μισθωτών εργατών γης.

#### **Τμήμα 6**

**Θεμελιώδη Καθήκοντα του Κομμουνιστικού Κόμματος, Θέση 23**

*Έρκολι.* Ρωτάει τον Μπορντίγκα αν αποδέχεται αυτή την διατύπωση των καθηκόντων του κόμματος.

*Μπορντίγκα.* Την αποδέχομαι.

#### **Τμήμα 7**

**Η οικοδόμηση του Κομμουνιστικού Κόμματος ως ενός 'Μπολσεβίκικου' Κόμματος, Θέση 24**

#### **Τμήμα 8**

**Η ιδεολογία του κόμματος, Θέσεις 25 – 28**

*ΡΙένζι.* Ζητάει, στη γραμμή των όσων είπε στη γενική συζήτηση, το εδάφιο στο οποίο διατυπώνεται πως η σοσιαλδημοκρατία είναι η αριστερή πτέρυγα της αστικής τάξης να αλλάξει.

*Γκράμσι.* Δηλώνει πως η τροποποίηση που ζητείται από τον Ριένζι δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Αν αυτό που υποστηρίζει ήταν αλήθεια, δεν θα μπορούσαμε, σε ορισμένες περιπτώσεις να πολεμήσουμε τη σοσιαλδημοκρατία ακόμα και με όπλα.

*Κριστόφ (Humbert-Droz, αντιπρόσωπος από την Εκτελεστική Διεθνή).* Είναι αλήθεια πως η σοσιαλδημοκρατία μερικές φορές έχει κοινωνική βάση στο προλεταριάτο, αλλά είναι η αριστερή πτέρυγα της αστικής τάξης εξαιτίας της πολιτικής λειτουργίας που εκπληρώνει.

*Μπορντίγκα.* Ο Ριένζι έχει δίκιο. Αν κάποιος ισχυρίζεται ότι η σοσιαλδημοκρατία είναι η αριστερή πτέρυγα της αστικής τάξης, πρέπει τότε να παραδεχτεί ότι η τακτική του ενιαίου μετώπου είναι μια τακτική συμμαχίας με ένα αστικό κόμμα. Ωστόσο, υπάρχει μια αντίφαση ανάμεσα σ' αυτά που ο Ριένζι λέει για την κοινωνική βάση της σοσιαλδημοκρατίας και σ' αυτά που λέει για τη φύση του κόμματος. Αν είναι αλήθεια πως μπορεί να κρίνει κανείς την φύση ενός κόμματος από την κοινωνική του βάση, τότε στην πραγματικότητα η σοσιαλδημοκρατία είναι ένα προλεταριακό επαναστατικό κόμμα.

\*\*\*

Μετά από μια σύντομη συζήτηση πάνω στην έννοια του κόμματος, η πρόταση του Ριένζι απορρίπτεται.

Τμήματα 9, 10, 11

Θέσεις 29 – 35

*Βενετία.* Ζητάει από το σύντροφο Μπορντίγκα να προσδιορίσει το σκεπτικό της άκρας αριστεράς γύρω από τον συγκεντρωτισμό στο κόμμα.

*Μπορντίγκα.* Για εμάς, ο συγκεντρωτισμός δεν είναι ένα σημείο αφετηρίας, αλλά ένα σημείο ολοκλήρωσης: με άλλα λόγια, το αποτέλεσμα ολοκλήρης της πολιτικής που το κόμμα διενεργεί. Ο ομιλητής αναγνωρίζει ότι το σύστημα της πλειοψηφίας δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό ως νόρμα. Σε δεδομένες συνθήκες, η ηγεσία του κόμματος μπορεί να καθοδηγήσει το κόμμα ακόμα και ενάντια στη θέληση της πλειοψηφίας. Ως εκ τούτου, θα ήταν καλύτερο να αντικαταστήσουμε τη φόρμουλα του 'δημοκρατικού συγκεντρωτισμού' με αυτήν του 'οργανικού συγκεντρωτισμού'. Η ουσιαστική συνθήκη για την εφαρμογή του συγκεντρωτισμού είναι ότι πρέπει να υπάρχει ομοιογένεια οργανωτικών κριτηρίων για όλο το κόμμα. Αυτό δεν συμβαίνει στο κόμμα μας, την τελευταία περίοδο της ζωής του.

*Μορέλι.* Είναι ξεκάθαρο το τι σημαίνουν τα λόγια του Μπορντίγκα. Γι' αυτόν, ο συγκεντρωτισμός υπάρχει μόνο όταν το κόμμα ακολουθεί την

πολιτική γραμμή που ο ίδιος εγκρίνει. Ο ομιλητής εξηγεί ποια είναι τα όρια του συγκεντρωτισμού και της δημοκρατίας στο κόμμα.

## **Τμήμα 12**

**Στρατηγική και Τακτικές του Κόμματος, Θέσεις 36 – 44**

*Βενετία.* Ζητάει το σύνθημα και η τακτική της εργατοαγροτικής κυβέρνησης να εξηγηθούν καλύτερα.





## ΕΠΙΜΕΤΡΟ

### Πώς να διαβάσουμε τον Αντόνιο Γκράμσι;\*

*του Θανάση Καμπαγιάννη*

Το έργο και η σκέψη του Αντόνιο Γκράμσι κάνουν ξανά την εμφάνισή τους. Οι συνθήκες της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης και της κατάστασης εκτάκτου ανάγκης στην οποία βρίσκεται η ελληνική κοινωνία με την εφαρμογή του Μνημονίου ΕΕ-ΔΝΤ-ΕΚΤ ξαναφέρνουν στο προσκήνιο τα μεγάλα ερωτήματα: πώς είναι εφικτός ο ριζικός μετασχηματισμός μίας κοινωνίας σε κρίση, πώς μπορεί η εργατική τάξη να οικοδομήσει την δική της εναλλακτική λύση ως ηγέτιδα τάξη του αντικαπιταλιστικού μετώπου, ποιός ο ρόλος της Αριστεράς. Η επανέκδοση του συνόλου σχεδόν του γκραμισιανού έργου που ήταν διαθέσιμο στα ελληνικά από το 2005 και μετά δείχνει πως υπάρχει πλέον τόσο το ενδιαφέρον όσο και η δυνατότητα για ένα νέο κύμα ανάγνωσης και εξοικείωσης με τη σκέψη του σημαντικού αυτού επαναστάτη μαρξιστή.

\* Το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Σοσιαλισμός Από τα Κάτω, τεύχος Νοέμβρη-Δεκέμβρη 2010, νο 83.

Όμως, τα προβλήματα ενός τέτοιου μαζικού διαβήματος προκύπτουν από την πρώτη κιόλας στιγμή. Ενώ η προσέγγιση του Λένιν συνεπάγεται την ανάγνωση έργων τόσο κλασικών και αυτονόητων όσο το *Κράτος και Επανάσταση* και ο *Ιμπεριαλισμός*, ενώ η γνωριμία με τη Ρόζα Λούξεμπουργκ ξεκινά με το *Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση* και του Τρότσκι με την *Προδομένη* ή τη *Διαρκή*, τα πράγματα δεν είναι το ίδιο αυτόνομα στην περίπτωση του Γκράμσι. Τι έχουμε να προτείνουμε στους νέους αγωνιστές του αντικαπιταλιστικού κινήματος ή σε παλιότερους που δεν εντρύφησαν ποτέ στο Γκράμσι ως αφετηρία μελέτης και γνωριμίας του; Αυτό το άρθρο θα επιχειρήσει να δώσει μια απάντηση στο ερώτημα αυτό, αφού πρώτα εξηγήσει τις αιτίες των δυσκολιών που εμπεριέχει η περίπτωση Γκράμσι.

## Λάθος ερώτημα;

Η συνηθέστερη απάντηση στο παραπάνω ερώτημα είναι αυτή που δόθηκε στον προηγούμενο γύρο ανάγνωσης και γνωριμίας με τη σκέψη του Γκράμσι: το ίδιο το ερώτημα είναι, κατά την άποψη αυτή, λανθασμένο γιατί θέτει τον Γκράμσι σε μια συνάφεια στην οποία ποτέ δεν ανήκε. Ο Γκράμσι δεν ανήκει στον κύκλο των επαναστατών μαρξιστών που προαναφέρθηκαν, γι' αυτό και δεν μπορεί να προσεγγιστεί με τον ίδιο τρόπο. Σε αντίθεση με τον Λένιν και τον Τρότσκι, ο Γκράμσι ανοίγει, υποτίθεται, έναν καινούργιο κύκλο μαρξιστών που υπερβαίνει τα πολιτικά και στρατηγικά όρια της Τρίτης Διεθνούς (είτε της λενινιστικής είτε της σταλινικής). Έτσι, ο Γκράμσι χρησιμοποιήθηκε και προβλήθηκε τις δεκαετίες του 1970 και 1980 ως ο θεωρητικός της ευρωκομμουνιστικής στρατηγικής, μιας στρατηγικής που απορρίπτει την κατά Λένιν «συντριβή του κρατικού μηχανισμού» και προκρίνει μιας στρατηγική ηγεμονίας που περνάει μέσα από την ανάληψη της κυβερνητικής εξουσίας στα πλαίσια του καπιταλισμού, ως σταθμού στη διαδικασία του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού.

Σε ένα από τα πιο σημαντικά και με επιρροή έργα για τη θεωρία του Γκράμσι για το κράτος, η Κριστίν-Μπυσί Γκλυκσμάν, μέλος του Γαλλικού ΚΚ, αποδίδει στον Γκράμσι το ερώτημα: «*πώς μπορούμε, όταν δια-*

θέτουμε ένα μέρος της εξουσίας (την κυβέρνηση), να κατακτήσουμε όλη την εξουσία, το κράτος στην ολότητά του;».<sup>1</sup> Το γεγονός ότι το ερώτημα αυτό δεν τίθεται ποτέ στο έργο του Γκράμσι, αλλά μάλλον απαντάει στα στρατηγικά διλήμματα του κυβερνητισμού του Γαλλικού ΚΚ στη συγκυρία της δεκαετίας του '70 δεν σήμαινε και πολλά: η προηγούμενη ανάγνωση του Γκράμσι σημαδεύτηκε από τον ευρωκομμουνισμό, σε σημείο που ακόμα και αυτή η επαναστατική Αριστερά τον θεώρησε (ρητά ή υπόρρητα) ένα χαράκωμα κατελιημένο από τις δυνάμεις του αντιπάλου. Κι όμως το ξεδίπλωμα της ευρωκομμουνιστικής στρατηγικής σήμανε την εγκατάλειψη της σκέψης του Γκράμσι που σωστά θεωρήθηκε ότι την αντιβαίνει.

Έτσι, λέει ο Νίκος Πουλαντζάς το 1977: «Στο βάθος πιστεύω ότι σήμερα δεν μπορούμε να επαναλάβουμε την επανάσταση του Οκτώβρη με οποιαδήποτε μορφή. Το υπόβαθρο της επανάστασης του Οκτώβρη δεν είναι μόνο η αντίθεση που εντόπισε ο Γκράμσι ανάμεσα στον πόλεμο κινήσεων και τον πόλεμο θέσεων. Πιστεύω ότι και ο ίδιος ο Γκράμσι παραμένει στο βάθος μέσα στο πλαίσιο και το πρότυπο της επανάστασης του Οκτώβρη... Τι σημαίνει για τον Γκράμσι πόλεμος θέσεων: Ο πόλεμος θέσεων είναι η περικύκλωση του οχυρού Κράτος από το εξωτερικό του, από τις δομές της λαϊκής εξουσίας. Αλλά στο βάθος είναι η ίδια πάντα ιστορία, πρόκειται για το οχυρό, κατάλαβες; Ή θα επιτεθούμε μονομαχίας - πόλεμος κινήσεων - ή θα το πολιορκήσουμε - πόλεμος θέσεων. Αλλά επιτέλους, δεν υπάρχει στον Γκράμσι η αντίληψη ότι μια πραγματική επαναστατική ρήξη μπορεί, σε συνδυασμό με μια εσωτερική πάλη, να τοποθετείται σ' αυτό ή το άλλο σημείο του ίδιου του κρατικού μηχανισμού».<sup>2</sup> Η παραδοχή αυτή, ωστόσο, όσο εντυπωσιακή και αν είναι, δεν αλλάζει τον τρόπο με τον οποίο γενικότερα προσλήφθηκε τη δεκαετία του '70 και του '80 το γκραμισιανό έργο.

## Μια διαδρομή μετ' εμποδίων

Στην πραγματικότητα, για να φτάσει στον δέκτη του, το έργο του Γκράμσι έχει να ξεπεράσει ένα διάδρομο πολλαπλών εμποδίων που μπορούμε να τα κωδικοποιήσουμε σε τρία σημεία: στο πώς γράφτηκε,

στο πώς διαβάστηκε και στο πώς εκδόθηκε. Λίγα πράγματα για το κα-  
θένα.

**Πώς γράφτηκε:** τα γραπτά του Γκράμσι χωρίζονται σε δύο μεγάλες  
κατηγορίες. Α) Σε αυτά που γράφτηκαν πριν τη φυλάκισή του το 1926,  
κατά κύριο λόγο στις εφημερίδες και τα περιοδικά του Σοσιαλιστικού  
και Κομμουνιστικού Κόμματος, και αποτελούν ένα ογκώδες σώμα (κατ'  
εκτίμηση του ίδιου θα μπορούσαν να πιάνουν 15 ή 20 τόμους από 400  
σελίδες ο καθένας!). Β) Σε αυτά που γράφτηκαν μετά τη φυλάκισή του  
(γνωστά και ως Τετράδια της Φυλακής, 29 τον αριθμό) από το 1929  
(όταν του δόθηκε η δυνατότητα να γράφει) μέχρι το 1936. Από αυτή την  
άποψη, ο Γκράμσι αποτελεί μια εξαίρεση στους κόλπους των επαναστα-  
τών μαρξιστών του Μεσοπολέμου, γιατί κανείς άλλος δεν γνώρισε μια  
τόσο μακροχρόνια αποκοπή από την ενεργό δράση στο επαναστατικό  
κίνημα. Έχει γραφτεί επανειλημμένα ότι η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο  
Γκράμσι είναι «κωδική», μιας και τα κείμενα και η αλληλογραφία του τε-  
λούν υπό τη διαρκή επιτήρηση των φασιστών δεσμοφυλάκων του. Το  
γεγονός αυτό δεν αμφισβητείται, πρώτα και κύρια από τον ίδιο τον  
Γκράμσι.

Ωστόσο, το βασικό εμπόδιο που βίωνε ο φυλακισμένος Γκράμσι  
ήταν άλλο. Το συμπέρασμα που πρέπει να βγάλουμε, για παράδειγμα,  
από την απόδοση του μαρξισμού με τον όρο «φιλοσοφία της πράξης»  
στα Τετράδια της Φυλακής δεν είναι τόσο αυτό της λογοκρισίας, όσο  
μιας συγκλονιστικής, βιωματικής αντίφασης: ο μαρξιστής Γκράμσι θεω-  
ρούσε μέτρο του μαρξισμού την πράξη, από την οποία όμως ήταν ολο-  
κληρωτικά αποκομμένος. Και ως πράξη δεν εννοούσε βέβαια την θεω-  
ρητική ανάπτυξη του μαρξισμού, όσο και αν αυτός ήταν ο τρόπος του  
να συνδέεται με το επαναστατικό κίνημα στις δεδομένες συνθήκες, αλλά  
την πρακτική υλοποίησή του, που για αυτόν δεν σήμαινε τίποτε άλλο  
από την οικοδόμηση του κομμουνιστικού κόμματος. Το γεγονός αυτό  
έχει βαθιές επιπτώσεις στα κείμενα των Τετραδίων της Φυλακής: στη  
θεματολογία τους, στον εσωτερικό τρόπο με τον οποίο είναι γραμμένα,  
στη σύνδεση τους με τη ζωντανή πραγματικότητα. Ο Γκράμσι είχε βαθιά  
συναίσθηση αυτών των δυσκολιών τις οποίες ποτέ δεν απέκρυψε.

**Πώς διαβάστηκε:** το έργο του Γκράμσι διαβάστηκε υπό το πρίσμα  
του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος και των στρατηγικών του επι-

λογών. Το Ιταλικό ΚΚ κατέλαβε σημαίνοντα ρόλο στην πολιτική σκηνή μετά την εμπειρία της Αντίστασης στο φασισμό τη δεκαετία του '40. Η συμμετοχή του στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας μετά το τέλος του Πολέμου σήμανε και μια αντίστοιχη ιδεολογική προσπάθεια ένταξης του στην «εθνική ζωή».<sup>3</sup> Κομμάτι αυτής της προσπάθειας ήταν και η προβολή του Γκράμσι ως ενός εθνικού διανοουμένου από τη σκοπιά της Αριστεράς. Πάνω σε αυτή την προβολή, και με δεδομένη την αλλαγή που συνέβη στους κόλπους του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος το 1956 με την αποκαθήςωση του Στάλιν από τον Χρουστσόφ στο 20ό Συνέδριο του ΚΚΣΕ, άρχισε να οικοδομείται ο «ιταλικός δρόμος για τον σοσιαλισμό» και να θεμελιώνεται ο ευρωκομμουνισμός. Το έργο του Γκράμσι αξιοποιήθηκε από την ηγεσία του ΙΚΚ (με πρώτο τον Τολιάτι) για την ευόδωση αυτής της στρατηγικής τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνή επίπεδο.

**Πώς εκδόθηκε:** ως συνέπεια των παραπάνω η έκδοση του έργου του Γκράμσι φέρει τα ίχνη αυτής της στρατηγικής. Καταρχάς στην Ιταλία, η έκδοση επιλεγμένων αποσπασμάτων των *Τετραδίων της Φυλακής* (υπό την επίβλεψη του Τολιάτι) γίνεται την τριετία 1948-1951. Τις εκδόσεις αυτές (από τον οίκο Einaudi) ακολουθούν στη συνέχεια και οι μεταφραστικές απόπειρες σε άλλες χώρες. Παντού, η έκδοση των *Τετραδίων προηγείται* της έκδοσης των πολιτικών κειμένων του Γκράμσι πριν τη φυλάκισή του. Η αγγλόφωνη έκδοση των *Τετραδίων της Φυλακής* (που είναι σημαντική για την διεθνή εξάπλωση της σκέψης του Γκράμσι), με επιμέλεια του Κουίντιν Χόαρ, γίνεται το 1971, ενώ η έκδοση τμήματος των πολιτικών του κειμένων πριν την φυλακή γίνεται το 1977 και 1978.

## Ο Γκράμσι στην Ελλάδα

Ανάλογη είναι η πορεία της έκδοσης του Γκράμσι στην Ελλάδα. Οι μεταφράσεις έγιναν απευθείας από τα ιταλικά (ακολουθώντας έτσι και τον ιταλικό μπουσούλα, σε τίτλους, σειρά, κοκ), μάλιστα – ειρωνία της ιστορίας – από συντρόφους εξόριστους ή κλεισμένους στις φυλακές της Χούντας. Το μεγαλύτερο βάρος της εκδοτικής παραγωγής το έφερε ο Στοχαστής, καθώς και οι εκδόσεις Οδυσσεάς και Ηριδανός.<sup>4</sup> Όπως και

αλλού, εκδόθηκαν πρώτα (1972-1974) τα διαθέσιμα *Τετράδια της Φυλακής* (Οι Διανοούμενοι, Ιστορικός Υλισμός, Η Οργάνωση της Κουλτούρας, Παρελθόν και Παρόν, Για το Μακιαβέλι) και στη συνέχεια (1975-1976) εκδόθηκαν κείμενα του Γκράμσι από την ενεργό δράση (*Εργοστασιακά Συμβούλια, Πολιτικά Κείμενα*). Η έκδοση Γκράμσι συνεχίστηκε τη δεκαετία του '80 πάλι με κείμενα των *Τετραδίων της Φυλακής* (*Λογοτεχνία και Εθνική Ζωή, Risorgimento*). Εξαιρέση αποτέλεσε μια συλλογή πολιτικών του κειμένων απο το 1914 ως το 1920 με τον τίτλο *Σοσιαλισμός και Κουλτούρα*.

Ένα γενικότερο σχόλιο που μπορεί να γίνει εδώ για την ελληνική εκδοτική παραγωγή του Γκράμσι είναι ότι ενώ η γνωριμία με τα – διαθέσιμα έστω – *Τετράδια της Φυλακής* έγινε σχετικά νωρίς και εκτενώς, τα *Πολιτικά Κείμενα* του Γκράμσι σχεδόν αποσιωπήθηκαν. Αν εξαιρέσει κανείς τα κείμενα του 1919-1920 (που περιλαμβάνονται επαρκώς στον τόμο των *Εργοστασιακών Συμβουλίων*), τα υπόλοιπα έμειναν άγνωστα: αφενός τα κείμενα του 1920-1926 που αποτελούν τη συγκροτημένη προσπάθεια του Γκράμσι να μεταλαμπαδεύσει την εμπειρία της Κόκκινης Διετίας στο νεοσύστατο Κομμουνιστικό Κόμμα είναι στην πλειοψηφία τους αμετάφραστα. Η συλλογή *Πολιτικά Κείμενα* των εκδόσεων Οδυσσέας (1976) περιέχει μικρό μόνο κομμάτι από τα γραπτά του Γκράμσι, εξαντλήθηκε δε σχετικά νωρίς μέσα στην πλημμυρίδα της Μεταπολίτευσης. Από τη συλλογή αυτή λείπουν όλα τα κείμενα των ετών 1920-1924, αλλά και κείμενα-ορόσημα όπως οι *Θέσεις της Λυών* του 1926. Αφετέρου, τα κείμενα του 1914-1920 που είναι διαθέσιμα στα ελληνικά (λόγω και της επιλογής τίτλου – *Σοσιαλισμός και Κουλτούρα*) σπάνια γίνεται κατανοητό ότι ανήκουν σε αυτή την περίοδο. Η αγγλική έκδοση που περιέχει τα αντίστοιχα άρθρα είναι πολύ πιο ρητή: έχει τίτλο *Selections from Political Writings 1910-1920*.

Αλλά και πέρα από αυτό, πρέπει να έχουμε συναίσθηση πόσο μικρό είναι το κομμάτι των γραπτών του Γκράμσι εκείνης της περιόδου που μας είναι διαθέσιμο: τα χρόνια 1980-1984 οι εκδόσεις Einaudi με επιμέλεια του Sergio Caviglioglio εξέδωσαν τρεις τόμους κειμένων των ετών 1910-1919 που αθροιστικά ξεπερνάνε τις 2.500 σελίδες. Η ανάγνωσή τους έχει πλέον καταστήσει καθαρό ότι η θεματολογία και το περιεχόμενο των *Τετραδίων της Φυλακής* αποτελεί συνέχεια επεξεργασιών που

ο Γκράμσι είχε ξεκινήσει στη διάρκεια της πολιτικής του δράσης και πρέπει να αναγνωστούν μέσα από αυτό το πρίσμα.

## Ένα αναγνωστικό πλάνο

Με δεδομένες τις εκδοτικές διαθεσιμότητες, η πρόταση ανάγνωσης του έργου του Γκράμσι που κάνουμε έχει το ακόλουθο σχήμα:

1. Η προσέγγιση του έργου του Γκράμσι καλό είναι να ξεκινάει με κάποια βιβλία που το θέτουν στο ιστορικό του πλαίσιο, παρέχοντας κάποιες πρώτες, αναγκαίες πληροφορίες. Τα δύο βιβλία που μπορούν να παίξουν αυτό το ρόλο σήμερα είναι η έκδοση των Chris Bamberg και Chris Harman με τίτλο *Αντόνιο Γκράμσι: Η Ζωή και οι Ιδέες Ενός Επαναστάτη* από το Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο και το βιβλίο των Χόαρ και Σμιθ με τίτλο *Για το Γκράμσι* από τον Στοχαστή. Παρόμοιο ρόλο παλιότερα είχαν παίξει η βιογραφία του Γκράμσι από τον Φιόρι και η μελέτη του Τρικούκη, αλλά και τα δύο αυτά βιβλία έχουν εξαντληθεί από καιρό.

2. Όπως έχει ήδη γίνει κατανοητό, η πρόταση αυτού του άρθρου είναι η ανάγνωση των πολιτικών κειμένων του Γκράμσι πριν την ανάγνωση των *Τετραδίων*, ως αφετηρία για την προσέγγιση του έργου του. Έτσι, δύο έργα του πρέπει να διαβαστούν πρώτα και μαζί: τα *Εργοστασιακά Συμβούλια*, που είναι τα κείμενά του στις εφημερίδες *Ανanti* και *Ordine Nuovo*, την περίοδο του μεγάλου κύματος εργατικών καταλήψεων τα χρόνια 1919-1920. Και η συλλογή *Πολιτικά Κείμενα*, που παρόλες τις ελλείψεις της είναι απαραίτητο συμπλήρωμα στα *Εργοστασιακά Συμβούλια*, γιατί – πέρα από το Σοβιέτ και το Συνδικάτο – βάζει την παράμετρο του Κόμματος που γίνεται μετέπειτα κομβική στη σκέψη και τη δράση του Γκράμσι. Για μια ολοκληρωμένη εικόνα, προτείνεται περαιτέρω το διάβασμα του τόμου *Σοσιαλισμός και Κουλτούρα* (κείμενα 1914-1920).

3. Τα *Τετράδια της Φυλακής* είναι ένας τεράστιος πλούτος όχι μόνο για το γκραμισιανό έργο, αλλά και για τον ίδιο τον μαρξισμό. Διακρίνονται ωστόσο από έλλειψη συστηματικότητας, λόγω των συνθηκών κάτω από τις οποίες γράφτηκαν. Η πρότάσή μας είναι ο αναγνώστης να ξεκι-



νήσει από τα πιο πολιτικά τους κομμάτια. Είναι αυτά στα οποία ο Γκράμσι ορίζει το Κόμμα ως τον Σύγχρονο Ηγεμόνα, επεκτείνει τις επεξεργασίες του Λένιν για την πολιτική ως ειδικό πεδίο της ταξικής πάλης, διατυπώνει τη θεωρία του για το κράτος και την κοινωνία των πολιτών, καθώς και τις συνέπειές που αυτή έχει στην επαναστατική δράση στις χώρες της Δύσης. Τα κείμενα αυτά βρίσκονται κατά βάση στο βιβλίο *Για το Μακιαβέλι* από τις εκδόσεις Ηριδανός (πρόκειται για τα κείμενα που είναι γνωστά ως ο *Σύγχρονος Ηγεμόνας*). Μια αντιπαραβολή με την αγγλική έκδοση (*Selection from the Prison Notebooks*), δείχνει ότι στο υποκεφάλαιο Notes on Politics περιέχονται κείμενα που δεν υπάρχουν στο *Για το Μακιαβέλι*, κάποια από αυτά σημαντικά όπως τα αποσπάσματα για τον πόλεμο κινήσεων και τον πόλεμο θέσεων, για το αυθόρμητο και τη συνειδητή ηγεσία, για τη ζύμωση και την προπαγάνδα και ούτω καθεξής. Τα αποσπάσματα αυτά υπάρχουν στα ελληνικά στη συλλογή *Παρελθόν και Παρόν*. Η ανάγνωση αυτών των δύο βιβλίων δίνει μια πρώτη, βασική εικόνα των θεωρητικοποιήσεων του Γκράμσι.

4. Κεντρικές έννοιες στο έργο του Γκράμσι είναι οι διανοούμενοι και η κουλτούρα. Και οι δύο έχουν πολιτική αφετηρία: αφενός την ανάδειξη από πλευράς της εργατικής τάξης οργανικών διανοουμένων που να ενισχύουν την ηγεμονική της στρατηγική στο δρόμο για την κατάκτηση της εξουσίας, αφετέρου την οργάνωση και τη διάχυση μιας νέας συστηματικής κουλτούρας στις υποτελείς τάξεις (η οργάνωση μιας κομματικής σχολής ανάδειξης στελεχών ήταν μόνιμα στα ενδιαφέροντα του Γκράμσι πριν φυλακιστεί, μονάχα που στα Τετράδια οι αναφορές γενικεύονται προς την κατεύθυνση του εκπαιδευτικού συστήματος και του Τύπου). Οι σκέψεις αυτές περιέχονται στα βιβλία *Οι διανοούμενοι* (πιο συστηματικά στις σελίδες 53-77) και *Η οργάνωση της κουλτούρας* (ιδιαίτερα στις σελίδες 9-36).

5. Η σημαντικότερη φιλοσοφική παρέμβαση του Γκράμσι βρίσκεται συγκεντρωμένη στα κείμενά του για τον ιστορικό υλισμό. Ο τίτλος της ιταλικής έκδοσης είναι *Ο Ιστορικός Υλισμός και η Φιλοσοφία του Μπενετέτο Κρότσε* και περιέχει εκτός των άλλων και μια αντίκρουση του Μπούχάριν που είναι κατά τον Γκράμσι εκφραστής ενός μηχανιστικού υλισμού. Στα ελληνικά η έκδοση έχει τίτλο *Ιστορικός Υλισμός* και κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Οδυσσέας.

6. Ολοκληρώνοντας τον κύκλο των Τετραδίων, μπορεί όποιος το επιθυμεί να προχωρήσει στα κείμενα του Γκράμσι για την ιταλική ιστορία και τη λογοτεχνία (*Risorgimento* και *Λογοτεχνία και Εθνική Ζωή*). Επίσης, κυκλοφορεί τμήμα της αλληλογραφίας του Γκράμσι με τα συγγενικά του πρόσωπα (*Γράμματα από τη Φυλακή*), που θυμίζει τις σκληρές συνθήκες απομόνωσης που βίωσε ο φυλακισμένος επαναστάτης και κάτω από τις οποίες έγραφε τα *Τετράδια της Φυλακής*.

Ακόμα και αν δεν ολοκληρώσει κανείς το διάβασμα του συνόλου του διαθέσιμου έργου του Γκράμσι, η προσέγγισή του με αυτό δικαιώνει την εκτίμηση ότι τα έργα που συνέγραψαν οι επαναστάτες μαρξιστές του Μεσοπολέμου εξακολουθούν μέχρι και σήμερα να αποτελούν την υψηλότερη κορυφή των στρατηγικών συζητήσεων για την υπέρβαση του καπιταλισμού. Η επιστροφή στο έργο τους και η αξιοποίησή της πείρας που αυτό προσφέρει στο επαναστατικό κίνημα παίρνουν έτσι έναν χαρακτηριστή όχι νοσταλγίας, αλλά μιας επείγουσας αναγκαιότητας για να ανταποκριθούμε με επιτυχία στα πιεστικά ζητήματα που μας θέτει η σημερινή, βαθιά καπιταλιστική κρίση.

## Βιβλία που αναφέρονται στο κείμενο

### Εισαγωγικά:

Chris Bambery, Chris Harman, *Αντόνιο Γκράμσι: Η Ζωή και οι Ιδέες Ενός Επαναστάτη*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2007.

Κουίντιν Χόαρ, Τζέφρι Νόουελ Σμιθ, *Για το Γκράμσι*, Στοχαστής, Αθήνα 1980.

### Έργα του Γκράμσι:

(πριν τη φυλακή)

*Τα Εργοστασιακά Συμβούλια και το Κράτος της Εργατικής Τάξης*, Στοχαστής, Αθήνα 2002 (β' έκδοση).

*Πολιτικά Κείμενα -Η Οικοδόμηση του Κομμουνιστικού Κόμματος*, Οδυσσέας, Αθήνα 2009 (β' έκδοση).

*Σοσιαλισμός και Κουλτούρα*, Στοχαστής, Αθήνα 2009 (β' έκδοση).

(Τετράδια της Φυλακής)

*Για τον Μακιαβέλι, για την Πολιτική και για το Σύγχρονο Κράτος*, Ηριδανός, Αθήνα 2005 (β' έκδοση).

*Παρελθόν και Παρόν*, Στοχαστής, Αθήνα 2005 (β' έκδοση).

*Οι Διανοούμενοι*, Στοχαστής, Αθήνα 2005 (β' έκδοση).

*Η Οργάνωση της Κουλτούρας*, Στοχαστής, Αθήνα 2005 (β' έκδοση).

*Ιστορικός Υλισμός*, Οδυσσέας, Αθήνα 2008 (β' έκδοση).

*Λογοτεχνία και Εθνική Ζωή*, Στοχαστής, Αθήνα 1981.

*Risorgimento*, Στοχαστής, Αθήνα 1987.

*Γράμματα από τη Φυλακή*, Ηριδανός, Αθήνα 2005 (β' έκδοση).

# Σημειώσεις

## α) Οι Θέσεις της Λυών

- 1 Το Γ' Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας έγινε στη γαλλική πόλη Λυών στις 20-26 Γενάρη του 1926. Οι Θέσεις του Συνεδρίου γράφτηκαν από τον Γκράμσι, σε συνεργασία με τον Τολιάτι, και δημοσιεύτηκαν σε συνέχειες στην καθημερινή εφημερίδα του Κόμματος *L'Unita*. Το τέταρτο κομμάτι των Θέσεων που ήταν και το πιο σημαντικό δημοσιεύτηκε στη συνέχεια αυτόνομα σε παμφλέτα και είναι το κείμενο της παρούσας έκδοσης (τα υπόλοιπα κομμάτια των Θέσεων αναφέρονταν στην Διεθνή Κατάσταση, στο Εθνικό και Αποικιακό Ζήτημα, στο Αγροτικό Ζήτημα και στο Συνδικαλιστικό Ζήτημα). Οι Θέσεις υπερψηφίστηκαν στο Συνέδριο με 90,8% υπέρ και 9,2% κατά. Δύο ακόμα χρήσιμα κείμενα που αφορούν το Συνέδριο είναι διαθέσιμα στα ελληνικά: η εισήγηση του Γκράμσι στην Κεντρική Επιτροπή στις 11-12 Μάη 1925 με τίτλο "Η Εσωτερική Κατάσταση του Κόμματος και τα Καθήκοντα του Επικείμενου Συνεδρίου" που δημοσιεύτηκε στην *L'Unita* στις 3 Ιούλη 1925. Και ο απολογισμός των εργασιών του Συνεδρίου από τον Γκράμσι με τίτλο "Πέντε χρόνια Ζωής του Κόμματος" που δημοσιεύτηκε στην *L'Unita* στις 24 Φλεβάρη του 1926. Και τα δύο κείμενα περιλαμβάνονται στον τόμο: Αντόνιο Γκράμσι, *Πολιτικά Κείμενα: Η Οικοδόμηση του Κομμουνιστικού Κόμματος*, Οδυσσέας, Αθήνα 2009 (γ' έκδοση).
- 2 Ο Τζιουζέπε Μαντσίνι (1805-1872) ήταν Ιταλός επαναστάτης με πρωταγωνιστική συμμετοχή στο κίνημα για την Ιταλική ενοποίηση.
- 3 Φράζια του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος με ηγέτη τον Ενρίκο Φέρρι, η οποία με τη συμβιβαστική πολιτική της έπαιζε τον ρόλο του μεσολαβητή ανάμεσα στους Ρεφορμιστές και τους οπαδούς του Συνδικαλισμού μέσα στο Κόμμα.
- 4 Το κίνημα της ιταλικής "Αναγέννησης" που εκδηλώθηκε το δέκατο ένατο αιώνα (μεταξύ 1815 και 1861) με σκοπό την ενοποίηση των διάσπαρτων κρατιδίων της Ιταλικής χερσονήσου σε ένα ενιαίο εθνικό κράτος. Το Ριζορτιζμέντο αποτέλεσε ένα από τα πιο ξεχωριστά θέματα ενδιαφέροντος του Γκράμσι στα Τετράδια της Φυλακής. Βλ. τη σχετική έκδοση στα ελληνικά: Αντόνιο Γκράμσι, *Il Risorgimento*, τόμος Ζ', Στοχαστής, Αθήνα 1987.
- 5 Για το φαινόμενο του "μεταμορφισμού", δηλ. της σύγκλισης των πολιτικών ρευμάτων της ιταλικής Δεξιάς και Αριστεράς μετά το Ριζορτιζμέντο και της μετατόπισης πολιτικών της Αριστεράς προς συντηρητικότερες κατευθύνσεις βλέπε: Αντόνιο Γκράμσι, *Il Risorgimento*, ο.π., σελ. 254-256.
- 6 Ο Κρίστι ήταν πολιτικός της Αριστεράς που έγινε στη συνέχεια υποστηρικτής της Μοναρχίας και διατέλεσε υπουργός και πρωθυπουργός πολλές φορές από το 1876 μέχρι το 1896.

- 7 Η Τριπλή Συμμαχία αποτελούταν από την Ιταλία, τη Γερμανία και την Αυστροουγγαρία και είχε ως βασικό αντίπαλο τη Γαλλία.
- 8 Με την εγκύκλιο αυτή το Βατικανό καταδίκασε την ταξική πάλη, αλλά έβαζε και τα θεμέλια για τα καθολικά συνδικάτα και τη στροφή στην ενεργό ανάμιξη στην πολιτική, με τη δημιουργία του Λαϊκού Κόμματος και του πολιτικού ρεύματος της Χριστιανοδημοκρατίας.
- 9 Για την ιστορία και την ταξική φύση της Ιταλικής Μασονίας, ενδιαφέροντα στοιχεία μπορεί κανείς να βρει στον λόγο του Γκράμσι στην Ιταλική Βουλή το 1924, που εξελίχθηκε σε μια απευθείας πολιτική αντιπαράθεση με τον Μουσολίνι. Βλ. Αντόνιο Γκράμσι, *Πολιτικά Κείμενα*, ο.π., σελ. 114-128.
- 10 Το τελευταίο κείμενο του Γκράμσι πριν φυλακιστεί είχε τίτλο «Μερικά Θέματα από το πρόβλημα του Νότου». Υπάρχει στο: Αντόνιο Γκράμσι, *Πολιτικά Κείμενα*, ο.π., σελ. 204-233.
- 11 Κίνημα αγροτών στη Σικελία, με σοσιαλιστική ιδεολογία, που διεκδικούσε το μίρασμα της γης.
- 12 Ο Τζιοβάνι Τζιολίτι διατέλεσε πρωθυπουργός σε διαδοχικούς κυβερνητικούς συνασπισμούς τις δύο πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, επιχειρώντας τη στήριξη και τη συναίνεση των "μετριοπαθών" ηγετών των συνδικάτων και του Σοσιαλιστικού Κόμματος.
- 13 Το «non expedit» ήταν ο Καθολικός κανόνας σύμφωνα με τον οποίο δεν ήταν σκόπιμο για τους χριστιανούς να ψηφίζουν. Η κατάργησή του και η «συμφωνία Τζεντιλόνι» το 1913 σύμφωνα με την οποία οι Καθολικοί ψηφοφόροι έπρεπε να ψηφίσουν κυβερνητικούς υποψηφίους ενάντια στην επιρροή του Σοσιαλιστικού Κόμματος σηματοδοτούσε την πολιτική στροφή του Βατικανού, όπως προαναφέρθηκε.
- 14 Το Λαϊκό Κόμμα ιδρύθηκε το 1919 με ενθάρρυνση του Βατικανού και είχε σημαντική δύναμη στην αγροτιά του Νότου. Ηγέτης του ήταν ο κληρικός Λουίτζι Στούρτζο, ο οποίος και αντιστάθηκε στις πιέσεις της Καθολικής Εκκλησίας για συμβιβασμό του Κόμματος με το φασιστικό καθεστώς. Τελικά το Κόμμα απαγορεύτηκε, μαζί με τα υπόλοιπα αντιπολιτευόμενα κόμματα, το 1926.
- 15 Η Εθνική Ένωση Φιλελεύθερων και Δημοκρατικών Δυνάμεων ιδρύθηκε από τον Τζιοβάνι Αμέντολα το 1924. Για τον Αμέντολα, βλέπε σημείωση 9 στα Πρακτικά.
- 16 Ο Γκίντο Μιλιόλι ήταν ηγέτης των καθολικών συνδικάτων στη Λομβαρδία και κατόπι βουλευτής της αριστερής πτέρυγας του Λαϊκού Κόμματος. Οι φασίστες τού επιτέθηκαν, όταν αποδέχτηκε να μιλήσει δίπλα στον κομμουνιστή υποψήφιο στις εκλογές του Μάη του 1921 και έκαψαν το σπίτι του το 1922, στη διάρκεια της φασιστικής καταστολής των συνδικάτων, λίγο πριν ανέβουν στην εξουσία.
- 17 Με διάταγμα του καθεστώτος Μουσολίνι, από το 1926 οι δημοτικές αρχές (Podesta, εξουσία) διορίζονταν πλέον από το Κράτος.

- 18 Η Αντιπολίτευση του Αβεντίνου πήρε το όνομά της από έναν από τους επτά Λόφους της Ρώμης όπου είχαν αποσυρθεί οι πληβείοι που είχαν εξεγερθεί ενάντια στους πατρίκιους το 493 π.Χ. Τα κόμματα της Αντιπολίτευσης αποσύρθηκαν από το Κοινοβούλιο μετά τη δολοφονία Ματεότι και συγκροτήθηκαν σε ξεχωριστό σώμα. Μετά το τέλος της κρίσης, επέστρεψαν στο Κοινοβούλιο.
- 19 Η Comitato d' Intesa tra gli Elementi della Sinistra (Επιτροπή Συμφωνίας μεταξύ των Στοιχείων της Αριστεράς) ήταν η προσπάθεια συγκρότησης ανοιχτής φράξιας πριν το Γ' Συνέδριο στην οποία προχώρησε η αριστερή πτέρυγα του Κόμματος με τη στήριξη του Μπορντίγκα. Τελικά η φράξια αυτοδιαλύθηκε οργανωτικά μετά από παρέμβαση της Κομιντέρν. Βλ.: Κουίντιν Χόαρ, Τζέφρι Νοουελ Σμιθ, *Για το Γκράμσι*, Στοχαστής, Αθήνα 1980, σελ. 108 και 149.

## β) Πρακτικά της πολιτικής ομάδας εργασίας

- 1 Για τη "θεωρία της επίθεσης" και την πρακτική εφαρμογή της στη Γερμανική Επανάσταση, βλέπε: Κρις Χάρμαν, *Η Χαμένη Επανάσταση*, Γερμανία 1918-1923, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2008, σελ. 333επ., καθώς και την προηγούμενη κριτική του Λένιν: Β.Ι.Λένιν, *Ο "Αριστερισμός" Παιδική Αρρώστια του Κομμουνισμού*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1986, σελ. 52επ.
- 2 Η υποστήριξη της κριτικής του Τρότσκι απέναντι στην πολιτική της Διεθνούς από πλευράς του Μπορντίγκα εξηγεί σε μεγάλο βαθμό γιατί ο Γκράμσι αρνήθηκε να στηρίξει τη Ρωσική Αντιπολίτευση το 1926-1927. Ο Γκράμσι διάβασε τη διεθνή κατάσταση με "ιταλικά γυαλιά": κι αυτό γιατί από τα μέσα της δεκαετίας του 1920 ήταν πια αδύνατο να διαχωρίσει κανείς στο Ιταλικό ΚΚ την ιδεολογική μάχη κατά του Μπορντίγκα από την αντίθεση στον Τρότσκι. Βεβαίως οι αντιφάσεις αυτής της ανάγνωσης είναι εξόφθαλμες: ο Γκράμσι απέδιδε στον Τρότσκι τον αριστερισμό του Μπορντίγκα, απαντώντας στον τελευταίο με την θεωρία του ενιαίου μετώπου της οποίας βασικός αρχιτέκτονας ήταν ο ίδιος ο Τρότσκι. Οι πιο οξυδερκείς μελετητές του έργου του Γκράμσι έχουν επισημάνει αυτή την εντυπωσιακή αντίφαση: βλ. Κουίντιν Χόαρ, Τζέφρι Νοουελ Σμιθ, *Για το Γκράμσι*, Στοχαστής, Αθήνα 1980, σελ. 98-100 και 105-107. Και: Πέρι Αντερσον, *Οι Αντινομίες του Αντόνιο Γκράμσι*, Μαρξιστική Συσπείρωση, Αθήνα 1985, σελ. 83-86.
- 3 Στις Γερμανικές Προεδρικές εκλογές του 1925 (τις πρώτες με το Σύνταγμα της Βαϊμάρης), το Γερμανικό ΚΚ (παρά τις αντίθετες συστάσεις της Κομιντέρν υπό τον Ζηνόβιεφ) δεν απέσυρε τον υποψήφιο του Τέλμαν από τον Β' Γύρο των Προεδρικών Εκλογών στον οποίο αναμετρήθηκαν ο υποψήφιος του Καθολικού Κέντρου (με τη στήριξη του SPD) Βίλχελμ Μαρξ και ο υποψήφιος της Δεξιάς Πάουλ Φον Χίντεμπουργκ, που τελικά κέρδισε την Προεδρία. Αντίθετα το Γαλλικό ΚΚ (με απόφαση του Συνεδρίου του που έγινε στο Clichy) στήριξε στον Β' Γύρο των δημοτικών εκλογών του Μάη του 1925 τους υποψήφιους του Σοσιαλιστικού/Ριζοσπαστικού Μπλοκ της Αριστεράς.

- 4 Από το 1920, το Μαρόκο ήταν γαλλικό προτεκτοράτο, με τη συνεργασία και των Ισπανών. Οι Γάλλοι κατέπνιξαν την επανάσταση των Μαροκινών το 1925-1926. Ηγέτης των γαλλοϊσπανικών στρατευμάτων ήταν ο στρατηγός Πεταίν (μετέπειτα συνεργάτης των Ναζί), ενώ για την ίδια εκστρατεία παρασημοφορήθηκε ο Φράνκο, στη συνέχεια δικτάτορας της Ισπανίας.
- 5 Για να περιγράψει την αστικοποίηση της ηγεσίας ταυτόχρονα με την ύπαρξη εργατικής βάσης, ο Λένιν χρησιμοποίησε την έννοια του "αστικού εργατικού κόμματος" όσον αφορά το Εργατικό Κόμμα Βρετανίας αλλά και συνολικά τη Σοσιαλδημοκρατία μετά την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Βλέπε το κείμενο "Ο Ιμπεριαλισμός και η διάσπαση του Σοσιαλισμού" στο: Β.Ι. Λένιν, *Άπαντα*, τόμος 30, Σύγχρονη Εποχή, σελ. 163-179.
- 6 Για την κυβέρνηση της Σαξονίας, βλ.: Τόνι Κλιφ, *Τρότσκι 1923-1927, Η Πάλη Ενάντια στην Ανερχόμενη Σταλινική Γραφειοκρατία (Τόμος Τρίτος)*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2010, σελ.84 και Κρις Χάρμαν *Η Χαμένη Επανάσταση, Γερμανία 1918-1923*. Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2008, σελ. 442 επ.
- 7 Τον Ιούνιο του 1923, η κυβέρνηση Σταμπολίνσκι, ηγέτη του κόμματος της Αγροτικής Ένωσης, στην Βουλγαρία, ανατράπηκε από στρατιωτικό πραξικόπημα υπό την ηγεσία του Τσανκόφ. Το Κομμουνιστικό Κόμμα Βουλγαρίας αρνήθηκε να αντισταθεί στο πραξικόπημα, αποκαλώντας το "... έναν αγώνα για την εξουσία μεταξύ των αστικών τάξεων της πόλης και του χωριού, δηλαδή μεταξύ δύο κομματιών της καπιταλιστικής τάξης". Για μια εξιστόρηση, βλ. Τόνι Κλιφ, *Λένιν 1917-1923: Πολιορκημένη Επανάσταση*, Εργατική Δημοκρατία (Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο), Αθήνα 2000, σελ. 329-340. Και: Ντάνκαν Χάλας, *Κομμουνιστική Τρίτη Διεθνής*, Εργατική Δημοκρατία (Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο), Αθήνα 1999, σελ. 93-97.
- 8 Η "πρώτη συζήτηση" αναφέρεται στην περίοδο της πρώτης "Αριστερής Αντιπολίτευσης" τον Οκτώβρη του 1923, την οποία ο Τρότσκι υποστήριξε με τη δημοσίευση των κειμένων της "Νέας Πορείας". Η Αντιπολίτευση ηττήθηκε τόσο στην 13η Συνδιάσκεψη του Ρωσικού Κόμματος τον Γενάρη του 1924 όσο και στο 13ο Συνέδριο τον Μάη του 1924. Η "δεύτερη συζήτηση" αναφέρεται στη δημοσίευση από το Τρότσκι των "Διδαγμάτων του Οκτώβρη" τον Οκτώβρη της ίδιας χρονιάς. Το γεγονός αυτό έδωσε την αφορμή στην Τρόικα του Ρωσικού Κόμματος (Στάλιν, Κάμενεφ, Ζηνόβιεφ) για μια εκστρατεία συκοφάντησης του Τρότσκι που ενδυνάμωσε την θέση του Στάλιν στην κούρσα για την ηγεσία, μετά τον θάνατο του Λένιν. Αναλυτικά, βλ. το πρώτο, δεύτερο και τέταρτο κεφάλαιο του τρίτου τόμου της βιογραφίας του Τρότσκι: Τόνι Κλιφ, *Τρότσκι 1923-1927: Η Πάλη ενάντια στην ανερχόμενη σταλινική γραφειοκρατία*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2010, σελ. 31-83 και 106-134. Καθώς και: Λέον Τρότσκι, *Η Νέα Πορεία*, Αλλαγή, Αθήνα 1980. Και: Λέον Τρότσκι, *Τα Διδάγματα του Οκτώβρη*, Εργατική Δημοκρατία (Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο), Αθήνα 1997.
- 9 Πρόκειται για τον Τζιοβάνι Αμέντολα, δημοσιογράφο και πολιτικό, που αντιτάχτηκε σφοδρά στην άνοδο του φασισμού και που στη διάρκεια της κρίσης Ματεότι δημοσίευσε στοιχεία που συνέδεαν άμεσα τον Μουσολίνι με τη δολοφο-

νία. Δολοφονήθηκε από τους φασίστες το 1926.

- 10 Οι *Arditi del' Popolo* (Λαϊκές Ομάδες Κρούσης) ήταν αντιφασιστικές ομάδες αγωνιστών (κατά βάση πρώην στρατιωτών) που αναπτύχθηκαν στη διάρκεια της φασιστικής τρομοκρατίας το 1921 λίγο πριν ανέβουν οι φασίστες στην εξουσία. Τα μέλη τους ήταν κυρίως σοσιαλιστές και κομμουνιστές, χωρίς όμως την επίσημη συμμετοχή των κομμάτων τους. Το ΣΚ Ιταλίας καταδίκασε τις ενέργειες των *Arditi del' Popolo*, ενώ το ΚΚ Ιταλίας τους κατήγγειλε για σεκταριστικούς λόγους και προτίμησε να φτιάξει δικές του αντιφασιστικές ομάδες αυτοάμυνας. Βλ.: Chris Harman, Chris Bambery, *Αντόνιο Γκράμσι: Η Ζωή και οι Ιδέες Ενός Επαναστάτη*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2007, σελ. 37-38. Και μια μονογραφία για τους *Arditi* στα αγγλικά: Tom Behan, *The Resistible Rise of Benito Mussolini*, Bookmarks, Λονδίνο 2003.

## γ) Επίμετρο

- 1 Κριστίν Μπυσι-Γκλυκομάν, *Ο Γκράμσι και το Κράτος*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984, σελ. 346.
- 2 Νίκος Πουλιαντζάς (συνέντευξη στον Henri Weber), «Το κράτος και η μετάβαση στον σοσιαλισμό», *Θέσεις*, τεύχος 27, Απρίλιος-Ιούνιος 1989.
- 3 Για μια ανάλυση της στρατηγικής του ΙΚΚ, βλέπε το όγδοο κεφάλαιο του βιβλίου: Λεάνδρος Μπόλαρης, *Επανάσταση και Αντεπανάσταση στην Ελλάδα – Ο εμφύλιος πόλεμος 1946-1949*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2010.
- 4 Ο Λουκάς Αξελός του Στοχαστή σήκωσε αναμφισβήτητα το μεγαλύτερο βάρος της έκδοσης του Γκράμσι στην Ελλάδα. Δική του είναι και η καλύτερη επισκόπηση της εκδοτικής αυτής περιπέτειας, μαζί με μια αναλυτική βιβλιογραφία, στο: Λουκάς Αξελός, «Οι εκδόσεις του Γκράμσι στα Ελληνικά», *Τετράδια Πολιτικού Διαλόγου, Έρευνας και Κριτικής*, τεύχος 17-18 (1987), σελ. 107-116.





**Ο**ι *Θέσεις της Λυών* αποτελούν ένα σημαντικό κεφάλαιο της ιστορίας του διεθνούς εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος. Η κυκλοφορία τους στα ελληνικά καλύπτει ένα εκδοτικό και βιβλιογραφικό κενό. Πρόκειται για τις Θέσεις του Γ' Συνεδρίου του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας που πραγματοποιήθηκε στη γαλλική πόλη Λυών (εξαιτίας της φασιστικής καταστολής) στις 20-26 Γενάρη του 1926.

Συγγραφέας τους είναι ο Αντόνιο Γκράμσι. Αποτελούν κομμάτι της προσπάθειας της νέας ηγεσίας του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας, υπό την καθοδήγηση του Γκράμσι (μετά την περίοδο Μπορντίγκα), να συνδυάσει την επαναστατική στρατηγική με μια μάχιμη πολιτική παρέμβαση. Απ' αυτή την άποψη, οι *Θέσεις της Λυών* συνιστούν την ωριμότερη στιγμή τόσο του επαναστατικού ΚΚ Ιταλίας όσο και του ίδιου του Γκράμσι.

Η κρίση που βιώνουμε σήμερα βάζει με τον πιο emphaticό τρόπο στην ημερήσια διάταξη την ανατροπή του καπιταλισμού. Όμως η ανατροπή αυτή δεν θα είναι αποτέλεσμα μιας μεγάλης «νύχτας των οδοφραγμάτων», αλλά ζήτημα μεθοδικής προετοιμασίας στη διάρκεια του «πολέμου των θέσεων» πριν τις αποφασιστικές κινήσεις των στρατευμάτων. Οι *Θέσεις της Λυών* αποτελούν ένα εγχειρίδιο για τη νικηφόρα προετοιμασία του αντικαπιταλιστικού στρατοπέδου.



ISBN: 978-960-7967-62-6

**μαρξιστικό**  
βιβλιοπωλείο